

KAMUOYUNA YANSIMASI ÇERÇEVESİNDE MUSTAFA KEMAL'İN ADININ TANINMASI VE 1919'A GELİŞTE MUSTAFA KEMAL

WITHIN THE FRAMEWORK OF REFLECTION TO PUBLIC OPINION
RECOGNITION OF THE NAME OF MUSTAFA KEMAL AND ON
ARRIVAL IN 1919 MUSTAFA KEMAL

Mehmet Emin ELMACI*

Geliş Tarihi/Received:12.05.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 27.06.2019

ELMACI, Mehmet Emin, (2019), "Kamuoyuna Yansımaları Çerçevesinde Mustafa Kemal'in Adının Tanınması ve 1919'a Gelişte Mustafa Kemal" Belgi Dergisi, C.2, S.18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2019/II, ss. 1205-1254.

Öz

Mustafa Kemal (Atatürk), 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a yola çıktığında kamuoyu tarafından bilinen ve tanınan bir kişiydi. O'nun kamuoyunda tanınmasının ilk aşaması da Trablusgarp Savaşı'ndaki yerli ve yabancı basında çıkan fotoğrafları ve adından söz edilmesidir. Bizim için değerli olan konu, bugün herkesin bildiği bu fotoğrafların ve haberlerinin ilk ne zaman ve nerede yayımlandığının ortaya çıkartılmasıdır. Bu makalemizde; öncelikle Trablusgarp Savaşı sırasında yeni bulduğumuz bulgularla Mustafa Kemal'den söz eden bilinen ilk fotoğrafı ve ondan söz eden ilk haber bilim dünyasına tanıtılacaktır. Sonuçta ise; 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a gelişi sırasında basında Mustafa Kemal Paşa ile ilgili bulabildiğimiz örnekler çerçevesinde kamuoyunda adının nasıl geçtiği gösterilecektir. Samsun'a çıkışı öncesinde Mustafa Kemal Paşa'nın Vahdettin ile selamlık görüşmeleri ve gazetelere verdiği mülakatlar üzerinden de kamuoyunda tanınmış bir kişi olduğu ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Trablusgarp, Vahdettin, Samsun'a Çıkış, Meşrutiyet Basını

Abstract

Mustafa Kemal (Atatürk) was known and recognized by the public when he left for Samsun on 19 May 1919. The first stage of his recognition in the public opinion is the emergence of his photographs in the national and foreign press and his name in the Battle of Tripoli. The valuable issue for us is to reveal when and where these photos and news are published first and foremost. In this article; firstly, the first known photo that mentions Mustafa Kemal through the findings we have just discovered during the Tripoli War and the first news that speaks about it will be introduced to the world of science. As a result; during his visit to Istanbul on November 13, 1918, in the press will be shown how Mustafa Kemal Pasha's name was mentioned. Prior to his departure from Samsun, Mustafa Kemal Pasha will be revealed to public opinion through his interviews with Vahdettin and the interviews he gave to the newspapers.

Keywords: Ataturk, Tripoli, Vahdettin, Exit To Samsun, Constitutional Press

*Dr.Öğretim Üyesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. emin.elmaci@deu.edu.tr. (orcid.org /0000-0002-7336-3561)

A-Giriş

Bir insanın tanınmasının en önemli göstergesi, yaşadığı dönemde yaptıklarının adı ile beraber kamuoyuna yansımalarıdır. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve Türkiye'ye, gerçekleştirdiği devrimlerle çağ atlatan Mustafa Kemal Atatürk'ün de hayatı ve başarıları, doğumundan ölümüne kadar belgeleriyle, tanıkların anlatımlarıyla ve fotoğraflarıyla bugüne kadar birçok alanda ortaya çıkarılmıştır. Bugün O'nun yaşamı süresince çekildiği birçok fotoğraf, herkes tarafından bilinmektedir. Ancak; bizim için önemli olan Mustafa Kemal'in adı ve fotoğrafının ilk olarak basına nerede, nasıl yansıdığı olacak ve bunun üzerinden de Mustafa Kemal'in kamuoyunca tanınıp tanınmadığını ortaya koyacağız. Böylece, daha bir kurtuluş savaşı vermeden, Cumhuriyeti ilan etmeden ve yeni bir devlet kurup, devrimleriyle ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırıp tarihe geçmeden önceki tanınırlığı, üzerinde duracağız.

Bu konuda en önemli kaynağımız da dönemin yerli ve yabancı basını olacaktır. Dönem dönem yapılan çalışmalarda; Mustafa Kemal'in adının, fotoğrafları ile basında bilinen, ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal'in Çanakkale'deki başarılarının o dönem nasıl tarihe geçtiğini ortaya koymak için başlayan çabalarımız, zamanla Mustafa Kemal ile ilgili yazılı ve görsel basına yansıyan ilk örnekler kadar gitti. Buradaki amacımız da, daha bir İstiklal Savaşı'nı vererek, yurdu düşman işgalinden kurtarıp, halkın gönlüne koparılamayacak şekilde girmesinden ve ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine çıkartıp halkın zihnine de devrimleriyle yer etmesinden yıllar önce, tanınan bir kişi olduğunu ve bilindiğini ortaya koymak oldu.

Dönemin gazetelerini olanakları elverdiği oranda baştan sona taradığı bilinen tarihçi Prof. Dr. Zeki Arıkan'ın da haklı olarak belirttiği gibi "*Mustafa Kemal'in halk tarafından tanınıp tanınmadığı sorunsalı*" burada devreye girmekteydi.¹ Arıkan'ın gazeteleri tarayarak Mustafa Kemal'in nasıl tanındığını ortaya koyduğu çalışması, bizim için bir ilk örnek oluşturmuştu. Arıkan, çalışmasında Eric J. Zürcher'in, Mustafa Kemal ile ilgili; onun Çanakkale öncesi İttihatçı subaylarca tanındığını belirtmesine rağmen "*ama halk onu tanımıyordu*"² cümlesine de karşı çıkmıştı. Bizim bu çalışmamızda da görebildiğimiz çerçevede Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasından önce halk ve kamuoyu tarafından tanınıp tanınmadığı sorusuna yanıt aranılarak³ bu süreç ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.⁴

B-Mustafa Kemal'in İlk Tanınırlık Örnekleri

Mustafa Kemal'den adı geçmemesine rağmen ilk söz eden kaynak, Faik Reşit Unat'ın ortaya çıkardığı 1912 tarihli Selanik'te basılmış bir ders kitabı idi.⁵ Faik Reşit Unat,

1 Bu konu ile ilgili bknz. Zeki Arıkan "*Yeni Gün'ün Müsabakası'nda Mustafa Kemal Paşa*" *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt. III/11 (1993). Ss. 243-258.

2 Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2005.

3 Mustafa Kemal'in 1912 ile 1917 arası tanınması çok daha geniş bir yazıyla bilim dünyasına sunulacaktır. Bu nedenle bu dönem ilk örnekleriyle kısaca geçildikten sonra; özellikle 1918 yılı baz alınacaktır.

4 Arıkan, "*Mustafa Kemal'in Çanakkale'den önce halk arasında tanınmadığı acaba doğru mudur? Doğru değilse, Zürcher'in iddiasını çürütecek belgeler, kanıtlar var mıdır? Varsa, bunlar nelerdir? Halkın Mustafa Kemal'i tanıyıp tanımadığını anlamak için dönemin basın-yayın organlarının sistemli bir biçimde taranması gerekmez mi? Bir gazetenin kösesine sıkışmış bir haber, bir dergide çıkan resim bu bağlamda şüphesiz çok şey ifade etmektedir. Dönemin gazete ve dergileri bu açıdan incelenmemiştir. Ancak birçok yayının günümüze ulaşmadığı, elde var olan gazete ve dergilerin de çok dağınık yerlerde bulunduğu göz önüne alınırsa, böyle bir çalışmanın zorluğu kendiliğinden ortaya çıkar.*" Arıkan, *a.g.m.* s.243. diyerek bu çalışmasında önemli bulgular vermiş ve tarihçilere de yol göstermiştir. O'nun, basının araştırmacılara ulaştırılmasında teknolojinin de tam gelişmediği dönemde yaptığı bu önerisiyle başladığımız Mustafa Kemal'in tanınması sorunsalının, artık birçok eski yazı süreli yayınlara ulaştırılmasındaki kolaylığa rağmen bugün de hala tam olarak bitirilmiş olacağını sanmıyoruz. Bu nedenle hala araştırmalara devam edilmesi gerektiğini de düşünüyoruz.

5 Faik Reşit Unat, "*Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılabının Hazırlanmasındaki Rolüne Ait Bir Belge*" *Belleten*, Cilt: XXVI, Sayı:102, Yıl.1962 Nisan, s. 344. Arıkan, kitapta Resneli Niyazi, Enver ve Eyüp Sabri'nin isimlerinin geçmesine rağmen, Mustafa Kemal'in adı ile anılmamasını onun "*Ordunun siyasetten çekilmesi*" düşüncesine,

tesadüfen sahafta bulduğu “Yeni Usül Talim-i Kıraat” kitabının 5.cildindeki bir makalede gördüğü “Beşinci Ordudan Üçüncü Ordu'ya nakled[il]en bir Erkan-ı Harp Zabiti, Mekteb-i Tıbbiyeden tard edilmiş Şam'da ticaretle iştigale başlamış bir zat ile (Hürriyet Cemiyeti) teşkiline karar verdiler. Bu cemiyete Selanik'te bir şube açmağa çalıştılar. Hemen bazı gençlerle görüşerek nihayet cemiyetin esasını kurdular. Fakat bu cemiyet de itsaaya muvaffik olmaksızın kaldı. Sınıf rüfekasından bazı gençlerle, şimdi birer mevki-i mübeccel ihraz eden zevat-ı âliyeden bazılarıyla görüştü”⁶ cümlelerinin üzerine gitmiş ve buradaki “5.Ordudan 3.Ordu'ya nakled[il]en bir Erkan-ı Harp Zabiti”nin, Şam'a giden ve orada Tıbbiye'den uzaklaştırılan tüccardan Mustafa Bey ile birlikte bu cemiyeti kuran Mustafa Kemal olduğunu, kaynaklarıyla ortaya koymuştu.⁷

Bugün herkesin rahatlıkla bulabildiği Mustafa Kemal'in ilk kez bir Türk basınında çıkan fotoğrafları ise; Trablusgarp Savaşı yıllarında çekilenlerdi. İtalya'nın 1911'de Trablusgarp'ı işgal etmesiyle başlayan bu savaşta, Osmanlı Devleti adına “gönüllü mücahit” adıyla birçok arkadaşı ile birlikte bulunan Mustafa Kemal'in iç ve dış basında ama bu kez adı ile birlikte çıkan ilk fotoğraflarının merkezi olacaktı.

Trablusgarp'a gidenlerin anılarından anlaşıldığına göre; hükümet Trablusgarp'a resmen bir ordu gönderecek güçte değildi ve oraya gidecek olan subaylara da başta Mahmut Şevket Paşa olmak üzere, gizli olarak her türlü yardımın yapılacağı da vaat edilmişti.⁸ Böylece, Gazeteci Mustafa Şerif takma adıyla İstanbul'dan 15 Ekim 1911 tarihinde arkadaşları Ömer Naci, Hakkı ve Yakup Cemil ile yola çıkan Mustafa Kemal⁹, yolda hastalanınca Mısır İskenderiye'ye geri dönmüş ve iki hafta süren hastahane süreci sonrası, Nuri (Conker) ve Fuat (Bulca) ile birlikte¹⁰ 9 Aralık 1911 tarihinde Mısır'dan Libya topraklarına girmişti.¹¹ Bu arada da 27 Kasım 1911'de de Kolağalığından Binbaşılığa terfi ettirilmiş¹² 12 Mart 1912'de de tüm Derne kuvvetleri komutanlığına atanmıştı.¹³

Tespit edilebilen Mustafa Kemal'in Türk basınındaki adının da verildiği, bilinen ilk fotoğrafının tarihi, Rumi 15 Mayıs 1328 yani Miladi 28 Mayıs 1912 idi.¹⁴ Trablusgarp Savaşında çekilmiş olan bu ilk fotoğraf, İttihat Terakki'nin yayın organlarından olarak

cemiyet üyelerinin kuşkusuna bağlamıştır. Arıkan, a.g.m., Dpnt.2, s. 244.

6 Osman Şevki Yeni Usül Talim-i Kıraat. Kemal-ı Milliye ve Fezail-i İnsaniye, 5.Kısım, 2.Tab. Yeni Asır Matbaası, 1330, s.264. Kitap Selanik'teki Terakki Mektebi öğrencileri için yine Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki Bey tarafından yazılmıştı.

7 Unat'ın söz ettiği ve Mustafa Kemal'in de 1922 yılında Vakit gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman'a verdiği mülakatta “Mekteb-i Tıbbiye'nin son sınıflarında iken siyasetle iştigalinden dolayı üç sene kalabentliğe mahkûm olmuş, sonra Şam'a gelmiş, ticarete başlamış” dediği Tüccar Mustafa daha sonra I.TBMM'nde de Kozan mebusu olacak olan Dr. Mustafa Bey (Mustafa Elvan Cantekin) idi. Tekin İdem “I. Dönem TBMM'de Kozan Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri” Tarih ve Gelecek Dergisi, Ağustos 2016, Cilt 2, Sayı 2, s. 105. Cantekin; Abdülhamit yönetimine karşı eylemleri nedeniyle tutuklanmış, yapılan yargılama sonunda 2 Nisan 1900'de (3) yıl kürek cezasına mahkûm olmuş ve okuldan çıkartılarak, cezasını İstanbul Umumî Hapishanesinde tamamladıktan sonra da 22 Mart 1903'te Şam'a sürgüne gönderilmişti. Orada geçimini sağlamak için kitap dahil her şeyin satıldığı küçük bir dükkân açmıştı. Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM 1.Dönem, 1919-1923, 3.Cilt., TBMM Yayınları, Ankara, 1995, s.684.

8 Hale Şivgin, Trablusgarp Savaşı Ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri, TTK Yayınları, Ankara, 1989. s.73.

9 Hüsnü Özlü, “Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı İtalya Harbi'nde(1911-1912) Trablusgarp'ın İşgali ve Derne Muharebelerinde Binbaşı Mustafa Kemal” Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.5, Sayı.16, 2014, s.251.Trablusgarp'a gidenler hakkında bkz. Nevzat Köseoğlu, Şehit Enver Paşa, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2013.

10 Hale Şivgin, a.g.e., s. 188.

11 Orhan Koloğlu, Trablusgarp Savaşı (1911-12) ve Türk Subaylar, Basın Yayın Genel Md. Ankara 1979, s..9. Mustafa Kemal Trablusluları “buradaki vatandaşlar” ve “kendisi için her türlü tehlikeyi göze alan evlatlar” olarak nitelemiş ve onlar sayesinde vatanın esenliğe kavuşacağı inancını da belirtmişti. Şerafettin Turan, Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam Ve Kişilik, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2004., s.104.

12 Şerafettin Turan, Atatürk, s.107

13 Orhan Koloğlu, a.g.e., s..12

14 EK.1, Bu fotoğraf şu ana kadar Mustafa Kemal Atatürk'ün bilinen adı olmadan ilk fotoğrafı olmaktadır. Bugüne kadar bilinen Türk basınındaki ilk fotoğrafları, yine Şehbal'de 1912 Haziran ayındakilerdi.

bilinen ve 15 günde bir çıkan Şehbal gazetesinin 53. sayısında idi.¹⁵ Daha ilginç ise aynı fotoğrafın iki üstünde; sıralamada adının geçtiği ama fotoğrafının benzemediği bir fotoğrafın da kullanılmasıydı.¹⁶ Derginin Mustafa Kemal'i "*Derne Kumandanı Erkan-ı Harp Binbaşısı Mustafa Kemal Bey*" olarak tanıttığı sayısının¹⁷ önemini artıran ise fotoğrafların olduğu sayfada yayınlanan ve Mustafa Kemal'in adının da geçtiği bir makale ve o makalenin sahibinin de o zaman Aydın mebusu olan Yunus Nadi olmasıydı.¹⁸

Yunus Nadi, "*Osmanlı Hamasetinden Levhalar*" başlıklı makalesinde "*yedi ayı müteceviz bir zamandan beri Trablusgarp ve Bingazi kazalarında, bütün insanıyet alemini hayran bırakan*" olayların olduğundan söz ederek, konumuz açısından önemli bir bilgi vermektedir. Yunus Nadi, "*Bu ulvi maceranın hayretbahşa [hayret veren] tafsilatını bilmeyen Osmanlı kalmamıştır. Yabancılar ise, vaka-yı cariyeyi [olan olayları] her gün daha ziyade müttehir [şaşkın] ve daha ziyade hayran olarak takip ediyorlar*"¹⁹ diyerek Trablusgarp'da bulunan ve bu sayıda fotoğraflarının verildiği Enver Bey ve Mustafa Kemal Beylerin herkes tarafından tanınmış olduğunu vurguluyordu.

Aynı sayfanın en altındaki bilinen en erken fotoğrafı olacak olan fotoğrafta; yerde mitralyöz ve toplar arasında oturan askerler "*Düşmandan ahiren alınan mitralyözler ve toplardan bir kaç*" başlığıyla verilmiş ve o fotoğrafta Mustafa Kemal'i, yerde otururken görmekteyiz. "*Derne'de derbeder düşmana derd ve ders veren bahadır safdarlara bir nazar.*" alt başlığı ile verilen fotoğrafta Mustafa Kemal, adı verilmeden resmedilmişti.

Şehbal'in bu sayısının konumuz açısından en önemli kısmında ise; ilk kez Mustafa Kemal'den adıyla da söz edilmesidir. Yunus Nadi; bu önemli yazısında Trablusgarp'daki bu kahramanlara örnek olarak, Mustafa Kemal'den özellikle söz etmiştir. Yunus Nadi bu önemli yazısında "*Mesela Osmanlı ordusunun gözbebeklerinden Erkan-ı Harbiye zabıtlarından Mustafa Kemal ve Nuri Beyler*"²⁰ haklarında *malumat-ı müstakile vereceğiz.*"²¹ diyerek tanıtımını yapmıştı. Yunus Nadi, 3 yıl sonra Çanakkale Savaşı sırasında da başarılarından dolayı, aynı şekilde Mustafa Kemal'i tanıtacak gazetenin başında olacaktı. Sonuçta Mustafa Kemal'in hem adı hem de fotoğrafı en erken tarihte bir Türk basınında yer almış oluyordu.

Mustafa Kemal'in Türk basınında ilk kez adının ve fotoğrafının Şehbal'de yayınlanması sonrasında; Batı'daki bir gazetede de hem de adı ile ilk fotoğrafı, Fransız L'Illustration dergisinin 22 Haziran 1912 tarihli sayısında yine Trablusgarp'daki fotoğraflarından

15 Şehbal, 15 Mayıs 1328, Sayı 53, s.83. Şehbal 1 Mart 1909'dan başlayıp 15 Temmuz 1914 tarihine kadar çıkan, 15 günde bir yayımlanan II. Meşrutiyet'in önemli kültür ve magazin dergilerindendi. "*Her şeyden bahseden*" derginin sahibi ve müdürü H.Sadeddin Arel'dir. Bknz. Bora Uymaz, Şehbal'de Musiki Yazıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005.

16 Yunus Nadi "*Şehbal idaresine arz ettiğim*" diyerek kendisinin verdiği fotoğrafı belirlediği fotoğraflardan en üstteki "*Yerde oturanlardan (sağdan itibaren sıra ile; Süvari yüzbaşısı Reşit Bey, Piyade Mülazımı Murad Bey, Erkan-ı Harp Reisi Yüzbaşı Nuri Bey, Derne Kumandanı Erkan-ı Harp Binbaşısı Mustafa Kemal Bey, Jandarma Bölük Kumandanı Ali Bey, gönüllü mücahid Meclis-i Ayan katiplerinden Saadetin Bey, ayaktaki pantolonlu zevat; sağ köşedeki Topçu Yüzbaşı Şükrü Bey, sol taraftaki Topçu Mülazımı Sadık Bey*" şeklinde Mustafa Kemal'in adı geçmesine rağmen, fotoğrafın Mustafa Kemal'in o dönemdeki haline benzemediği görülmektedir.

17 Şehbal, 15 Mayıs 1328, Sayı 53, s.83. Şehbal, sayfanın en altında ek olarak fotoğrafların net olmadığını "*Şu sayfadaki makaleye ait olan resimlerin aslı donukça olduğu için klişeleri pek vazih (açık) çıkmamıştır.*" şeklinde açıklamıştır.

18 Yunus Nadi, bu yazısını yazdığı günlerde İstanbul Mebusan Meclisinin II nci dönemi için 1 Mayıs 1912'de yapılan seçimde Aydın'dan Milletvekili olmuştu. *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM 1.Dönem, 1919-1923*, 3.Cilt., TBMM Yayınları, Ankara, 1995, s. 530.

19 Şehbal, 15 Mayıs 1328, Sayı 53, s.82.

20 Nuri Conker.

21 Yunus Nadi bu kısımda özellikle İbrahim Süreyya'dan çok daha ayrıntılı söz etmiştir. Süreyya Yiğit, Amasya, Erzurum ve Sivas'ta Mustafa Kemal'in yanında yer alacak ve I.TBMM'nde de milletvekili olacaktır. Bknz. Nuyan Yiğit, *Atatürk'le 30 Yıl, İbrahim Süreyya Yiğit'in Öyküsü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

yayımlanmıştı.²² L'illustration, bu 3617 sayısının 564. sayfasında, Şenusi Şeyhlerinin Enver Bey'i çadırında selamladıkları 27 Nisan tarihli karşılama töreni görüntülerini vermiş ve orada da dört fotoğrafın ortasında Mustafa Kemal Bey ile Enver Bey'i birlikte resmederek altına da "Enver Bey ve Mustafa Kemal"²³ yazısını yazmışlardı.

Gazete "Derne Önünde Ayn El Mansur Kampında Sultan'ın Töreni"²⁴ alt başlıklı resimde Senusi şeyhlerinin Enver Bey'i selamlamalarını verirken "Cyrenaica'da yol ve savaş notları"²⁵ başlığının altında da ana başlık olarak; "Enver Bey'in Kampında" başlığını vermiş ve ayrıntılara da girmişti.²⁶ Enver Bey'in Meşrutiyet'in oluşmasındaki etkisinin daha ağırlıklı verildiği bu bölümde Mustafa Kemal'in adı tören sırasında "subayların delegasyonu eşliğinde, Kızılay Başkanı ile birlikte komutan Mustafa Kemal'in de Enver Bey ile selamlaşmaya geldiği" şeklinde geçmişti.

Gazete iki sayfa sonra bu kez de 27 Nisan töreninde; Senusilerin Osman Efendi²⁷ önderliğinde yaptıkları geçit törenini geniş olarak paylaşmış ve Derne önlerinde Ayn El Mansur'da, Türk-Arap kampındaki törenden izlenimleri verirken de Enver Bey ile geçit resminde fotoğraflanan Mustafa Kemal'i "Başkomutan Enver Bey ve ekibi"²⁸ içerisinde göstermişti.²⁹ Daha önemlisi ise; sol alt tarafta, geçit törenini bir adım önde at üzerinde izleyen Enver Bey ile bir adım arkasında Mustafa Kemal'in ve onun bir adım gerisinde duran Nuri Bey'in isimlerinin verilmiş olmasıydı.³⁰

Yusuf Hikmet Bayur'a göre; Trablusgarp savaşı sürecinde en başarılı komutan Mustafa Kemal idi. Buna rağmen onun adının tam kamuoyunda etkili olmamasının nedenini "İttihat Terakkinin çoğunlukta bulunduğu Mebusan Meclisinde siyasanın savaş gibi en kutsal işlere kadar sokulduğunu göstermesi bakımından Meclisin 4 Mayıs 1912 günlü bir kararı"³¹ üzerinden örneklemektedir. Bu süreçte; Mebusan Meclisi'ndeki 21 Nisan 1328-4 Mayıs tarihli oturumda; Bingazi Mebusu Yusuf Şetvan, Trablusgarp halkının katkısı nedeniyle söz alan Trablusgarp Mebusu Mahmut Naci Bey'in, Meclisin "harpteki mücahitlerimizi

22 L'illustration, Samedi 22 Juin 1912, No.3617.s. 546. "Enver Bey et Mustapha Kamel"

23 Burada Mustafa Kemal'den "Mustapha Kamel" olarak söz edilmiştir. Fotoğrafların çekiminin de Kamil Efendi'ye ait olduğu eklenmiştir. L'illustration'un bu fotoğrafı, tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk kez, Koçak Yayın Grubu tarafından çıkarılan 'Basında Mustafa Kemal Atatürk (1912-1938)' adlı kitapta yer aldı. Basında Mustafa Kemal Atatürk (1912-1938) Haz. Şefik Memiş, İsmail Şen, Murat Arslan, 3.Baskı, 2016. Bu kitaba ulaşmamızı sağlayan Şefik Memiş'e ve ilk kez bu kitapta yayımlanan L'illustration dergisinin orijinalini görebilmemde katkıları olan Onur Okur'a teşekkürlerimi sunuyorum.

24 L'illustration, Samedi 22 Juin 1912, No.3617.s. 546. "La fête du Sultan au camp d'Ain el Mansour, devant Derna".

25 L'illustration, Samedi 22 Juin 1912, No.3617.s. 546. "Notes de route et de guerre en Cyrénaïque". Cyrénaïque Libya'nın doğu bölgesine verilen ve Altın Diyar diye nitelendirilen bir isimdir. Bu konuda geniş bilgi için bakınız. Orhan Koloğlu, "Un Projet de Colonisation de la Cyrénaïque a la Fin 19e siècle et la Creation du Mythe D'Eldorado" Arap Historical Review for Ottoman Studies, Ağustos 1994, No.9/10. Ss. 153-160

26 L'illustration, Samedi 22 Juin 1912, No.3617.s. 546. "Au Camp De Enver Bey" Gazetenin, Enver için "Bey" unvanını kullanması dikkat çekicidir. Bu da Enver Bey'in Halife ile akraba olmasından ve Halifeyi teslim etmesinden kaynaklanmaktaydı.

27 Senusiler arasında Osman Mehdi olarak bilinen ama aslında The Daily Chronicle'da gazeteci olan İngiliz John Warren Stuart Smallwood, bu fotoğrafın en sağ altında L'illustration tarafından Osman Efendi ve parantez içinde de gerçek kimliği olan (J. W. Stuart Smallwood) olarak tanıtılmıştı. Osman Mehdi, Kodak kamerasıyla birçok fotoğraf çekirmiş ve L'illustration dergisine göndermiştir. Daha sonra Trablusgarp'ta çatışmada öldürülmüştü. Bknz, Charles Stephenson, A Box of Sand; The Italo-Ottoman War 1911-1912, The Tattered Flag Press, England, 2014 s.s. 238- 239.

28 L'illustration, Samedi 22 Juin 1912, No.3617.s. 548-549. "Le commandant en chef Enver Bey et son état-major" EK.2

29 L'illustration, Samedi 22 Juin 1912, No.3617.s. 548-549. "One Grande revue au camp Turco-Arabe d'Ain el Mansour, Devant Derna"

30 Yine burada ilginç olan Enver'den ve Nuri'den "Bey" olarak söz edilmesine karşılık "Mustafa Kemal" denilmesi ve "Chef de Corps" yani Kolordu Komutanı anlamındaki "C¹" kısaltmasının kullanılmasıydı.

31 Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk Hayatı ve Eseri, Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

hararetle selâmlamasını ve milletin tercüman-ı hissiyatı olmasını teklif" etmesi üzerine sonrası söz almış ve "Efendim, birkaç güne kadar inşaallahu taâlâ gerek Trablusgarp'ta, gerek Bingazi'de bulunan mebusanı kiram teşrif edecekler." Dedikten sonra "İttihad ve Terakki Cemiyeti muhteremesine ve erkânı asliyesinden bulunan Enver, Fethi, Halil³², Aziz³³ beyefendiler ile muharebenin bidayetinden beri hissiyatı âliyye ve muavenat ve himematı fevkalâde ibraz eden Mısırlı kardeşlerimize ve mevki-i harpte bulunan rüfekayı muhterememize Meclisçe beyan-ı teşekkürat edilmesini"³⁴ teklif eylemişti. Alınan karar gereği telgraf, 8 Mayıs 1912'de Trablus ve Bingazi Kumandanlıklarına telgraf çekilerek bildirilmişti. Enver Bey de bu telgrafa cevaben; aynı gün tarihli bir telgraf ile teşekkürlerini bildirmişti³⁵. Bu noktada Trablusgarp'daki başarılarının bilindiği bir ortamda, Mustafa Kemal'in adının geçmemesi de Enver Bey'in ön plana çıkartılmasından kaynaklanmaktaydı.

Mustafa Kemal ile ilgili Trablusgarp Savaşı sonrası Türk gazetelerindeki bir başka haberin yılı da 1913'tür. Mustafa Kemal'in İzmir'e gelişini 22 Eylül 1913 tarihli İzmir gazetesi Anadolu, Vilayet Havadisleri kısmında "Mustafa Kemal Bey" başlıklı küçük bir haber olarak vermişti.³⁶ Bu İzmir ziyareti, Mustafa Kemal'in Milli Mücadele öncesi son İzmir seyahatiydi³⁷ ve Yusuf Hikmet Bayur'a göre de bu gezide, daha sonra onunla birlikte çalışacak ve onun son Dışişleri Bakanı olacak olan Tefvik Rüştü Bey (Aras) de bulunmaktaydı.³⁸ Gazetenin daha 1913 gibi erken bir tarihte Mustafa Kemal'den söz eden bir haber vermesi önemlidir ve onun en azından kamuoyunda tanındığının bir göstergesidir. Zira daha önce söz ettiğimiz gibi Mustafa Kemal'in Trablusgarp fotoğrafları, hem dış hem de iç basında adından da söz edilerek kamuoyuna yansımıştı. Bu nedenle bu haberin yayımlanmış olması kadar haberin içeriği de önemlidir.

Anadolu gazetesi Mustafa Kemal'in İzmir'e gelişini aynen şu şekilde vermişti. "Bingazi muharebatı esnasında Derne ve Tobruk kumandanlığı vazifesini kemal-i muvaffakiyet ve celadette ifa edip bilahare Bolayır Ordusu Erkân-ı Harbiye riyasetine tayin buyrulup harekât-ı ahirede fevkalade ibraz-ı faaliyet eyleyen erkan-ı harb binbaşısı Mustafa Kemal Bey'in bera-yı tedbil-i hava şehrimizi teşrif eyledikleri istihbar olunmuştur. Gazetemiz bu muhterem askere beyanı hoşamede eylemeği vicdanı bir vazife, telakki eyleriz."³⁹ Denilen haberde; öncelikle Mustafa Kemal'in Trablusgarp Savaşı'nda Derne ve Tobruk kumandanlığındaki görevini tam bir başarı ve kahramanlıkla tamamladığı belirtiliyordu⁴⁰. Ardından Mustafa Kemal'in Bolayır Ordusu Erkan-ı Harbiye Başkanlığına tayin edilişi ve sonraki harekette de fevkalade bir faaliyet gösterdiği ekleniyordu.

32 Halil (Kut). Enver Paşa'nın amcası.

33 Misri Ali Aziz, Osmanlı subayıdır. 1914 'de I.Dünya Savaşı başladığında, İngilizlerle görüşerek bir Arap devleti kurulmasını için çıkartacağı isyana İngilizlerden destek istemiş, ancak Şerif Hüseyin'e verilen destek sonrası bir süre isyana katılmışsa da daha sonra İspanya'ya sürülmüştü. Şit Tufan Buzpınar "Misri Ali Aziz" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt.30, 2005, İstanbul, s. 2.

34 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, (21 Nisan 1328-5 Mayıs 1912), Devre.2, Cilt.1, İçtima Senesi.1, s. 9. 21 Nisan 1328 oturumunda Neşet Bey olmamasına rağmen, 26 Nisan 1328 tarihli oturumda bir önceki oturumun özeti yapılırken bu kişiler arasına "kumandanlardan Neşet Paşa" da eklenmiştir. *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, (26 Nisan 1328-9 Mayıs 1912), Devre.2, Cilt.1, İçtima Senesi.1, s.16.

35 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, (30 Nisan 1328-13 Mayıs 1912), Devre.2, Cilt.1, İçtima Senesi.1, s.31.

36 *Anadolu*, 22 Eylül 1913(9 Eylül 1329- 20 Şevval 1331) Pazartesi. Bu önemli haber de ilk kez Zeki Arıkan tarafından ortaya konulmuştu. Anadolu Gazetesinde ki bu haber Mustafa Kemal'in dördüncü kez İzmir geliyordu. Ancak bu geliş ile hiçbir yerde kaynak olmadığı gibi Mustafa Kemal de bu İzmir seyahatinden söz etmemiştir. Arıkan, *a.g.m.*

37 Melih Tinal, "Atatürk'ün İzmir Ziyaretleri ve Vefatının İzmir'deki Yankıları" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), s.21

38 Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk*, s. 57.

39 *Anadolu*, 22 Eylül 1913(9 Eylül 1329- 20 Şevval 1331) Pazartesi.

40 Mustafa Kemal'in Derne'de gözüne kireçtaşı kaçması sonrası tek gözünü kapatarak büyük bir saldırı ile İtalyanları püskürttüğü Kasriharun Taarruzu...

Anadolu'nun haberinde görüldüğü gibi Mustafa Kemal Derne'deki başarıları ile tanınıyor ve önemli olarak görülüyor ki gazetede İzmir'e gelişinde bu muhterem askere "*beyan-ı hoşamedî eylemeyi*" yani "*hoş geldin demeyi*" bir vicdani görev olarak düşünmüştü. Aynı şekilde Mustafa Kemal, Sofya Ataşemiliteri olduğu döneme kadar Dimetoka ve Edirne'nin geri alınışında da hizmetleri olmuştu ki gazete haberindeki "*Bolayır Ordusu Erkân-ı Harbiye riyasetine tayin buyrulup harekât-ı ahirede fevkalade ibraz-î faaliyetinde*" bulunduğunu belirttiği o "*sonraki hareket*"ın Edirne'nin kurtuluşu olduğunu tam olarak anlayabilmemiz için de; kronolojik olarak gitmemizde fayda vardır.

Mustafa Kemal, Tobruk ve Derne bölgesinde Tobruk savaşını kazanarak İtalyanlara karşı başarılar elde etmiş, ardından 6 Mart 1912 tarihinde Derne komutanlığına atanmıştı.⁴¹ Balkan Savaşı'nın başlaması nedeniyle İtalya ile yapılan 18 Ekim 1912 tarihli Uşi Antlaşması sonrası ise Trablusgarp İtalya'ya bırakılınca, 24 Ekim'de Derne'den ayrılmış⁴² ve 10 Kasım 1912 tarihinde Mısır'a geçtiğinde de burada Selanik şehrinin düştüğünü haber almış ve Avusturya-Romanya yolu ile İstanbul'a geri dönmüştü⁴³.

11 Kasım 1912'den itibaren görevi ise 14 Ekim 1913'e kadar Gelibolu yarımadasında Akdeniz Boğazı Mürettep Kuvvetleri Şubesi Müdürü idi.⁴⁴ Gücün kumandanı Bahri Sefid Kuvayi Mürettebe Kumandanı olan Fahri Paşa, Erkan ı Harbiye Reisi (Kurmay Başkanı) Mustafa Kemal'in arkadaşı Binbaşı Ali Fethi (Okyar) Bey⁴⁵, Harekât Şube Müdürü ise Binbaşı Mustafa Kemal (Atatürk) Bey'di.⁴⁶ Mustafa Kemal'in bu göreve tayin tarihi 25 Kasım 1912'dir.

Mustafa Kemal'in basında ismi kullanılarak, hakkında haberin yapıldığı Anadolu gazetesi haberinin tarihinin 22 Eylül 1913 olduğunu düşünürsek; İzmir'e bu gelişi Akdeniz Boğazı Mürettep Kuvvetleri Şubesi Müdürü görevindeyken ve 27 Ekim 1913 tarihinde atanacağı Sofya Ateşemiliterliği görevinden⁴⁷ de hemen önceki bir tarih olduğu görülmektedir.

O dönemde Edirne'nin kurtarılması için bir taarruz yapılması gerektiğini ilk düşünen ve tasarlayan Mustafa Kemal olduğu için Edirne'nin alınışında onu öne çıkartmak istemeyen ve Enver Paşa'yı destekleyen İttihatçıların planlamasıyla Edirne'ye ilk girme şerefi de Enver Paşa'ya bahşedilmiştir⁴⁸. Edirne şehrine ilk giren kıtalar Bolayır Kolordusu'nun, yani Mustafa Kemal'in emrindeki birliklerdi. Fakat Edirne'nin kurtarılışı şerefini İttihat ve Terakki Cemiyeti, Enver Bey'e mal etmekte gecikmedi. Mustafa Kemal Bey, bu işin öncüsü olduğu halde, yine İttihatçılar tarafından geri planda bırakıldı.⁴⁹

İşte Anadolu gazetesinde Mustafa Kemal ile ilgili yazıdaki "*bilahare Bolayır Ordusu Erkân-ı Harbiye riyasetine tayin buyrulup harekât-ı ahirede fevkalade ibraz-î faaliyet eyleyen*" cümlelerinde kastedilen bu olayların da Edirne'nin alınışındaki bu gelişmeler olduğu da ortadadır.⁵⁰

41 Hakan Uzun, "Yazdığı Eserlerde Atatürkü Tanımak ve Anlamak; M. Kemal Atatürkün Karlsbad Hatıraları", *AÜ TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 59, Güz 2016, s.170.

42 Şerafettin Turan "Mustafa Kemal" İslam Ansiklopedisi. S.311.

43 Hale Şıvgın "Mustafa Kemal'in İlk Savaşı" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt: IV / Kasım 1987 / Sayı: 10, s.191.

44 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt 1, Remzi Yayınevi, 18.Basım, 1999, İstanbul s. 153.

45 Andrew Mango, *Atatürk*, 1998, Sabah Kitapları, İstanbul, s.114. Mango bu görevin Fethi Bey tarafından verildiği tahmininde bulunmuştu.

46 Mithat Atabay, "Mustafa Kemal'in Balkan Muharebeleri Esnasında Çanakkale Bölgesindeki Faaliyetleri," *Çanakkale 1915, Mustafa Kemal Atatürk ve Modern Türkiye, Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Ankara 2010, s.28

47 Uzun, *a.g.m.*, s.170.

48 Arıkan, *a.g.m.* s. 248

49 Mithat Atabay, "Mustafa Kemal'in Balkan Muharebeleri..." s.40.

50 Arıkan, *a.g.m.* s.247. Arıkan, Anadolu gazetesinin, bu haberinde Mustafa Kemal'in Edirne'nin geri alınışındaki başarısını üstü kapalı biçimde ifade etmesini bu gazetenin İzmir'de İttihat ve Terakki'nin yayın organı olmasıyla açıklamıştır. Arıkan, *a.g.m.* s. 248

17/18 Şubat 1913 tarihinde Ali Fethi Bey ile birlikte hem Edirne bölgesinin askeri durumu hem de ülkedeki siyasi durumu anlattıkları ve özellikle de Babialı Baskını ve bunu gerçekleştiren zihniyeti eleştirdikleri, Sadarete ve Genelkurmay'a yazdıkları uyarı mektubunun⁵¹ tepki görmesiyle de Enver Paşa ile araları açılacaktır.⁵² Mustafa Kemal 11 Kasım 1912'den itibaren 14 Ekim 1913'e kadar Gelibolu yarımadasında Akdeniz Boğazı Mürettep Kuvvetleri Şubesi Müdürü idi.⁵³ Yani gazetede de belirtilen "*Bolayır Ordusu Erkân-ı Harbiye riyasetine tayin buyrulup harekât-ı ahirede fevkalade ibraz-î faaliyet*" te bulunduğunu belirttiği o "*sonraki hareket*"ın 11 Kasım 1912'den sonraki bir hareket olduğu ortadadır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1913 yılı kongresinde, Ali Fethi Bey'in İttihat ve Terakki'nin genel sekreter olması sonrası ortaya çıkan bu karışık süreçte Mustafa Kemal Bey ve Dr. Tevfik Rüştü Bey yapılabilecek bazı olumsuz dedikoduları önlemek için birlikte İzmir'e gitmişlerdi⁵⁴. Bayur değerli eserinde; bu gidişi, "*Bazı dedikoduları önlemek için Fethi'nin söylevinin hazırlanmasından az sonra ve kongreden önce Mustafa Kemal ile Dr. Tevfik Rüştü (Aras) İzmir'e giderler ve söylevin tepkilerini orada beklerler. Ancak hiçbir tepki olmaz ve kongre beylik sözler ve demeçler içinde sona erer*"⁵⁵ şeklinde açıklamıştı. İşte Anadolu'nun haberi bu gelişin haberi idi.

Sonuçta cemiyetin içinde emekleri geçen Mustafa Kemal ve Fethi Beyler yakın arkadaşları⁵⁶ olmasına rağmen, cemiyetin fiilen başında olanlarla anlaşamamaları nedeniyle sıkıntılı olduklarını, ancak cemiyet içinde muhalefet de yapmanın mümkün olmadığını görerek⁵⁷ ve Mahmut Şevket Paşa'nın da anılarında belirttiği gibi; Mustafa Kemal ile Enver arasındaki bu sürtüşmelerde İttihat Terakki'nin Enver Bey'i daha fazla tuttuğunun da ortaya çıkması üzerine⁵⁸ İttihat ve Terakki'den kopmamak için yurtdışına gitmeyi tercih etmişlerdi. Bu ortamda Fethi Bey'e Sofya Elçiliği teklifi gelmiş, onun da telkiniyle Mustafa Kemal Bey de Sofya'ya 27 Ekim 1913 tarihinde ataşemiliter olarak atanmıştı.⁵⁹

51 Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 1. (1903-1915) "Edirne konusunda Savunma Bakanlığına Ali Fethi Bey ile Birlikte Yazdıkları Uyarı Mektubu." Kaynak yayınları, 1998, s. 147

52 Şerafettin Turan, "Mustafa Kemal" İA, s. 312.

53 Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e. Cilt 1, s. 153.

54 Mithat Atabay, "Mustafa Kemal'in Balkan Muharebeleri..." s.41. Mustafa Kemal 11 Ocak 1905 tarihinde Harp Akademisini kurmay yüzbaşı olarak bitirdikten sonra 30.süvari alayında staj yapmak için merkezi Şam olmak üzere 5.Ordu emrine verildiğinde (Münir Aktepe, "Atatürk'ün Sofya Ateşeliğine kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan Münasebetleri ve bu Hususla Alakalı Bir Belge" *Bellekten*, Cilt: XXXVIII – Sayı: 150 – Yıl: 1974 Nisan, s.263.)Tevfik Rüştü ise mezun olmuş ve 4 yıl kalacağı İzmir'de doktorluğa başlamıştı. (Melih Tınal, *Bir Siyasal Kişilik Portresi Olarak Dr. Tevfik Rüştü Aras*, DEU AİİTE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2001, s.7.) 16 Şubat 1909'da Selanik İl sağlık müdürlüğüne atanan Tevfik Rüştü ile Mustafa Kemal, İttihat Terakki'nin 1909 Selanik kongresinde tanışmışlardı (Tınal, a.g.t. s. 7). O süreçte ülke yönetimin konusunda Ali Fethi ve Mustafa Kemal ile birlikte aynı düşüncede olan bir üçüncü kişi de arkadaşları Tevfik Rüştü (Aras)Beydir. (Mithat Atabay, "Balkan Savaşları Sırasında Çanakkale Bölgesinde Faalîyet Gösteren Hilal-i Ahmer Hastaneleri" Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı:10-11, s.76.) Bu üçlü, Mustafa Kemal'in Tevfik Rüştü Bey'in de Çanakkale'de görev almasını istemesi sonrası onun da Çanakkale Hilal-i Ahmer Hastanesinin başhekimi olmasıyla (Mithat Atabay, a.g.m. s.75.) Çanakkale'de sık sık bir araya gelmeye de başlamıştı. Mustafa Kemal Bolayır gücünün karargâhının olduğu Gelibolu'da kendisi de Çanakkale doğumlu olan ve Çanakkale'de Kızılay hastanesinin başhekimi olan eski arkadaşı Tevfik Rüştü ile karşılaşmıştı. (Andrew Mango, a.g.e. 1998, Sabah Kitapları, İstanbul, s.115)

55 Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk*, s. 57.

56 Yakın dost olan Mustafa Kemal ve Fethi Bey, İttihatçılarla ilişkilerinde en başından itibaren birlikte hareket etmişlerdi. (Emel Akal, *Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm: Milli Mücadelenin Başlangıcında*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, S. 60) Emel Akal bu önemli kitabında bu iki yakın dostu, İttihat Terakki içinde Talat Paşa fraksiyonuna bağlı olarak göstermekteydi.

57 Emel Akal, a.g.m. s. 61

58 Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın *Günlüğü*, Arba yayınları, İstanbul, 1988, s.22.

59 Andrew Mango,, a.g.e, 122-123 Gerçekten de Mustafa Kemal ve Fethi Bey yakın dosttular ve ilişkilerinin en başından itibaren de birlikte hareket etmişlerdi. (Emel Akal, a.g.e., s. 60) Emel Akal'ın önemli kitabında bu iki yakın dost, İttihat Terakki içinde Talat Paşa fraksiyonuna bağlı olarak gösterilmektedir.

Bu ortam da Mustafa Kemal ile Enver arasındaki çatışma derecesini artırmaya başlamıştı. Nitekim Edirne'ye birliğiyle yürüyen Mustafa Kemal'in yerine ilk varan "Hürriyet Kahramanı" Enver Bey; oluyor ve bu unvana bir de "Edirne Kahramanı" nı ekliyordu⁶⁰.

Mustafa Kemal'in dünyada ve ülkemizde tanınmasını sağlayan yerli ve yabancı basındaki bu ilk örnekleri sonrası; her ne kadar bir sansüre tabii olsa da artık Mustafa Kemal, kamuoyunda tanınır bir kişi olarak kabul edilir hale gelmişti. Nitekim 1912 ile 1917 yılları arasında Trablusgarp, Çanakkale ve doğu cephesindeki başarılarının basına yansiyarak Mustafa Kemal'i kamuoyunda daha çok tanıtacağı bir süreç olacaktır⁶¹.

C- 1918'e Gelişte Mustafa Kemal Paşa ve Tanınması

Arıburnu ve Anafartalar'daki başarıları sonrasında; Miralay Mustafa Kemal 1918'e gelişte doğuda 16. Kolordu Komutanlığı'na atanmış ve 26 Mart 1916 tarihinde Diyarbakır'a gelerek komutayı ele almıştı⁶². 1 Nisan 1916'da da Diyarbakır'da iken Mirliva (Tümgeneral/Tuğgeneral) rütbesine yükseltilmiş ve artık rütbe unvanı Mirliva olmasına karşın bütün hitap ve yazışmalarda yaygın olarak kullanılan "Paşa" sıfatı ile anılmaya başlanmıştı. 7 Mart 1917'de karargâhı Diyarbakır'da olan 2.Ordu Komutan Vekilliğine atanan⁶³ Mustafa Kemal Paşa; 5 Temmuz 1917 tarihinde, Bağdat'ın yeniden alınması için planlanan ve başına Alman Falkenhayn'ın getirildiği Yıldırım Orduları grubuna bağlı ve merkezi Halep'de olan 7.Ordu komutanlığına atanmıştı.⁶⁴

Ancak Mustafa Kemal Paşa, bu süreçte Osmanlı Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olan Alman General Von Falkenhayn'ın orduyu zora sokacak kararları nedeniyle, anlaşmazlık yaşamıştı. Sadrazam Talat Paşa ve Başkomutan vekili Enver Paşa'ya bu konuda ve Osmanlı ordusunun yabancıya bırakılmaması konusunda yazdığı 20 Eylül 1917 tarihli raporlar⁶⁵ sonrası bu konunun Başkomutanlıkça ciddiye alınmaması⁶⁶ nedeniyle de 7. Ordu Komutanlığı'ndan affını isteyerek, 4 Ekim 1917'de Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Falkenhayn'a istifa ettiğini bildirmiş⁶⁷ 9 Ekim'de de iş resmiyete girmişti.⁶⁸ 15 Ekim 1917'de de İstanbul'a dönmüştü.⁶⁹

60 George Gawrych, *Genç Atatürk; Osmanlı Zabıtından Türk Devlet Adamına*, Çev. Gül Çağalı Güven, Doğan Kitap, İstanbul, 2014, s. 55." Böylece Mustafa Kemal, cesaret ve kahramanlığın kamusal alana bu şekilde sürülmesi örneğini görmüş, birinin konumunun yükseltilmesinde propagandanın rolüne bizzat tanık olmuştu" Nitekim daha önce Trablusgarp Savaşı sonrası da Meclis'te Libya'daki başarıları nedeniyle bazı önemli subaylar öne çıkarılmış, en başta Enver Bey olmasına rağmen Mustafa Kemal'in olmaması da durumu ortaya koymuştu.

61 Mustafa Kemal, Trablusgarp Savaşı ve özellikle de 1.Dünya Savaşı'nın Çanakkale Savaşı'ndaki Arıburnu ve Anafartalar'daki başarılarının sonucu olarak daha sonraki basında da yer bulacaktı. O'nu 1915-1916 arasında kamuoyuna daha geniş olarak tanıtan "tanınırlık örnekleri" tarafımızdan yapılan ve kısa sürede bitirilecek olan bir çalışma ile bilim dünyasına kazandırılacaktır.

62 M. Hakan Özçelik, Mustafa Güneş "Atatürk'e Verilen Ad Ve Unvanlar İle Ona Yakıştırılan Sıfatlar" *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, Bahar 2016, s.250.

63 Turgut Özakman, *Atatürk, Kurtuluşu Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi (1881-1938)*, Bilgi Yayınevi, 1999, s.29. 16 Mart 1917'de asaleten atanacaktır.

64 Uluğ İğdemir, "1.Dünya Savaşında Atatürk ile Mareşal Falkenhayn Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Dair Yeni Belgeler" *Bellekten*, Cilt: XXXIII – Sayı: 132 – Yıl: 1969 Ekim s.505. Enver Paşa'nın kafasında Alman Falkenhayn'ın 7 Mayıs 1917 de Türkiye'ye gelmesiyle birlikte başlayan Yıldırım ordusunun oluşturulması fikri, 15 Temmuz'da padişah'tan çıkan yazı ile Irak ve Suriye'ye de yayılan Yıldırım orduları grubu oluşturulması kararı ile sonuçlanmıştı. Zekeriya Türkmen "Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XVI / Temmuz 2000 / Sayı: 47, s.396.

65 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, 1.Cilt, Kastaş Yay., İstanbul, 2000, s.16.

66 Mehmet Önder "Atatürk'ün Almanya Gezisi (15.12.1917-4.1.1918)" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VIII / Temmuz 1992 / Sayı: 24, s.564.

67 Şerafettin Turan, *Atatürk.*, s.145.

68 Turgut Özakman, *a.g.e.*, s.30

69 Kamil Çolak-Fahri Yetim "Velihaht Vahdeddin Ve Mustafa Kemal Paşa'nın Almanya Seyahatiyle İlgili Bazı Tespitler" *Tarihin Peşinde Dergisi*, Yıl: 2017, Sayı:17, s.130. Sayfa: 129-145

Artık önemli bir kişiydi ve ülkenin veliahtı olan Vahdettin ile Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm'in daveti üzerine Almanya'ya bir geziye gitmesine karar verilmişti⁷⁰. Mustafa Kemal için yeni bir görev ortaya çıkmıştı. Çanakkale'de başarılı bir komutanın görevinden ayrılıp, İstanbul'a gelmesinin çeşitli yorumlara neden olması sürecinde zor durumda kalan Enver Paşa⁷¹ bu görev için Genel Savaşın seyri hakkında bilgisi olan deneyimli ve Almanca bilen yüksek rütbeli bir subay olarak Mustafa Kemal'i seçmişti.⁷²

İşte Mustafa Kemal, bu süreçte gazetelere yine fotoğrafıyla haber olmuştu. Veliaht olan Vahdettin ile gezisi⁷³ gazetelere yansımıştı. 16 Kanunvevel (Aralık) 1917 tarihli Tasvir-i Efkâr Gazetesi "*Veliaht-ı Saltanat Hazretlerinin Seyahati*" başlıklı haberinde; ortada büyük bir fotoğrafta Vahdettin ile birlikte altta da sağda Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey, solda da Mustafa Kemal'in fotoğraflarını kullanmıştı.⁷⁴ Gazete Mustafa Kemal'in fotoğrafının altına "*Veliaht hazretlerinin refakatinde bulunan Mustafa Kemal Paşa*" cümlesini yazmış ve haberinin ilerleyen cümlelerinde yine Mustafa Kemal'den söz ederek "*Mirliva Mustafa Kemal Paşa veliaht hazretlerinin maiyet-i necabetpenahilerinde olduğu halde Balkan katariyle Almanya'ya azimet eylemiştir.*" diyerek ikinci kez daha vurgulu olarak okuyucularına Mustafa Kemal'i tanıtmış oluyordu.

Gazete "*Veliaht-ı Saltanat Vahideddin Efendi Hazretleri, Dün Akşam Saat Yedi Buçukta Balkan Treniyle Almanya'ya Müteveccihen Şehrimizden Müfarekat etmişlerdir.*" Alt başlığı sonrasında; Velihaht Vahideddin'in bir gün önce saraya giderek padişaha veda ettiğini, Almanya İmparatoruna iade-i ziyaret etmek ve bazı cephelerde bizzat gözlemlerde bulunmak için akşam yedi buçukta Balkan treniyle İstanbul'dan ayrıldığını yazmıştı. Ayrıca, Sirkeci İstasyonu binasının fevkalade şekilde süslenip aydınlatıldığını, muhafız taburundan bir bölük askerin Harbiye Nezareti mızıkası eşliğinde resmi selamlama töreni yaptığını da belirten gazete, Vahdettin'i uğurlayan isimleri de tek tek vermişti. Buna göre; Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu heyeti, sırasıyla Şehzade Abdülmecit ve Abdürrahim Efendiler, Sadrazam Talat Paşa, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Ziraat Nazırı Mustafa Şeref, Maliye Nazırı Cavit, Adliye Nazırı Halil Beyefendiler, Ayan Reisi Rıfat, Mebusan Birinci Reis vekili Hüseyin Cahit Bey, Atina Elçisi Galip Kemali Bey, İttihat Terakki Cemiyeti Katip-i Umumisi Mithat Şükrü, İstanbul Muhafızı Kemal, Polis Müdürü Ahmet, Merkez Kumandanı Cevat, Şehremini Vekili Sezai, Matbuat Müdürü Hikmet Beyler, teşrifat memurlarından Talat ve Rüştü Beyler, Alman ve Avusturya sefirleriyle, Bulgar maslahatgüzarı gibi üst düzey kişileri vererek uğurlamak için hazır bulduklarını belirtmişti.

Vakit gazetesi de aynı tarihte, aynı haberi fotoğraf olmadan vermiş ve yine Mustafa Kemal'den söz edilmişti. Baş sayfada iç haberler kısmında "*Veliaht Hazretlerinin Seyahati*"⁷⁵ başlığını kullanan gazete, Velihaht Vahdettin'in Avrupa'daki savaş cephelerini ziyaret etmek üzere bir önceki akşam, Balkan treni ile Viyana'ya gittiğini duyurduktan sonra "*Refakat-i necabetpenahilerinde serkarin-i esbak (Eski başmabeyinci)Lütfi Bey(Simavi),*

70 Şerafettin Turan, *Atatürk.*, s. 148. 15 Ekim 1917 tarihinde Osmanlı devletine ziyaret yapmış olan Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm'in (Ö. Kürşad Karacaçil "Alman İmparatoru İstanbul'da (1917)" *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 6 Sayı 12, Yaz 2013, s. 112.) bunun karşılığında müttefik Osmanlı padişahını Alman Genel Karargâhını ziyarete davet etmesi üzerine, yaşlı ve hasta Mehmet Reşat yerine, kardeşi Velihaht Vahidettin'in gönderilmesi kararlaştırılmıştı.

71 Mehmet Önder, *a.g.m.*, s. 565.

72 Şerafettin Turan, *Atatürk.*, s. 148. Turan'a göre; Enver Paşa, hem savaşın sonu ve Alman askeri heyeti hakkında olumsuz kanaatlerde olan Mustafa Kemal'in fikrinin değişebileceğini hem de Anafartalar'da kazandığı başarılar sayesinde de Alman İmparatoru ve Genelkurmayı üzerinde iyi bir izlenim yaratabileceğini düşünmüştü ve Mustafa Kemal'in İstanbul'da işsiz kalmasının yarattığı eleştirilerden de kurtulmuş olacaktı.

73 Bu konuda bkz. Bk. Mehmet Önder, *Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995.

74 *Tasvir-i Efkâr*, 16 Kanunvevel (Aralık) 1917 "*Veliaht-ı Saltanat Hazretlerinin Seyahati*" EK.3

75 *Vakit* 16 Kanunvevel (Aralık) 1917 "*Veliaht Hazretlerinin Seyahati* "

*Mustafa Kemal Paşa vesaire ile yaveran beyleri bulunmaktaydı.*⁷⁶ diyerek Mustafa Kemal Paşa'nın da Vahdettin ile Almanya'ya gittiğini kamuoyuna duyurmuş oluyordu.

İkdam gazetesi de Vahdettin'in Almanya gezisinin başlamasını aynı cümlelerle haberleştirmiş ve aynı şekilde Vahdettin'in refakatçilerini verirken de *"serkarin-i esbak Lütü Bey Efendi, Mustafa Kemal Paşa vesair yaveran Beyleri bulunmakta idi"*⁷⁷ diyerek sadece bu iki adı vererek okuyucularına yansıtmıştı. Aynı haber ve Mustafa Kemal adı, Zaman gazetesinde de bulunmaktaydı. Zaman da, 16 Kanunevvel (Aralık) sayısında iç haberler kısmında *"Velihtin Avrupa Seyahati"* başlıklı haberinde Vahdettin'in gezisini haberleştirmiş ve *"Refakat-ı necabetpenahilerinde serkarin-i esbak Lütü Bey Efendi, Mustafa Kemal Paşa vesaire ile yaveran beyleri bulunmakda idi. Tren saat yedi buçukta hareket etmiştir. İstasyonda vükela ve sair bazı zevat tarafından teşyî olunmuş ve bir müfreze-yi askeriye tarafından resmi selam ifa edilmiştir."*⁷⁸ diyerek hemen hemen aynı cümleleri sayfasına yansıtmıştı.

Vahdettin ile Almanya'ya giden Başmabeyinci Lütü Simavi Bey de anılarında, Mustafa Kemal Bey ile ilk kez Sirkeci garında karşılaştığını belirtmiş ve *"Çanakkale'deki övünç ve gurur verici hizmetleriyle herkes gibi ben de kendisini gıyâben tanıyordum. Fakat şahsen görüşmemiştik"*⁷⁹ diyerek Mustafa Kemal'in o tarihte *"herkes"* tarafından tanındığını ifade etmişti.

Heyet Sofya ve Viyana üzerinden Almanya'ya ulaşacaktı. Bu nedenle gazetelerin heyetin vardığı yerlerden gelen telgraflarında da Mustafa Kemal'in adı gazetelere yansıyordu. Vakit gazetesi 18 Aralık tarihli sayısında *"Veliht Hazretlerinin Seyahati"* başlıklı haberinde (Sofya'dan 17 Aralık tarihli) *"Veliht-ı Saltanat Vahideddin Efendi Hazretleri, Mustafa Kemal Paşa ve askeri ve mülki zevat-ı vesaireden mürekkep heyet-i necabetpenahiler ile birlikte dün akşam (16 Aralık) Sofya'dan mürur ettiler."*⁸⁰ Burada dikkat edilecek en önemli nokta; gazetenin haberinde Vahdettin'den sonra sadece Mustafa Kemal Paşa'nın adını kullanmasıdır.

Bu gezi sırasında Mustafa Kemal'in tanınması ile ilgili iki önemli durumdan söz edilmesi uygun olacaktır. Mustafa Kemal, tanışma aşamasında çok kısa bir görüşme şansı bulabildiği Vahdettin ile yola çıktıktan bir süre sonra trende onun daveti ile bir görüşme yapar. Falih Rifki Atay'ın Mustafa Kemal'in ağzından anlattığına göre; Vahdettin trendeki odasındaki bu ilk karşılaşmada; *"Affedersiniz Paşa Hazretleri, birkaç dakika evveline kadar kiminle seyâhat etmekte olduğumu bana açıkla[ma]mışlardı. Ancak trenin hareketinden sonra aldığım malumât üzerine gıyâben çok tanıdığım ve takdir ettiğim bir kumandanımızla beraber bulunduğumu anladım. Ben sizi çok iyi bilirim. Arıburnu'nda ve Anafartalar'da yaptığınız bütün icraat, kazandığınız başarılar tamamen malumdur. Siz İstanbul'u ve her şeyi kurtarmış bir kumandanımsınız, beraber seyâhat etmekte olduğum için çok memnunum ve bundan iftihar ediyorum."*⁸¹ diyerek onun tanınmış olduğunu itiraf etmişti.

Aynı şekilde gezi sırasında Alman İmparatoru da Mustafa Kemal'i elinden tutarak *"... çok yüksek sesle, Almanca olarak: — On altıncı kolordu... Anafarta! sözlerini telaffuz etti. Bütün hazır bulunanlar, İmparatorun bu hatırlatması üzerine bana yöneldiler. Ben Kayzer'in ne demek istediğini anlamadığımdan biraz sıkıldım ve önüme baktım. İmparator benim bu mahcup ve mütevazı vaziyetimden şüphelenerek, yanlış bir hitapta bulunmuş olması ihtimalini düşünmüş olsa gerek, bana sordu: — Siz on altıncı kolordu kumandanlığını ve*

76 Aynı yer. Gazete trenin akşam saat 7.30'da hareket ettiğini ve istasyonda askeri bir resmi tören yapıldığını ve bazı vekillerin de törende bulunduğunu da belirtmişti.

77 İkdam 16 16 Kanunevvel (Aralık) 1917, 29 Safer 1336 *"Veliht Hazretleri ile Hariciye Nazırının Azimetleri"*

78 Zaman, 16 16 Kanunevvel (Aralık) 1917.

79 Lütü Simavi, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yayınları, ty, İstanbul, s.381.

80 Vakit 18 Aralık 1917 *"Veliht Hazretlerinin Seyahati"*

81 Falih Rifki Atay, *Mustafa Kemal'in Ağzından Vahidettin*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2005, s.32.

Anafartaları yapmış olan Mustafa Kemal değil misiniz? Almanca sorulan bu suale; Fransızca cevap verdim: — Evet, Ekselans..”⁸² diyen Mustafa Kemal'i tanıdığını göstermişti.

Bu süreçte Mustafa Kemal'in geleceğin padişahı olabilecek kişi ile Almanya gezisine gidebilmiş olması onun kamuoyunda tanınması açısından önemli bir gelişme olmuştu. Ayrıca bu çerçevede gazetelerde adının geçmesi ve giderlerken istasyonda dönemin en üst devlet adamlarının da uğurlamak için gelmiş olmalarının gazete haberlerinde yer bulması, Mustafa Kemal'in tanınmasına da katkı sağlayacaktır. Yine, bu gezinin sonucunda da Mustafa Kemal Paşa'nın, kısa süre sonra Osmanlı tahtına oturacak olan Vahdettin'i yakından tanıma fırsatını bulması ve böylece onun hakkında daha net ve kesin bilgiler edinmiş olması da önemlidir.⁸³

Mustafa Kemal, 20 gün süren gezi sonrası heyet ile birlikte 1 Ocak 1918 akşamı dönüşü geçmiş, 4 Ocak 1918 Cuma günü de akşama doğru (saat 16.10) İstanbul Sirkeci İstasyonu'na ulaşmıştır.⁸⁴

D- Vahdettin ile Görüşmeleri Çerçevesinde Mustafa Kemal

Mustafa Kemal İstanbul'a geldikten sonra da gazetelere haber olmaya devam etmişti. Bu kez, Mustafa Kemal'in yaveri Salih Bey, (Bozok) 7 Mart 1918 tarihli Yeni Ses gazetesine bir demeç vermiş⁸⁵ ve Mustafa Kemal'in Birinci Dünya Savaşı'na katılmaması gerektiği görüşünü “Paşa, gönderdiği mektuplarda harbin neticesinden ümitli olmadığını uzun uzun ve açık bir dille arkadaşlarına anlatmıştır.”⁸⁶ cümleleriyle kamuoyuna yansıtmişti.

İşte bu arada önemli bir gelişme olacak ve Mustafa Kemal, gazeteci Ruşen Eşref ile Çanakkale'deki başarısı üzerine önemli bir mülakat gerçekleştirecekti. Mustafa Kemal ilk kez adını bilmeden 1917 yılı sonlarında Tokatlıyan Oteli köşesinde karşılaşan⁸⁷ Ruşen Eşref (Ünaydın), Mustafa Kemal'i “Başka bir iklimden tesiri veren” bir general sanmış ancak Türkçe konuştuğunu duyunca “Bu general Türk mü imiş” diye de hayret etmişti. Bu tesadüfi karşılaşma sonrası Ruşen Eşref, Çanakkale Zaferi'nin yıldönümü için bir «fevkalade nüsha» çıkarmayı düşünen Yeni Mecmua adına, Çanakkale'de yiğitliği görülmüş bazı erler ve subaylarla röportaj yapmakla görevlendirilir.⁸⁸

Ruşen Eşref, Yeni Mecmua'dan Küçük Talat Bey'e “Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale'de pek kahramanlık göstermiş olduğunu duyuyoruz. Fakat ben, ne yazık ki, kendisini şimdiye kadar hiç görmedim, tanımıyorum.”⁸⁹ deyip yardımcı olmasını istemişti. Ancak görüşme yine tesadüfi bir durumla gerçekleşmişti. Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in, Nişantaşı'ndaki apartmanında rastladığı Doktor Rasim Ferit (Talat) Bey, Ruşen Eşref'e Mustafa Kemal'in kendisine yemeğe geleceği için kendisiyle tanıştırdığını söyler. Ertesi gün geç saatte gelen Mustafa Kemal'i gördüğünde daha önce “Tokatlıyan Oteli'ndeki Paşa” olmasına ise şaşırılmıştı.⁹⁰

Mustafa Kemal'in çabası ile yapılan kısa görüşmede Ruşen Eşref, “Çanakkale'de millete ve memlekete çok büyük hizmet ettiniz. Şahsınıza karşı derin bir saygı beslemekteyim ama şimdiye kadar adınıza ve resminize hiçbir fotoğrafçı camekanında veya mecmuada

82 Falih Rıfki Atay, a.g.e. 2005, s.34.

83 *Türk Basınında Mustafa Kemal Atatürk*, Hazırlayanlar; Recep Bilginer, Niyazi Ahmet Banoğlu, Hüsamettin Bozok, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul, 1981, Sayfa:23

84 Çolak - Yetim, a.g.m. s.141.

85 Sadi Borak, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları*, Kaynak Yayınları, 1998, İstanbul, s.112.

86 Aktaran Borak, a.g.e, s.112.

87 Ruşen Eşref Ünaydın, “Mustafa Kemal Paşa'yı Nasıl Tanıdım”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Kasım 1983, C: XLVII, S: 383, s. 413

88 Ünaydın, a.g.e, s. 414.

89 Ünaydın, a.g.e, s. 416.

90 Ünaydın, a.g.e, s. 417.

rastlamadığım değerli şahsınızı tanımayı çok dilemekteyim."⁹¹ demesi üzerine Mustafa Kemal, bazı çevrelerin bundan hoşlanmayacağı için kendisine zarar gelebileceği endişesini belirtince, Ruşen Eşref de *"Beni alakadar eden sadece zatıalınızın Çanakkale'ye ait anılarınızı anlatmaya muvafakat buyurmanızdır. Bunları yazmak kötülük müdür ki bana ziyan gelsin. Sizi sevmemek için sebep ne Paşa hazretleri? Çanakkale'de vazifenizi yapmaktan çekindiniz mi ki şimdi, onun anılarını bizzat sizin ağzınızdan anlatmak şerefinden bir vatandaşınız neden çekinsin?"*⁹² yanıtını verir. Mustafa Kemal bir süre sonra o mülakat davetini kabul eder ve annesinin Beşiktaş'taki evinde Ruşen Eşref ile görüşür.⁹³

Ziya Gökalp'in yönetimindeki⁹⁴ Yeni Mecmua'nın Çanakkale özel sayısında 24-28 Mart 1918 tarihleri arasında *"Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat"*⁹⁵ başlığıyla yayınlanan Ruşen Eşref'in Mustafa Kemal ile mülakatı, her biri 12 saatten az olmamak kaydıyla 3 ayrı günde devam etmiştir.⁹⁶ 1918 tarihli bu fevkalade nüshanın giriş kısmında Mehmet Reşat, Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa'nın fotoğrafları kullanıldığı gibi; ilerleyen sayfalarında da Mustafa Kemal'in Harp Mecmuası'nda çıkan fotoğrafları ve bir sayfasında da Mustafa Kemal'in; *"Çanakkale Muharebesi Kumandanlarından Mustafa Kemal Paşa"*⁹⁷ tanıtımıyla fotoğrafı kullanılmıştı.

Mustafa Kemal, savaşın çeşitli aşamalarını not defterine bakarak rapor ve haritalarından yararlanarak anlattığı bu mülakatta, düşmanın yenilgisiyle neticelenen 5 Mart (18 Mart 1915) deniz savaşlarında da kara bölgesinin korunmasının kendisi üzerinde olduğunu anlattıktan sonra, geniş olarak Çanakkale cephesini anlatmış ve *"Bu sırada Conkbayırı'nın güneyindeki 261 rakımlı tepeden sahilin gözetlenmesi ve korunmasıyla görevli olarak oralarda bulunan bir müfreze erlerinin Conkbayırı'na doğru koşmakta, kaçmakta olduklarını gördüm. Size şu konuşmayı aynen okuyacağım: Kendim erlerin önüne çıkararak:*

-Niçin kaçıyorsunuz? dedim.

-Efendim, düşman ! dediler.

-Nerede?

-İşte, diye 26 1 rakımlı tepeyi gösterdiler..

.....O zaman. artık bilmiyorum. bir mantık muhasebesi midir, yoksa içgüdüyle midir, bilmiyorum; Kaçan erlere:

-Düşmandan kaçılmaz, dedim.

-Cephanemiz kalmadı, dediler.

-Cephaneniz yoksa süngünüz var, dedim.

91 Ünaydın, a.g.e., s. 418.

92 Ünaydın, a.g.e., s.419. Ruşen Eşref'e aralarında kurulan samimi ilişki sonrasında Mustafa Kemal'in 24 Mayıs 1918 tarihinde askeri elbise ile son fotoğraflarından birini hediye ettiği de bilinmektedir.

93 Sadi Borak, Ruşen Eşref'in, Mustafa Kemal ile Tokatlıyan'da Almanya'ya gitmeden hemen önce 10 Aralık 1917'de karşılaştığını belirtmişti. (Borak, a.g.e., s.121.) Ruşen Eşref de orijinal Yeni Mecmua baskısında ilk röportajın tarihini 24 Mart 1918, son röportajın tarihini ise; 28 Mart 1918 olarak tarihlemiştir. Ruşen Eşref. "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat" *Yeni Mecmua*, Çanakkale Nüsha-yı Mümtazesı, C.III, 1918, s.s. 130-143.

94 Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 278.

95 Ruşen Eşref Ünaydın, "Hatıralar: Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat (Birinci Gün I)" *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Nisan, 1956,C:V, S:55, s.409-416. *Atatürk'ün Bütün Eserleri* Cilt:2(1915-1919), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.140. (Ve devamı)

96 Necat Birinci, "Ruşen Eşref'in Mülakatlarına Göre Mustafa Kemal Paşa, (1918-1919)", *Türk Dili Aylık Dil Dergisi*, Yıl.34, C.XLVIII, Sayı.395-396, Kasım-Aralık 1984, s.432.

97 *Yeni Mecmua*, "Çanakkale Nüsha-yı Mümtazesı", s. 89.

*Ve bağırarak bunlara süngü taktırdım. Yere yatırdım. Aynı zamanda Conkbayırı'na doğru ilerlemekte olan piyade alayı ile dağ bataryasının yetişebilen erlerinin "marş marş" ile benim bulunduğum yere gelmeleri için yanımdaki emir subayını geriye saldım. Bu erler süngü takıp yere yatınca düşman erleri de yere yattı. Kazandığımız an, bu andır.... Size ben taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimiz başka kuvvetler ve kumandanlar gelebilir."*⁹⁸ şeklindeki o tarihe mal olan cümlelerini de ilk kez bu tarihi mülakatta seslendirmişti. Bu mülakatla, Ruşen Eşref, daha öncekilerden daha geniş olarak ilk kez kamuoyuna Mustafa Kemal'i tanıtmış oluyordu⁹⁹.

Almanya dönüşü Mustafa Kemal, İstanbul'a geldikten sonra; sol böbreğinden rahatsız olduğu için bir ay kadar yatağını terk edememiş ve doktorların tedavisi ile bir aralık iyileşir gibi olmuş ancak tekrar ağrı içinde kalınca doktorların önerisiyle¹⁰⁰ 13 Mayıs 1918 tarihinde Viyana'ya yola çıkmıştı.¹⁰¹ Mustafa Kemal, Viyana'da muayene olduğu profesörün önerisiyle yaklaşık bir ay sanatoryumda yattıktan sonra yine onun önerisiyle Karlsbad'a gitmiş¹⁰² ve Sultan Reşat'ın ölüm haberini de 3 Temmuz 1918'de orada almıştı.¹⁰³

Birkaç gün sonra da; İstanbul'da bulunan yaveri Cevat Abbas'ın İstanbul'a dönmesi için yazdığı telgraf üzerine de 1918 senesi 27 Temmuz Cumartesi günü Karlsbad'dan İstanbul'a hareket etmiş¹⁰⁴, 4 Ağustos 1918'de de İstanbul'a varmıştı.¹⁰⁵ Yaveri Cevat Abbas'ın, Mustafa Kemal'in İstanbul'a gelmesini istemesinin ana nedeni de "yaver-i ekrem" İzzet Paşa'nın ısrarıydı.¹⁰⁶ Mustafa Kemal gelir gelmez Ahmet İzzet Paşa ile görüşür ve ana nedenin "seyahat yaptığı Vahdettin ile temasını devam ettirmesi" olduğunu anlatarak Naci Eldeniz aracılığıyla Vahdettin'den randevu alır.¹⁰⁷

98 Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 2 (1915-1919), s.144-145. Ruşen Eşref'in bu mülakatı, Büyük Mecmua'da yayımlandıktan sonra yine "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat" başlığıyla 1930 yılında kitaplaştırılmıştı. Ruşen Eşref, *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat*, 1930, İstanbul, Devlet Matbaası.

99 Şevket Süreyya da "Mustafa Kemal, İstanbul'a ve Türk aydınlarına ilk defa Ruşen Eşref'in kaleminden ve bu konuşmaların notlarıyla tanıtılmıştır diyebiliriz." Dediği bu mülakat sonrası "Mustafa Kemal'in adı Çanakkale'ye sıkı sıkıya perçinlenmiştir" cümlesini kullanmıştır. Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e. s. 279.

100 Falih Rıfki Atay, a.g.e., 2005, s.47

101 Utkan Kocatürk, *Atatürk Ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918 – 1938*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1973, s.225.

102 Falih Rıfki Atay, a.g.e., 2005, s.47

103 Şerafettin Turan, *Atatürk.*, s.155.

104 Falih Rıfki Atay, a.g.e., 2005, s.48

105 Utkan Kocatürk, *Kronoloji*, s.225. Mustafa Kemal "Viyana'da hiç kalmaksızın seyâhatime devam etmek niyetinde iken, o zamanın çok yaygın ve öldürücü bir hastalığına, İspanyol nezlesine yakalanarak, bir müddet Viyana'da kalmaya mecbur oldum." cümlesiyle neden gecikmeyle 4 Ağustos'ta İstanbul'a varabildiğini anlatmıştı. Falih Rıfki Atay, a.g.e., 2005, s.49.

106 Falih Rıfki Atay, 2005, s.49.

107 Falih Rıfki Atay, 2005, s.49. Ahmet İzzet Paşa'nın aracılığı ile de Vahdettin tarafından dört kez kabul edilmişti. (Şerafettin Turan, *Atatürk*, s.156) Ahmet İzzet Paşa aralarındaki bu iletişime rağmen anılarında Mustafa Kemal'den "Bu olaylar olurken İstanbul'da seçkin bir kişilik türemişti. O da Yedinci Ordu, ya da kendi tevcihince- Çünkü hükümetçe verilmemiştir- Yıldırım Ordusu eski komutanı, Padişah fahri yaveri Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşadır." şeklinde sanki uzaktan tanıır şekilde anlatmıştır. Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, 2.Cilt, Nehir Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 213. Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal'in İstanbul'daki süreci ve Samsun'a çıkışı konusunda da "Sadrazam Ferit Paşa ise; sarayda ve İtilaf Devletleri mahfillerinde rekabete tahammül edemezdi. Fazla olarak bu yeni türeyen Paşa, iç politikayla açıkça uğraşiyor ve hala da benimle çekinmeden görüşüyordu. Padişahın hakkında sevgi göstermesi, para suiistimali ve Ermeni öldürmek gibi açık bir suçlama nedeni de bulunamadığından diğer hasım ve rakipleri gibi bir vartaya atmaya çare bulamayınca, bu zorlu rakibi yumuşak bir şekilde İstanbul'dan uzaklaştırmaya vesile aramaya başladı." şeklinde anlatmıştır. Aynı yer. Mustafa Kemal Nutuk'ta; anılarını daha sonra yazan Ahmet İzzet Paşa'ya çok ayrıntılı yer vermiş ve Milli Mücadele yıllarında "Efendiler, Ahmet İzzet Paşa, ekmek ve nimetiyle yetiştiği Türk milletinin içinde kalarak, ona en acı ve kara günlerinde hizmet etmeyi, Vahdettin'in hizmetkârı olmaya tercih edememişti." (*Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Cilt.20, Nutuk 2, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s.139) şeklinde ağır cümleler kullanmıştı.

Murat Bardakçı'nın ifadesiyle Mustafa Kemal'in Vahdettin ile ilk görüşmesi; 5 Ağustos 1918 tarihiydi ve bu görüşmede Mustafa Kemal; Vahdettin'den üstü kapalı olarak Enver Paşa'yı görevden almasını istemişti.¹⁰⁸ İlginç olan şu idi ki; Mustafa Kemal Paşa Vahdettin'den böyle bir istekte bulunduğu aynı gün; gazetelerden görüldüğü kadarıyla Enver ve Talat Paşalar da Vahdettin tarafından kabul edilmişti.¹⁰⁹ Vahdettin'in Enver Paşa konusunda yaptığı tek şey; 10 Ağustos 1918 tarihli Takvim-i Vekayi'de yayımlanan; "*Başkumandanlık Vekaleti*" unvanının, "*Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye Rüesası*"na çevrilmesi ve bu görevi Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın yapacağı" kararını vermesi olmuştu¹¹⁰.

Ardından 9 Ağustos'ta ikinci görüşme gelecekti. İşte bu süreçte yine 10 Ağustos 1918 tarihli gazeteler, artık iyiden iyiye tanınan Mustafa Kemal'in adını yine sayfalarına yansıtmışlardı. Zaman gazetesi bu görüşmenin olduğu selamlık haberini "*Selamlık resm-i alisi dün Dolmabahçe'de Valide Camii şerifinde icra buyurulmuştur. Zat-ı hazret-i padişahi, cami-i şerife muvasalatlarında Mirliya Mustafa Kemal Paşa, Teşrifat-ı Askeriye Nazırı Miralay Kazım Bey ve huzur-u mutad olan sair zevat ile erkan ve ümera-ı askeriye tarafından istikbal olunmuşlardır. Zat-ı hazret-i padişahi, sela-yı cumayı eda eyledikten sonra saray-ı hümayuna avdet buyurmuşlardır*"¹¹¹ şeklinde yansıtmış ve artık Mustafa Kemal Paşa'nın padişah ile görüşecek konumda olduğunu hatta padişahı karşılayan kişiler içinde ilk sırada olduğunu kamuoyuna göstermiş oluyordu.

Aynı selamlık görüşmesi haberlerini gören gazetelerden Sabah gazetesi, Mustafa Kemal'den "*Dahili Şuun*" kısmında "*Selamlık Resm-i*" haberinde "*Mustafa Kemal Paşa*"¹¹², Vakit gazetesi "*Selamlık*" başlığıyla "*Mirliva Mustafa Kemal Paşa*"¹¹³ Ati gazetesi de "*Selamlık Resm-i Alisi*" başlığında "*Mirliva Mustafa Kemal Paşa*"¹¹⁴ olarak söz etmişlerdi.

Bu görüşmelerinde Vahdettin, Mustafa Kemal'e İstanbul halkının karnını doyurmaktan söz etmiş ve Mustafa Kemal'in bütün memleketin kurtarılması için de tedbirler alınması tekliflerini de "*Ben gereken şeyleri Talat ve Enver Paşalar hazretleriyle gördüm!*"¹¹⁵ yanıtıyla geçiştirmişti. Bu görüşme; Mustafa Kemal'in "*Ben tilki tabiatında her entrikanın her gün şâhidi olduğum yüzlerce örneğinden biri karşısında bulunduğuma büyük bir üzüntüyle kanaat getirdim.*"¹¹⁶ dediği bir görüşmeydi.

Bir hafta sonra 16 Ağustos tarihli selamlıkta da Mustafa Kemal Paşa, Vahdettin ile görüşmüş ve bu selamlık görüşmesi de gazetelere yansımıştı.¹¹⁷ 17 Ağustos 1918 tarihli Vakit gazetesi "*Dahili Şuun*" haberinde "*Selamlık*" başlığı altında "*Selamlık resmi alisi dün Dolmabahçe'de Valide Camii şerifinde icra buyurulmuştur. Zat-ı hazret-i padişahi, cami-i şerife muvasalatlarında Harbiye Nazırı Enver Paşa hazretleriyle, fahri yaveran-ı padişahiden Vehip Paşa, Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa ve sair huzur-u mutad zevat tarafından istikbal olunmuştur*"¹¹⁸ diyerek Mustafa Kemal Paşa'nın ordu kumandanı olarak Vahdettin ile görüşüğünü okuyucularına duyurmuştu.

108 Murat Bardakçı, Şahbaba, Pan Yayıncılık, İstanbul, 6. Basım, 1999, s.87. Bardakçı'ya göre; "*Anlaşıldığı kadarıyla, ısrarlı talepler Vahideddin'i ürkütmüştür. Sadece dinlemiş, ordunun yüksek kumanda heyetinde bu kanaatte başka subaylar olup olmadığını merak etmiş, "Vardır!" cevabını alınca isimlerini bile sormamış ve "Düşünelim" demekle yetinmiştir.*" Bu görüşme Cuma gününe denk gelmediği için gazetelere de yansımamıştır.

109 Zaman 6 Ağustos 1918. "*Huzura Kabul*"

110 Takvim-i Vekayi, 10 Ağustos 1918. 3 Zilkaade 1334. Bu bilgiyi, Son Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa'nın oğlu, Vahdettin'in damadı İsmail Hakkı Okday da Arı İnan'a anlatmıştı. Arı İnan, *Tarihe Tanıklık Edenler*, Çağdaş Yayınları, 1997, İstanbul, s. 31.

111 Zaman 10 Ağustos 1918 "*Selamlık*"

112 Sabah 10 Ağustos 1918. "*Selamlık Resm-i*". Bu görüşme Mustafa Kemal ile Vahdettin'in 2. Görüşmesi idi.

113 Vakit 10 Ağustos 1918 "*Selamlık*"

114 Ati, 10 Ağustos 1918, "*Selamlık Resm-i Alisi*"

115 Falih Rifki Atay, a.g.e. 2005, s.51.52.

116 Falih Rifki Atay, a.g.e. 2005, s.51.

117 Bu görüşme Mustafa Kemal ile Vahdettin'in 3. Görüşmesi idi.

118 Vakit, 17 Ağustos 1918, "*Dahili Şuun, Selamlık*"

16 Ağustostaki görüşmeyi İkdam gazetesi de vermiş ve yine iç haberler kısmında “Selamlık” başlığıyla aynı cümleleri kullanmıştı. “Ordu kumandanı Mustafa Kemal Paşa”¹¹⁹ nın Vahdettin’i karşıladığını haber veren gazete; aynı haberinin devamında da namaz sonrası Harbiye Nazırı Enver Paşa hazretleriyle Fahri yaver-i padişahiden Vehip Paşa ve Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa’nın padişah ile görüştüğünü de eklemiştir. Aynı selamlık haberi, aynı cümlelerle Ati gazetesine ama daha geniş şekilde yansımış ve gazete Vahdettin’in “Harbiye Nazırı Enver Paşa hazretleriyle, Fahri yaveran-ı padişahiden Vehip Paşa, Ordu kumandanı Mustafa Kemal Paşa ve sair huzur-u mutad zevat” tarafından karşılandığını belirttiikten sonra; “Harbiye Nazırı Enver Paşa, Vehip Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile Alman Heyet-i İslahiye Reis-i Muavini Ceneral Von Linte, Almanya’daki şehzade mürebbisi Mister Mil Paşa, Erkan-ı Harbiye Miralayı Devoe”¹²⁰ nun Vahdettin tarafından kabul edildiğini belirtirken, Alman misafirlerin varlığını da ortaya koymuştu. Zira bu görüşmede Vahdettin, Mustafa Kemal’e, Enver Paşa ve Alman komutanların bulunduğu bir ortamda emrivaki bir şekilde 7.Ordu’ya atandığını duyurmuştu¹²¹.

Almanya seyahati sırasında Mustafa Kemal hakkında “Mustafa Kemal Paşa’yı ilk defa o zaman tanımıştım. Çok parlak bir zekaya sahipti ve sonraları onun bu zekasını değerlendirmeye çalıştım.”¹²² diyen Vahdettin, kendisine 10 Ağustos 1918 tarihinde yani Mustafa Kemal ile 2. Görüşmesinin hemen bir gün sonrasında onaylanması için getirilen “Mustafa Kemal’in 7.Orduya atanması” yazısını; ertesi gün ayın 11’nde onaylamış ancak geçerli olmasının tarihini de 7 Ağustos olarak vermişti¹²³.

Sadi Borak’ın Mustafa Kemal’in resmi sicilinden verdiği bu bilgilerden anlaşılıyor ki; Mustafa Kemal’in Vahdettin ile ilk iki görüşmesi sonrası gelen bu atama kararının Vahdettin tarafından onaylanması ve bu kararın 16 Ağustos tarihli görüşmelerinde, Vahdettin tarafından bildirilmesi, Vahdettin’in Mustafa Kemal’e tavrını da göstermekteydi. Nitekim Murat Bardakçı da Vahdettin’in anılarından yazdığı eserinde bu konuyu “Saraya bir hayli sık girip çıkmaya başlayan, üstelik hükümdara telkinlerde bulunduğu da duyulan genç generalin İstanbul’daki varlığı, birilerini endişeye sevk etmiş olmalıdır. Bundan dolayıdır ki bir müddet sonra Suriye’ye, karargâhı Nablus’ta olan Yedinci Ordu’ya yeniden tayin edilmiş genç Paşa.”¹²⁴ şeklinde açıklamıştır.

E- Mustafa Kemal ve Tevfik Fikret’in Aşyan’ı

Mustafa Kemal bu günlerde bir başka haberle gazetelere yansımıştı. Tevfik Fikret’in ölümünün yıl dönümünde Aşyan’da düzenlenen törenlere katılması nedeniyle de adı gazetelerde yer bulmuştu.¹²⁵ Vakit gazetesi, 20 Ağustos 1918 tarihli sayısında ilk sayfada

119 İkdam, 17 Ağustos 1918, “Selamlık”

120 Ati 17 Ağustos 1334 (1918), “Selamlık Resm-i Alisi”

121 Sadi Borak, a.g.e., s.129. Enver Paşa’nın kafasında Alman Falkenhayn’ın 7 Mayıs 1917’de Türkiye’ye gelmesiyle birlikte başlayan Yıldırım Ordusunun oluşturulması fikri, 15 Temmuz’da padişahın çıkan yazı ile Irak ve Suriye’ye de yayılan Yıldırım orduları grubu oluşturulması kararı ile sonuçlanmıştı. (Zekeriya Türkmen, a.g.m., s.396) Yıldırım Orduları Grubu’na Irak cephesindeki 6. Ve 7. Ordular, 6. Orduya 13. ve 18. Kolordular, 7. Orduya da 3 ve 15. Kolordular verilmişti. (Zekeriya Türkmen, a.g.m., s. 398.)

122 Murat Bardakçı, a.g.e., s.75. Bardakçı, Mustafa Kemal’in Enver Paşa’ya karşı duyduğu sınırsız nefretinden bahseden Vahdettin’in “Mustafa Kemal Paşa, yolculuk boyunca Enver Paşa aleyhine konuştu, hareketlerini ve büyüklük kompleksini eleştirdi, hatta Osmanlı Hanedanını yıkmaya çalıştığını bile söyledi. Almanya’dan dönmenden hemen sonra tahta çıkar çıkmaz, eğer kabul ederse onu kendime yaver yapmaya karar verdim. Her fırsatta bana sadakatını ispat ediyor ve Almanlara karşı duyduğu nefreti saklamıyordu” dediğini belirtmişti.

123 Sadi Borak, a.g.e., s.129.

124 Murat Bardakçı, a.g.e., s. 89. Mustafa Kemal Paşa’nın ikinci defa atandığı 7. Ordu’ya bağlı olan 3.Kolordu Komutanlığında Albay İsmet(İnönü), 20. Kolordu Komutanlığında Ali Fuat Paşa(Cebesoy) ve 26.Tümen Komutanlığında da Albay Fahrettin(Altay) bulunmaktaydı. Cemal Kemal, “Nablus Meydan Muharebesi”nde Mustafa Kemal” Atatürk Yolu Dergisi, Sayı.51, Bahar 2013, s. 624.

125 Tevfik Fikret’in düşünsel açıdan Mustafa Kemal Atatürk üzerindeki etkisi için bkz: Şerafettin Turan, Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, TTK Yay., Ankara, 1982, ss. 6-8. Seyit Kemal Karaalioğlu, Atatürk: Hayatı, İlkeleri, Devrimleri, İstanbul, 1984, s. 158. Zeki Arıkan “Türkiye’nin Çağdaşlaşmasında Tefvik

"*Tevfik Fikret-i Merhum*" başlıklı haberinde "*Tevfik Fikret-i merhumun üçüncü devr-i senevi-i vefatı münasebetiyle, memleketimizin ilim ve edebiyat ile uğraşan ve şairin talebe ve ahbabından bulunan bir çok zevat ve Darülfünun Fakülteleri namına muhtelif heyetler, dün sabah (19 Ağustos) Eyüp Sultan' azimetle mağfurun Rumeli Hisarı tepesinde kain Aşiyân'a gitmişler ve orada ailesi namına Rıza Tevfik Bey tarafından istikbal edilmişlerdir.*" dedikten sonra en sonunda "*ziyaretçiler arasında Halide Edip Hanım ve Mustafa Kemal Paşa, Doktor Adnan Bey, Satı Bey, Süleyman Nazif Bey, Faik Ali Bey, memleketimizin muhafil ailesine mensup daha bir çok zevat hazır bulunmuşlardır.*"¹²⁶ diyerek Mustafa Kemal'in artık tanınmış bir kişi olduğunu ortaya koyuyordu.

Mustafa Kemal de, Ruşen Eşref'in "*Ben bir genç miralayın kendi teşebbüsü ile öne atılarak muhakkak bir tehlikeyi durdurup önlemiş olduğunu ilkin 1915 Nisanı sonlarında Aşiyân'da ziyaretine gittiğimiz hocamız Tevfik Fikret'ten öğrendim*"¹²⁷ cümlelerinde belirttiği gibi, kendisini başarılarından dolayı tanıyan Tevfik Fikret'i ölüm yıldönümünde anmak için Aşiyân'da vefasını gösteriyordu.

Tanın gazetesi de 20 Ağustos 1918 tarihli sayısında ikinci sayfada "*Tevfik Fikret-i Merhum*" başlıklı haberinde sabah Eyüp'te mezarının başında ziyaret edildiğini anlatmıştı. Öğleden sonra 50 kişiye yakın bir ziyaretçi grubunun Fikret'in Aşiyân'da son günlerini geçirdiği evinde yapılan törene katıldığını da belirten Tanin gazetesi, Maarif Müsteşar vekili Muslihiddin Adil Bey ve Maarif Nazırı Doktor Nazım Bey'in konuşma yaptığını ve katılanlar arasında "*Halide Edip Hanım, Mustafa Kemal Paşa, Doktor Adnan Bey, Satı Bey, Süleyman Nazif Bey, Faik Ali Bey, ve memleketimizin muhafil-i aliyesine mensup daha bir çok zevatın*"¹²⁸ hazır bulunduğunu belirtmiş ve Mustafa Kemal'in adını vermişti.¹²⁹

F- 7.Ordu Günleri ve Fahri Yaverlik

Mustafa Kemal "*Enver Paşa'nın oyununa getirilerek*"¹³⁰ yine atanmış olduğu Suriye'deki 7.Ordu Komutanlığı'na gitmek amacıyla 2 Eylül 1918 tarihinde İstanbul'dan bir kez daha ayrılmıştı.¹³¹

Mustafa Kemal Paşa'nın geride anavatanı savunabilmek için Suriye'den çıkıp dağılmış orduyu bir an önce toparlayarak başlattığı¹³² düzenli geri çekiliş sonrası, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması yapılarak savaşa son verilmiş oldu. Liman Von Sanders, İstanbul'dan geri çağrıldığında 31 Ekim 1918'de Adana'da yaptığı "*Ordular grubunun sevk ve idaresini Mustafa Kemal Paşa'nın kudretli ellerine bırakmak zorunda olduğum şu anda, emrim altında Osmanlı İmparatorluğunun yararına savaşmış bütün subay, memur ve erlerin hepsine candan teşekkürlerimi sunarım*"¹³³ şeklindeki konuşmasıyla da cepheye veda etmişti.

Fikret ve Atatürk" *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt. VI, Sayı.22, 1998, ss.119-140.

126 *Vakit* 20 Ağustos 1918 "*Tevfik Fikret-i Merhum*"

127 Ruşen Eşref Ünaydın "Mustafa Kemal Paşayı Nasıl Tanıdım", *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Kasım 1983, C: XLVII, S. 383, s. 411. ss. 411-421

128 *Tanin* 20 Ağustos 1918, "*Tevfik Fikret-i Merhum*" Mustafa Kemal'in arkadaşlarıyla birlikte Aşiyân'daki anma defterine "*19 Ağustos 1918, Pazartesi. Tavaf-ı tahatturunda (Hatırlama ziyaretinde) bulunmakla mübahi (kıvanç duyan) perestişkaran-ı Fikret (Fikret hayranları). Mustafa Kemal, Süleyman Nazif, Faik Ali, Eğilmeyen bir başın huzur-u manevisinde hürmetle eğiliyorum. Muslihiddin Adil, Rasim Ferid.*" Yazdıklarını ve imzaladıklarını da Afet İnan belirtmiştir. (Afetinan, "M. Kemal, Tevfik Fikret'in Aşiyânında", *Belleten*, Cilt: 32, Sayı: 1 28, Ekim 1968, s.579. Süleyman Nazif ve Faik Ali (Ozansoy) kardeşitirler. Faik Ali o sıra Beyoğlu Mutasarrıfıdır. *A.g.m.*, s.577.)

129 İkdâm gazetesi de haberi "*Merhum Fikret'in Mezarında ve Evinde*" başlığıyla vermiş ancak Aşiyân'da 70-80 kişi olduğunu belirtmesine rağmen katılanlardan ve Mustafa Kemal'den söz etmemiştir. İkdâm 20 Ağustos 1918.

130 Sadi Borak, *a.g.e.*, s.138

131 Bardakçı da bu tayin işinin Enver Paşa'dan kaynaklandığını belirtmiştir. Murat Bardakçı, *a.g.e.*, s. 89.

132 Selek, *a.g.e.*, s. 32.

133 Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çev. M. Sevki Yazman, Burçak Yayınevi, 1968. s. 353.

Çanakkale Savaşı'nda da birlikte olan Mareşal Liman Von Sanders, Mustafa Kemal ile birlikte askerlik yaşamlarında ilk defa Filistin Cephesi'nin son safhasında cereyan eden Nablus Meydan Muharebesi'nde mağlup olmak üzereyken, bu meydan muharebesinin devamı olarak kabul edilen Halep kuşeyinde yapılan son muharebede düşmanı durdurmayı başarmışlardır¹³⁴. Ahmet İzzet Paşa' anılarında; Mustafa Kemal Paşa'nın, Liman Von Sanders Paşa'ya bir layiha verdiğini ve ordusunun Filistin'den Halep'e kadar geri çekilmesini ve bu esnada gösterilen fedakârlık ve kahramanlığı Xenophon'un "*Onbinlerin Dönüşü*" ne benzeterek övüp yücelttiğini hatta birçok kumandan ve subayının da terfisini istediğini belirtmişti. Sanders'in de buna katılarak kendisine yazdığı bu teklife ise; İzzet Paşa, yenilgi arkasından ödüllendirilme olamayacağı düşüncesiyle karşı çıkmıştı¹³⁵.

Bununla bağlantılı olarak, savaşın bu ateşli dönemindeki geri çekilme sürecinde önemli bir gelişme de Mustafa Kemal Paşa'ya Vahdettin tarafından 23 Eylül 1918 tarihli bir irade ile "*Fahri Yaver-i Hazret-i Padişahi*" unvanının verilmesiydi¹³⁶. Mustafa Kemal'in Yıldırım Orduları Grubu Komutanı General Liman Von Sanders'in emrindeki 7. Ordu'ya yeniden atandığı dönemde, o cephedeki olağanüstü hizmetleri ve orduyu İngiliz ordusundan imha olmaktan kurtarması nedeniyle fahri yaverlik unvanı verilmişti.¹³⁷ İrade bir gün sonra Takvim-i Vekayi'de yayımlanmıştı¹³⁸ 23 Eylül tarihli iradede "*Yedinci Ordu Kumandanı Miriliva Mustafa Kemal Paşa, Fahri Yaveran-ı Şehriyaranemiz silkine idhal olunmuştur.*"¹³⁹ denilmişti. Mustafa Kemal bundan sonra "*Fahri Yaver-i Hazreti Şehriyari 7. Ordu Kumandanı M. Kemal*" unvanını kullanmaya başlayacaktı.¹⁴⁰

Mustafa Kemal'e, Filistin cephesine atanmasından hemen sonra Vahdettin'in fahri yaverliği unvanının verilmesi de dönemin birçok gazetesinde haber yapılmıştı. Sabah gazetesi 25 Eylül tarihli sayısında "*Fahri Yaver-i Padişahi*" başlığıyla ve "*Yedinci Ordu kumandanı Miriliva Mustafa Kemal Paşa fahri yaver-i padişahi silkine idhal olunmuştur.*"¹⁴¹ cümlelerini kullanmıştı. Aynı haberi Zaman gazetesi de 25 Eylül 1918 tarihli haberinde "*Fahri Yaverlik*" başlığıyla¹⁴² Vakıf gazetesi de yine aynı tarihli "*Fahri Yaver-i Padişahi*"¹⁴³ başlığıyla kullanmış ve Mustafa Kemal'den aynı cümlelerle söz etmişti.

G-Mustafa Kemal ve Yenigün'ün "Müsabakası"

Mustafa Kemal Paşa kendisiyle ilgili bu haberlerin çıktığı bu günlerde Yenigün gazetesinde ilginç bir şekilde yer bulmuştu. Yenigün gazetesi, daha önce ilk kez Mustafa Kemal'i 1912 yılında Şehbal'de tanıtın ve yine 1915'te Tasvir-i Efkâr¹⁴⁴ gazetesinde Çanakkale'deki başarısı nedeniyle fotoğrafını yayımlayan Yunus Nadi'ye aitti¹⁴⁵. Yunus

134 Cemal Kemal, "Mustafa Kemal'in Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi" *Atatürk Yolu Dergisi*, Güz 2010, s. 374.

135 Ahmet İzzet Paşa, *a.g.e.*, s. 27.

136 Arşiv belgelerinden aktaran, Zekeriya Türkmen, *a.g.m.* s. 413. Murat Bardakçı bu tarihi 22 Eylül 1918 olarak vermiştir. Bardakçı, *a.g.e.*, s.90.

137 Hakan Özçelik- Mustafa Güneş, *a.g.m.*, s. 251

138 *Takvim-i Vekayi*, 24 Eylül 1334-1818. 17 Zilhicce 1336.

139 Vahdettin'in iradesinin altında Enver Paşa için "*Damat ve Yaver-i Has Hazret-i Şehriyari Sadrazam Vekili ve Harbiye Nazır*" ünvanı kullanılmıştı.

140 Belgelerden aktaran Hakan Özçelik- Mustafa Güneş, *a.g.m.*, s.. 251. Mustafa Kemal'in Filistin cephesinde iken padişahın fahri yaveri olması sonrası, Enver Paşa da ona bir kutlama mesajı göndermişti ancak Şerafettin Turan bu kararın ve kutlama mesajının Mustafa Kemal'in gönlünü alma çabası olarak yorumlamış ve Mustafa Kemal'in de bu habere sevinmediğini belirtmiştir. Şerafettin Turan, *Atatürk.*, s. 159.

141 *Sabah*, 25 Eylül 1918-1334 "*Fahri Yaver-i Padişahi*"

142 *Zaman*, 25 Eylül 1918-1334. "*Fahri Yaverlik*"

143 *Vakit* 25 Eylül 1918-1334. "*Fahri Yaver-i Padişahi*"

144 Tasvir-i Efkâr, o dönem aldığı ceza gereği adını Tasvir-i Efkâr yapmıştı.

145 Yunus Nadi savaş süresince Tasvir-i Efkâr'ı Velid Ebuuzziya ile birlikte çıkarırken, 1918'de ayrışmalar ve Nadi, Yenigün'ü kurar, Ebuuzziya ise Tasvir-i Efkâr'da devam etmiştir. "*Yunus Nadi bir İttihatçı ve milliyetçidir. Velid'in de vatanseverliği söz götürmez. Düşman zırlılları Galata rıhtımına yanaştığı günlerde Velid, Yunus Nadi ile hesaplaşmaya kalkmıştır. İki memleket gazetesi amansız bir boğazlaşma halindedirler.*" Falih Rifki Atay, Çankaya, Pozitif Yayınları, İstanbul, Ty, s. 152. Atay kitabının bir başka yerinde de Ebuuzziya'dan, "*Vatanperver, milliyetçi,*

Nadi, İttihat Terakki'nin devamı niteliğinde olan Teceddüt Fırkası'nın da kurucuları arasındaydı ve Yenigün gazetesini de daha yeni 2 Eylül 1918 tarihinde kurmuştu¹⁴⁶.

Yenigün gazetesi ilk kez 22 Eylül 1918 tarihli sayısında ilk sayfasında "Yenigün'ün Müsabakası" başlığıyla yayımladığı bir yazıda "Müسابakamızın esasını harb-i umumide kesb-i şöhret eden generallerin gölge tarzı neşredeceğimiz resimlerden kimler olduklarını tanımak teşkil edecektir."¹⁴⁷ diyerek savaşta şöhret kazanmış generallerin gölgelerinden tanınacağı, ödüllü bir yarışma gerçekleştireceğini açıklamıştı.¹⁴⁸ İşte gazetenin, resimlerinin yanında, onlarla ilgili bilgi de vereceğini açıkladığı "şöhret kazanmış generallerden" birisi de Mustafa Kemal Paşa olacaktır.

24 Eylül tarihindeki sayısında "Müسابakamız Yarın Başlıyor"¹⁴⁹ şeklinde haber veren Yenigün'ün yarışmasının ilk günü olan 25 Eylül tarihli başlangıcında, İngiliz Komutan "Sir Douglas Haig" vardı.¹⁵⁰ Ertesi günkü 26 Eylül sayılı yarışmasının 2. gününde ise verdiği gölge fotoğrafta Mustafa Kemal Paşa'nın silueti vardı ve altındaki yazıda da okuyucularına "Kimdir?"¹⁵¹ şeklinde soru yöneltmişti.

Gazetenin konumuz açısından önemli sayısı da 10 Ekim tarihli sayıdır. Bu sayısında gazete yarışmasında daha önce 2.sayısında gölgesini verdiği Mustafa Kemal Paşa'nın gerçek fotoğrafını 16.sayısında vermiş ve altında da geniş olarak Mustafa Kemal Paşa'yı tanıtmıştı.¹⁵² Fotoğrafının altına "Ordu Kumandanlarımızdan Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa" yazılan tanıtım yazısı ise "Ordu Kumandanlarımızdan Mustafa Kemal Paşa" başlığını taşıyordu. Gazete bu yarışmada Mustafa Kemal Paşa'yı okuyucularına;

"Mustafa Kemal Paşa bu harpte büyük hizmetler ifa eden şecii (cesur yiğit) komutalarımızdandır. Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı muvaffakiyetle harp eden bir avuç kahraman meyanında temerrüz eden (öne çıkan) Mustafa Kemal Bey, Harb-i Umumiden evvel Sofya'da ataşemiliter idi. Harb-i Umumiye iştirakimiz üzerine muharibe orduya dahil olmuş ve Çanakkale'deki fırkalarımızdan birinin kumandasını deruhte etmiştir. 13 Nisan 331'de (25 Nisan 1915) İngilizler Arıburnu'na çıktıkları ve Kocaçimen Tepesine doğru ilerledikleri zaman karşılarında Mustafa Kemal Beyin kahraman fırkasını bulmuşlardı. Fırka, kanlı bir muharebeden sonra düşmanı sahile atmış, İstanbul yolunu kapamıştı. Mustafa Kemal Bey, kahraman kıtaatıyla bu cephede Temmuz'a kadar bütün düşman hücumlarını

fakat koyu şeriatçı denecek kadar geri fikirli idi." şeklinde söz etmişti. Atay, a.g.e., s. 444.

146 Arıkan, a.g.m., s.250, dñn.25. Yunus Nadi, İstanbul'da yayımladığı Yenigün gazetesini bu kez Ankara'da "Anadolu'da Yenigün" adıyla çıkartmıştır. İstanbul'un işgali sonrası İngilizlerce kapatılan Yenigün, birkaç gün sonra yeniden yayımlanmış ve son olarak da 13 Nisan 1920 tarihinde çıktıktan sonra Ankara'ya taşınmıştır. Uygur Kocabaşoğlu, "Milli Mücadele'nin Sözcülerinden: Anadolu'da Yenigün" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C: 36/1-4, Ankara, 1981, s. 180. Son yapılan çalışmalardan birisi, gazetenin Ankara'da ilk yayım tarihini 9 Ağustos 1919 olarak vermiştir. Hakan Aydın "Sakarya Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün" Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Cilt 6, Sayı 2 (2010).s.222.

147 Yenigün, 22 Eylül 1918-(1334)15 Zilhicce 1336, "Yenigün'ün Müsabakası" Yenigün'ün bu sayısını ilk kez Zeki Arıkan yayımlamıştır. Bknz. Arıkan, a.g.m.

148 Gazete, ödül olarak Birinciye: 75, İkinciye: 40, Üçüncüye: 20, Dördüncüye: 10 Osmanlı lirası, beşinciden on beşinciye kadar olan kazanana da cüzdan, hokka takımı gibi armağanlar verileceğini açıklamıştı. Yarışmanın organizasyonunda da Ahmet Rasim, Dr. Celalettin Muhtar, laşe Nezareti Matbuat Kalemi Müdürü Bahtiyar Galip Beylerin olduğunu eklemiştir. Yenigün, 22 Eylül 1918-(1334)15 Zilhicce 1336, "Yenigün'ün Müsabakası".

149 Yenigün, 24 Eylül 1918-(1334)17 Zilhicce 1336, "Müسابakamız Yarın Başlıyor" Gazetenin yayımladığı fotoğraflar arasında Alman Velihahtı Prens Wilhelm, Alman General Otto Von Balow ve Mareşal Hindenburg, Avusturya Macaristan Generalleri Von Mac Kenzen ve Boroeviç, İngiliz Amiral John celiko Rus başkumandan Nikola Nikolayeviç gibi önemli komutanlar bulunmaktaydı. Ayrıca; Mustafa Kemal'den başka Türk komutanlardan sadece İzzet Paşa ve Cevat Paşa tanıtılmıştı.

150 Yenigün, 25 Eylül 1918-(1334)18 Zilhicce 1336, "Yenigün Müsabakası Başladı 1"

151 Yenigün, 26 Eylül 1918-(1334)19 Zilhicce 1336, "Yenigün'ün Müsabakası 2" Mustafa Kemal'in gölgesinin yayımlandığı bu sayısında tanıtılan komutan ise Mustafa Kemal'in 1910 yılında Picardie manevralarında karşılaşmış olduğu Fransız Mareşal Foch idi.

152 Yenigün, 10 Teşrinivevvel 1334-(Ekim 1918) 3 Muharrem 1336, "Yenigün'ün Müsabakası 16" EK.4-5

tevkif etmiş (durdurmuş), 24-25 Temmuz'da (5-6 Ağustos) ansızın Anafartalar'a çıkan İngiliz kıtaatını da mahir ve azimkar idaresiyle mağlup etmiştir. Çanakkale'den sonra terfi ederek Miriliva (Tuğgeneral) olan Mustafa Kemal Paşa, Ruslara karşı sevk edilen ve sağ cephadaki ordunun kumandanlığını deruhte eylemiştir. Mustafa Kemal Paşa elyevm (halen) Filistin Cephesi'ndeki ordularımızdan birinin komutanıdır."¹⁵³ cümleleriyle tanıtmış ve tarihe kaydını koymuştu.

I. Mustafa Kemal ve İstanbul'da Siyaset

Görüldüğü gibi artık yıldızı parlayan Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gelmeden önce hem fotoğrafı hem de adı ile hatta "hal tercümesi" ile yaşamının anlatıldığı cümlelerle gazetelere çıkmaya başlamıştı.

Mondros Ateşkesinin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihinde, Liman Von Sanders'in, İstanbul'a çağrıldığı için¹⁵⁴ grup komutanlığını Mustafa Kemal'e devretmesi sonrasında Yıldırım Orduları Kumandanlığı'na tayin edilen Mustafa Kemal, bu görev için 31 Ekim 1918'de de karargahın bulunduğu Adana'ya gelmişti.¹⁵⁵

Mondros Ateşkesinin imzalandığı dönemler, barışın sonunda gelmesiyle saray ve kamuoyu barış lehine bir zihin yapısındaydı. Özellikle basın da "devletin bağımsızlığı ve saltanatın hukukunun korunduğu" düşüncesindeydi.¹⁵⁶ Mondros Ateşkes antlaşmasının imzalanması sonrası durumun kötülemesi ve Bulgaristan'ın; Talat Paşa'nın Almanya gezisi sonrası dönüştürme Sofya'da iken, savaştan çekilmesi, Talat Paşa hükümeti üzerinde kulislere başlamasına neden olmuştu.

Artık hükümet değişikliği yönündeki fikirler yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştı.¹⁵⁷ Nitekim Talat Paşa, Ali Türkgeldi'nin verdiği tarihe göre 4 Ekim 1918 tarihinde istifasını vermişti.¹⁵⁸ Bundan sonra önce Tefik Paşa'ya verilen hükümeti kurma görevi¹⁵⁹, onun bir hafta süren çalışmaları sonrası başarısız olunca Ahmet İzzet Paşa'ya verilmişti¹⁶⁰.

İşte bu süreçte Halep'te bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın, 11 Ekim tarihinde padişahın yaveri ve Almanya'ya da birlikte gittikleri Naci Bey'e çok gizli olarak çektiği telgrafta "Tefik Paşa hazretleri hakikaten zorluklarla karşılaşmışlarsa, Sadaret'in derhal İzzet Paşa tevhillerine verilmesi ve onun da, esasî Fethi, Tahsin, Rauf, Canbulat, Azmi, Şeyhülislam Hayri ve benden mürekkep bir kabine teşkil etmesi zaruridir. Adı geçen kişilerin oluşturacağı kabinenin vaziyete hakim olabileceği düşüncesindeyim."¹⁶¹ şeklindeki görüşünün padişaha duyurmasını isteyecekti. Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafı, Ahmet İzzet Paşa tarafından Vahdettin ile görüşmesinde gündeme gelmiş olmasına rağmen olumlu sonuçlanmamıştır. Vahdettin'in Mustafa Kemal Paşa'nın askeri yeteneklerine güvendiğini belirtmesine karşın, Ahmet İzzet Paşa, onu Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na tayin edeceği gerekçesiyle

153 *Yeniğün*, 10 Teşrinvevel 1334-(Ekim 1918) 3 Muharrem 1336, "Yeniğün'ün Müsabakası 16" Yeniğün gazetesi, başlangıçta 20 komutanı tanıttığını belirtmesine rağmen 17 komutanı tanıttıktan sonra 16 Ekim 1918 tarihinde yarışmaya son vermişti. *Yeniğün*, 16 Teşrinvevel 1918- Ekim1334, "Müsabakamızın Hitamı"

154 Zekeriya Türkmen, *a.g.m.*, s.405

155 Utkan Kocatürk, *a.g.e.*, s.2. Liman Von Sanders da anılarında Sadrazam İzzet Paşa'nın 30 Ekim'de gönderdiği bir telgrafla kendisinin, komutayı Mustafa Kemal Paşa'ya bırakarak İstanbul'a dönmesini istediğini belirtmişti. Sanders, *a.g.e.*, s.358.

156 Alev Coşkun, *Samsundan Önce Bilinmeyen 6 Ay*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008, s.29.

157 Selçuk Ural, "Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin Programı Ve Mebusan Meclisindeki Yankıları" *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 27, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, Erzurum, 2005, s. 271

158 Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara 1987, Turk Tarih Kurumu Basimevi, s.150.

159 Bünyamin Kocaoğlu, İttihat Terakki Fırkası'nın Dağılması, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Samsun 2003, s.22.

160 Selçuk Ural, *a.g.m.*, s. 274.

161 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Cilt.2, Kaynak Yayınları, Üçüncü Basım: Kasım 2003, "Padişahın Başyaveri Naci (Eldeniz)'e Telgraf," s. 232.

Harbiye Nazırlığı'na tayin edilmesini uygun bulmamıştır.¹⁶²

Nitekim Ahmet İzzet Paşa, 14 Ekim 1918'de kabine üyelerini açıklamıştı ve Mustafa Kemal yoktu. Harbiye Nazırlığı'nı da üzerine almıştı¹⁶³. "İttihat Terakki'nin Artçı Kabinesi" ya da "İlimli İttihat Terakki Kabinesi"¹⁶⁴ de denilen İzzet Paşa kabinesi, partiler arası düşmanlığa izin vermeyen, hoşgörü ve "sükut" içerisinde bir politika izlemeye çalışacak¹⁶⁵ ancak Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve özellikle de İttihatçıların İstanbul'dan 1-2 Kasım gecesi gidişine¹⁶⁶ meydan vermesi nedeniyle tepkileri üzerine çekecektir.

Ahmet İzzet Paşa kabinesi, üzerinde baskıların olduğu bu dönemde, gazetelerde 7 Kasım 1918 tarihinde ateşkes gereği dört İngiliz subayından oluşan bir heyetin İstanbul'a geldiği haberleri çıkması da ilginçti.¹⁶⁷ Bu dört İngiliz subayının Basra Torpidosuyla İstanbul'a gelmesi ve memurlar ile birlikte "Yaşasın İtilaf" diye bağırarak bir kalabalık tarafından karşılanması üzerine "İttihat Terakki'nin artçı kabinesi Vahdettin'in gözüne fazla batmaya başlamıştı."¹⁶⁸ Sina Akşin'in belgelerden aktardığına göre; Vahdettin, Ahmet İzzet Paşa kabinesinin istifasını istemiş¹⁶⁹ ve sonuçta Ahmet İzzet Paşa, 8 Kasım Cuma gecesi Sadrazamlık'tan istifasını vermişti.¹⁷⁰ İzzet Paşa'nın istifası üzerine Vahdettin, Tevfik Paşa'yı hükümeti kurmakla görevlendirdi.¹⁷¹ 11 Teşrinisani (Kasım) gazetelerinde artık Tevfik Paşa'nın kabinesinin isimleri yazılmaya başlanmıştı.¹⁷²

İstanbul'da bu gelişmeler olurken Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Orduları Grubu konusunda da değişiklikler olmaya başlamıştı. Kumandanlık görevinde görülen başarısızlıkları sonrasında Falkenhayn'ın Yıldırım Orduları grup komutanlığından ayrılması ve yerine 19 Şubat 1918'de bir başka Alman Generali Liman Von Sanders'in geçmesine¹⁷³ rağmen, bölgede yaşanan sıkıntılar sonrası tam da İzzet Paşa ile Vahdettin arasının bozuk olduğu bu süreçte 7 Kasım 1918 tarihinde, Yıldırım Orduları Grubu bir irade ile lağvedilmişti.¹⁷⁴ Zaten Yıldırım Orduları Grubu'nun kaldırılması kararı, Mustafa Kemal Paşa'ya 10 Kasım 1918 tarihinde bildirilmiş ve Mustafa Kemal de aynı gün akşamı Adana'dan trenle İstanbul'a hareket etmişti.¹⁷⁵

Bu iradenin yayımlanmasıyla yine Mustafa Kemal'in adının bu kez resmi bir yayın olan Takvim-i Vekayi'de geçtiğini görüyoruz. Bu aşamada barış dönemine geçişin gereği olarak¹⁷⁶ Yıldırım Orduları Grubu kaldırılmış ve 7.Ordu dağıtılmıştı. Padişah Vahdettin'in Ahmet İzzet Paşa'nın istifasının hemen öncesinde 7 Kasım'da onayladığı bu karar; 10 Kasım 1918 tarihinde Takvim-i Vekayi'nin ilk sayfasında "Tevcihat" başlığıyla yayımlanmıştı.

162 Selçuk Ural, *a.g.m.*, s. 275. Ahmet İzzet Paşa Mustafa Kemal'i Harbiye Nazırlığına getirmemesini "Harbiye Nezareti için zihnimde aday olarak Mustafa Fevzi(Çakmak)ve Mustafa Kemal Paşalar vardı; fakat birincisi hastaydı. Ve ikincisi de ateşkes gerçekleşmeden ordudan ayırmak istemiyordum" şeklinde açıklamıştı. Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, s. 27.

163 *Vakit*, 14 Teşrinivevel (Ekim) 1334-1918 (7 Muharrem 1337), "İzzet Paşa Kabinesi Kati Surette Teşkil Etti" *Vakit*, 15 Teşrinivevel (Ekim) 1334-1918 (8 Muharrem 1337), "Hatt-ı Hümayun ve Sadaret İlanı"

164 Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cilt.1, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 29. Sina Akşin'e göre; Ahmet İzzet Paşa kabinesi İttihatçıların koşullarına uymaktan ziyade İttihatçılardan çekinilen bir kabine idi.

165 Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 29-30

166 *Vakit*, 4 Teşrinisani (Kasım) 1334-1918 (28 Muharrem 1337), "Enver ve Cemal Paşaların Firarı"

167 *Minber*, 8 Teşrinisani 1334 "İngiliz Zabıtları Geldi",

168 Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 64.

169 Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 65.

170 *Zaman*, 10 Teşrinisani 1334- (Kasım 1918) "Kabine Cuma Gecesi İstifa etti"

171 *Tasvir-i Efkar* 10 Teşrinisani (Kasım) 1334-1918 "Tevfik Paşa Kabine Teşkiline Memur"

172 *Tasvir-i Efkar* 11 Teşrinisani (Kasım) 1334-1918 "Tevfik Paşa Kabinesi"

173 Belgelerden aktaran Zekeriya Türkmen, *a.g.e.*, s.402.

174 Belgelerden aktaran Zekeriya Türkmen, *a.g.e.*, s.409.

175 Belgelerden aktaran Zekeriya Türkmen. *a.g.e.*, s.410.

176 Şerafettin Turan, *Atatürk*, s. 167.

*"Yıldırım Ordular Grubu ile 7.Ordu karargahı lağv edilmiş ve 7.Ordu kumandanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti emrine verilmiştir. İşbu irade-i seniye'nin icrasına Harbiye Nazırı memurdur"*¹⁷⁷.

Bu süreçte Mustafa Kemal'in adının yine gazetelerde geçmesinin nedeni, Yıldırım Ordularının kapatılacak olması olduğu kadar, Ahmet İzzet Paşa'nın istifası sonrası kurulacak yeni hükümetin tartışmalarının devam etmesiydi. Yenigün gazetesi daha 10 Kasım 1918 tarihli sayısında 2.sayfanın son sütunundaki telgraf haberinde geç vakitte aldıkları bir bilgiye dayanarak Tefik Paşa'nın yeni kabineyi kurmakla görevlendirildiği haberini veriyordu.¹⁷⁸ Bizi ilgilendiren önemli haber ise hemen bu haberin altındaki *"Mustafa Kemal Paşa"* başlığı idi. Gazete, *"Elyevm 7.Ordu kumandanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne tayin edilmek üzere İstanbul'a celb edileceği de dün gece musirren (ısrarla) rivayet edilmiştir"*¹⁷⁹ haberiyle de Mustafa Kemal'in Harbiye Nezareti'ne tayin edilebileceğini ve İstanbul'a geleceğinin haberinin ısrarla dolaştığını bildiriyordu.

Aynı gazete bir gün sonra da iç sayfasındaki haberlerinde; yine *"Mustafa Kemal Paşa"* notuyla bir gün önceki haberinin tersine farklı bir bilgi veriyordu. Gazete, Takvim-i Vekayii'de *"kaldırma"* kararının yayımlanmasının hemen sonrasında iç haberler kısmında *"Yıldırım Ordular Grubu ile 7.Ordu karargahı lağv edilmiş ve 7.Ordu kumandanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti emrine verilmiştir"*¹⁸⁰ diyerek bir gün önce rivayet olarak verdiği *"Mustafa Kemal'in Harbiye Nazırı olmasıyla"* ilgili haberi yerine, Yıldırım Orduları Grubu ile 7.Ordu Karargahı'nın kaldırıldığını ve Mustafa Kemal Paşa'nın da Harbiye Nezareti emrine verildiğini haberleştiriyordu.

Takvim-i Vekayi kararı sonrasında Vakit gazetesi de aynı gün yani 11 Kasım (Teşrinisani) 1918 tarihli sayısında bu habere ikinci sayfasında *"Yıldırım Ordular Grubunun Lağvı"* başlığıyla yer vermiş ve *"Yıldırım Ordular Grubu ile 7.Ordu Karargahı lağv edilmiş ve 7.Ordu kumandanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti emrine verilmiştir"*¹⁸¹ diyerek Mustafa Kemal'den söz etmişti. Bu önemli haberi Zaman¹⁸², Minber¹⁸³ ve Atı¹⁸⁴ gazeteleri de aynı tarihli sayılarında görerek Mustafa Kemal'den söz etmişler ve üçü de *"Mustafa Kemal Paşa"* başlığıyla, diğer gazetelerde olduğu gibi aynı cümleleri kullanmışlardı.

Mustafa Kemal anılarında bu günleri *"Bir gün İzzet Paşa tarafından makine başına davet olundum. Adı geçen şahıs kabineden istifâ ettiğini bildirdikten sonra, benim İstanbul'da bulunmamın uygun olacağını söyledi. Ben bu imâdan, İstanbul'da buhranlı vaziyetler cereyan ettiğini anlayarak, zaten kumanda ettiğim grup da lağvedilmiş olduğundan, İstanbul'a hareket ettim."*¹⁸⁵ şeklinde anlatmıştı. İngilizlerin isteği ile olduğu belli olan

¹⁷⁷ Takvim-i Vekayi, 10 Teşrinisani 1334 (10 Kasım 1918), 6 Safer 1337, Sayı 3390. Pazar. "Tevcihat"

¹⁷⁸ Yenigün, 10 Teşrinisani 1334- (Kasım 1918) "Tevfik Paşa Kabinesi"

¹⁷⁹ Yenigün, 10 Teşrinisani 1334- (Kasım 1918) "Mustafa Kemal Paşa" Bu gazete haberini ilk ortaya çıkaran yine Zeki Arkan'dır.

¹⁸⁰ Yenigün, 11 Teşrinisani 1334-(Kasım 1918) "Mustafa Kemal Paşa"

¹⁸¹ Vakit, 11 Teşrinisani (Kasım)1334-1918 "Yıldırım Ordular Grubunun Lağvı"

¹⁸² Zaman, 11 Teşrinisani 1334-(Kasım 1918) "Mustafa Kemal Paşa"

¹⁸³ Minber, 11 Teşrinisani (Kasım)1334-1918 "Mustafa Kemal Paşa"

¹⁸⁴ Atı, 11 Teşrinisani 1334-(Kasım 1918) "Mustafa Kemal Paşa"

¹⁸⁵ Falih Rıfkı Atay, a.g.e. 2005, s. 88. Sabahattin Selek, "Bu sıralarda, hatta daha önceden Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da bulunması elbette uygun olacaktı. Fakat Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, bu gereği her nedense istifa ettikten sonra düşünebilmiştir." diyerek bu konuda önemli bir yorum yapmıştır. (Sabahattin Selek, a.g.e., s.205) Aynı şekilde Alev Coşkun da "Mustafa Kemal'in son süreçte görüşlerini bildirdiği ve kendisi gibi düşünmediğini de anladığı Ahmet İzzet Paşa, Sadrazamlıktan ayrılmış ve şimdi yine ondan yardım umuyor duruma gelmişti." (Alev Coşkun, a.g.e., s. 35) cümleleriyle durumu ortaya koymuştu. Bu süreçte Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal ile telgraf görüşmesinde Sadaret'ten çekildiğini haber vermiş ve istişare için bir an önce Mustafa Kemal'in İstanbul'a gelmesinin iyi olacağını belirtmişti. Şerafettin Turan, Atatürk., s.167. Mustafa Kemal Paşa ile İzzet Paşa arasındaki bu telgraflaşmaya şahit olan Cevat Abbas, Mustafa Kemal'in İzzet Paşa'ya daha önce kendisini Harbiye Nazırı yapmadığı için bunların başına geldiğini belirttiğinde İzzet Paşa'nın "çok mütevazı bir eda ile "aldanmışım" dedi. Ve aldatılmış olduğunu anlattı" demiştir. Turgut Güner, Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Güner, Cepheden

Yıldırım Ordularının kaldırılması sonrası daha da önemli bir olay daha gerçekleşecek ve 15 Kasım'da "*Harb-i Umumi dolayısıyla teşkil edilen karargâh-ı umuminin idamesine lüzum kalmadığı*"¹⁸⁶ açıklamasıyla bir gün önce Osmanlı Ordusunun genel karargahının da kaldırıldığı haberi yayımlanacaktı.

İstanbul'da ise 11 Kasım tarihinde Ahmet Tevfik Paşa, hiç bir İttihat Terakkili bulunmayan ve içlerinde filozof diye tanınan Rıza Tevfik ile Kambur diye anılan İzzet'in de buldukları yeni bir hükümeti kurmuştu¹⁸⁷.

H- Mustafa Kemal'in 13 Kasım 1918'de İstanbul'a Gelişi ve İstanbul Günleri

1- İstanbul'a Gelişi ve Tanınırlıkta Zirve

Mustafa Kemal'in Yıldırım Orduları komutanlığının kaldırılması üzerine yola çıkarak 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a geldiğini biliyoruz. Mustafa Kemal o tarihte önemli ve tanınan bir kişi olduğu için birçok gazete onun gelişini bir gün sonra haber olarak vermişti.

Gazetelerden bu geliş en geniş veren, Yunus Nadi'nin "*Yenigün*" gazetesi idi. Yenigün, ilk sayfasında Mustafa Kemal'in gelişini hem de Mustafa Kemal'in bir fotoğrafı ile vermişti. Ama daha önemlisi ise, Mustafa Kemal'in fotoğrafının altında onu tanıttak şekilde "*Anafartalar Kahramanı sabık Yedinci Ordu Kumandanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa*"¹⁸⁸ cümlelerini kullanmıştı. Gazete haberi ise "*Mustafa Kemal Paşa*" başlığıyla ve "*Harbiye Nezareti emrine verilen sabık Yedinci Ordu kumandanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa, dün saat bire doğru Haydarpaşa'ya muvasalat eylemiştir. İstasyonda müfreze-yi askeriye müşarü'lileyhe resmen istikbali ifa etmiştir. Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa'nın mühim bir vazifeye tayin edileceği müstahberdir.?*" şeklinde vermişti. Görüldüğü gibi gazete Mustafa Kemal'den daha o tarihte "*Anafartalar Kahramanı*" olarak söz ettiği gibi, Haydarpaşa İstasyonu'na gelişinde de askeri bir tören ile karşılandığını ve önemli bir göreve gelebileceğini belirtiyordu.

Buna göre, Mustafa Kemal o tarihte önemli bir kişiydi ve İstanbul'a gelişi, gazeteye fotoğrafıyla birlikte yansımış ve geldiği zaman da Haydarpaşa İstasyonu'nda asker tarafından resmi bir karşılama töreniyle karşılanmıştı. Gazetenin önemli bir göreve atanacağı istihbaratı ise birkaç gün önce aynı gazeteye yansıyan Mustafa Kemal'in hükümette yer almasıyla ilgiliydi.

Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarından olan Fethi Bey (Okyar) ve Rasim Bey (Talay) tarafından çıkartılan Minber gazetesi de¹⁸⁹ 14 Teşrinisani (Kasım) tarihli sayısında ikinci sayfasında küçük olarak "*Mustafa Kemal Paşa*" başlığı ile bu geliş haber vermişti. Minber, haberinde "*Yıldırım Grubu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, dün şehrimize avdet etmiştir*"¹⁹⁰ kısa bilgisiyle Mustafa Kemal'in İstanbul'a geldiğini duyurmuştu.¹⁹¹

Zaman gazetesi de Mustafa Kemal'in gelişini aynı gün sayfalarına yansıtan üçüncü gazeteydi. Zaman da, ikinci sayfasındaki kısa haberleri içerisinde "*Mustafa Kemal Paşa*" başlığıyla ve "*İlga edilen Yıldırım Orduları Grubu kumandanlığına merbut 7.Ordu*

Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl, 5. Baskı, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007, s. 187.

186 *Vakit*, 15 Teşrinisani (Kasım)1334, "*Karargâh-ı Umumi'nin İlgası*"

187 Şerafettin Turan, *Atatürk*, s. 171.

188 *Yenigün*, 14 Teşrinisani 1334-1918 (Kasım) "*Mustafa Kemal Paşa*"

189 Sadi Borak, *a.g.e.*, s. 145.

190 *Minber*, 14 Teşrinisani 1334-1918 (Kasım) 9 Safer 1337." "*Mustafa Kemal Paşa*"

191 "*Minber gazetesi bugünlerde Mustafa Kemal'den çok sık söz etmekte, bir yandan da Tevfik Paşa Kabinesi'ne güvenoyu vermeme konusunda yayım yapmaktadır. Kabine güvenoyu aldıktan sonra da iktidar aleyhinde sürekli bir kampanyaya girişmiştir. Bunun nedenlerinden biri de Mustafa Kemal'e güvenmeleri yanında onun bu gazetenin ortakları arasında bulunmasıdır*" Sadi Borak, *a.g.e.*, s.145

kumandanı Mustafa Kemal Paşa dün akşamüzeri Anadolu şimendiferiyle şehrimize gelmiştir."¹⁹² şeklinde vermişti.

Mustafa Kemal, yaveri Cevat Abbas ile birlikte Adana'dan başlayan ve üç gün süren uzun tren yolculuğu sırasında oldukça düşünceliydi.¹⁹³ Haydarpaşa Garı'na geldikleri zaman aynı gün daha önce Çanakkale Zaferi sonucu Boğazları geçemeyen İtilaf Devletlerinin 60 parçadan oluşan donanmaları da Haydarpaşa önüne gelmiş ve üç saat kaldıktan sonra hareket etmişlerdi.¹⁹⁴ Dönemin bütün gazeteleri İtilaf Donanmasının gelişini haber yapmışlardı¹⁹⁵.

Mustafa Kemal Paşa'nın da artık tanınan ve önemli bir kişi olarak gelişi; birçok gazeteye yansımıştı.

Mustafa Kemal'in İstanbul'a gelir gelmez ilk işi; Rauf Bey ve Sadrazamlıktan istifa etmesine rağmen, Ahmet Tefvik Paşa hükümeti henüz güvenoyu almadığı için hala Sadrazam olan Ahmet İzzet Paşa ile Sadrazamlık Konağında görüşmek oldu.¹⁹⁶ Mustafa Kemal Paşa, artık bir şeyler yapabilmek için ilk olarak hükümete Harbiye Nazırı olarak girme amacındaydı ve bunu yapabilmesi için de henüz programını okumamış olan Tefvik Paşa hükümetinin güvenoyu almasına engel olunması gerektiğinin de farkındaydı.¹⁹⁷ Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919 tarihine kadar 6 aylık İstanbul sürecini iyi bilen ve içinde yaşayan Yusuf Hikmet, (Bayur) bu altı ayı, "*Mustafa Kemal'in en büyük siyasal yeteneğini gösterdiği süreç*" olarak ifade etmişti.¹⁹⁸ Gerçekten de bu 1918 Kasım ayı, o kadar önemliydi ki; Stanford Shaw tarafından "*Türk Bağımsızlık Savaşı'nın Başlangıcı*" olarak da gösterilmişti.¹⁹⁹

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a geldikten hemen sonra Vahdettin ile selamlıkta 15 Kasım'da bir görüşme ayarlamış ve bu görüşmenin haberi de yine ertesi gün 16 Kasım tarihli gazetelerde kendine yer bulmuştu.

Mustafa Kemal gelişinin ikinci gününde 15 Kasım'da; Vahdettin ile Cuma Selamlığında görüşecekti. Zaman gazetesi, nerdeyse her Cuma günü gerçekleştirilen selamlık haberlerini ve Vahdettin'in o selamlıkta kimler tarafından karşılandığını ve kabul ettiğini her cumartesi haberini vererek yayımlıyordu.²⁰⁰ Nitekim Mustafa Kemal'in İstanbul'a geldikten hemen sonra 15 Kasım'da, selamlıkta Vahdettin ile görüştüğünü de gazetenin

192 *Zaman*, 14 Teşrinisani (Kasım)1334-1918, "*Mustafa Kemal Paşa*"

193 Alev Coşkun, *a.g.e.*, s.39

194 *Vakit*, 14 Teşrinisani (Kasım) 1334-1918. "İtilaf Donanmasının muvasalatı ve Avdeti- Amiral Calthrop Bugün Geliyor" İkdâm, 14 Teşrinisani (Kasım) 1334-1918. "60 Parça İngiliz Fransız, İtalyan ve Yunan Sefaininden Mürekkep Filo Limanımıza Geldi" Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri olan Cevat Abbas (Gürer), o önemli günü şu şekilde anlatmıştır; "İstanbul'a geldiğimiz günü hiç unutmam. Şehrin çok hazin bir hali vardı. İstanbul hasım donanmalarının limana girmeleri felâketinin matemini tutuyor, bu büyük matemine Atatürk'ü de ortak ediyordu. Atatürk'le ben askerî sevkîyatın bir köhne motoru ile denizin ortasına yaslanan bu çelik ormanın içinde geçiyorduk. Atatürk'ün zarif dudaklarından "Geldikleri gibi giderler" cümlesini işittiğim zaman mütarekenin doğurduğu derin ve elimli ümitsizliği derhal unutmuştum. Cevabımda isticâl ettim. "Size nasip olacak, siz bunları kovacaksınız Paşam" dedim. Gülümsedi, aziz başının içinde teressüm etmeye başlayan vatani kurtarma planlarını bir an için yeniden geçiriyor gibi daldı. Sonra, "Bakalım" dedi." Turgut Gürer, *a.g.e.*, s. 97.

195 *Yeniğün*, 14 Teşrinisani 1334-1918 (Kasım) "İtilaf Donanması Limanımızda" *Zaman*, 14 Teşrinisani (Kasım)1334-1918 "İtilaf Donanması Geldi"

196 Rauf Orbay, *Siyasi Hatıralar*, Örgün Yayıncılık, 2003, s.274. (Mustafa Kemal anılarında tek başına gittiğini belirtir ancak Rauf Bey'e göre birlikte gitmişlerdir.)

197 Sadi Borak, *a.g.e.*, s. 142. Ahmet İzzet Paşa da, anılarında Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da Tefvik Paşa kabinesine güvenoyu verilmemesi için çalıştığını ve eğer kabine değişirse kendisinin Sadrazamlığında Mustafa Kemal'in de Harbiye Nazırı olacağını açıklamıştı. Ahmet İzzet Paşa, *a.g.e.*,s.47.

198 Aktaran, Alev Coşkun. *a.g.e.*, s.21.

199 Aktaran, Alev Coşkun. *a.g.e.*, s.38.

200 Dönemin diğer gazeteleri de bu selamlık haberlerini neredeyse aynı cümlelerle veriyordu ancak *Zaman* gazetesi, bu konuda daha düzenli bilgiler vermekteydi

16 Kasım tarihli sayısından öğreniyoruz²⁰¹. Mustafa Kemal adıyla da olsa; gazetelerde boy göstermeye devam ediyordu.

Zaman gazetesi bu sayısında, 14 Kasım'da yani iki gün önce Vahdettin'in yeni Sadrazam Ahmet Tefvik ve (bir gün önce de Mustafa Kemal'in görüştüğü) eski Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'yı da huzuruna kabul ettiğini belirtmişti.²⁰² 16 Kasım tarihli bu sayısında gazetede Mustafa Kemal'in adı, Dolmabahçe'de Valide Camiinde gerçekleşen selamlık haberine verilen ek bilgide geçmekteydi. Buna göre gazete; "*Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa, İstanbul Muhafızı Ahmet Fevzi Paşa, Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, Erkan-ı Harbiye Reis-i Sanisi Kazım Paşa*"²⁰³ nın Vahdettin tarafından kabul edildiği haberini vererek Mustafa Kemal'in adını kamuoyuna "*Ordu Kumandanı*" olarak duyurmuştu. Mustafa Kemal artık eski ve yeni Sadrazamların görüştüğü padişahla görüşebilen bir kişi konumundaydı.

Aynı "*selamlık*" haberinde Mustafa Kemal, hem Minber gazetesinde hem de Vakit gazetesinde de ufak farklılıklarla kendine yer bulmuştu. Minber gazetesi, haberinde Mustafa Kemal'den "*Yaver-i fahri Hazret-i şehriyari Yıldırım Orduları Grubu kumandanı Mustafa Kemal Paşa*"²⁰⁴ olarak söz etmişti. Ama daha önemlisi ise; haberin en sonunda ayrı bir paragraf açarak "*Mustafa Kemal Paşa, uzun müddet huzur-u hümayunda kalarak iltifat-ı şahaneye mazhar olmuştur*" cümlesini kullanarak Mustafa Kemal'in ayrıcalığını belirtmişti.²⁰⁵

İkdam gazetesi de 15 Kasım tarihli Mustafa Kemal-Vahdettin görüşmesini bir gün sonra sayfalarına yansıtmişti. "*Dahili Şuun*" başlığı altında "*Selamlık*" alt başlığıyla verdiği haberinde "*Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa, Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Muhafızı Ahmet Fevzi Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisisanisi Kazım Paşa*"nın²⁰⁶ padişahın huzuruna çıktıklarını belirtmişti.

Aynı selamlık haberinin verildiği bir diğer gazete; Atı gazetesi idi. Atı "*Selamlık Resm-i Alisi*" başlığında "*Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa, Mustafa Kemal Paşa, Erkan-ı Harbiye Reis-i Sanisi Kazım Paşa, İstanbul muhafızı Ahmet Fevzi Paşa*"²⁰⁷ şeklinde sade bir şekilde Mustafa Kemal Paşa'dan söz etmişti. Vakit gazetesi de, Vahdettin'in Dolmabahçe Valide Camiinde selamlık törenine katıldığını belirttikten sonra "*Bahriye Nazırı Rıza, İstanbul muhafızı Fevzi, Erkan-ı Harbiye Reis-i Sanisi Kazım ve Harbiye Nezareti emrine memur Mustafa Kemal Paşalar*"ın²⁰⁸ Vahdettin tarafından kabul edildiğini haberini vermişti. Yenigün²⁰⁹ gazetesi ve Tasvir-i Efkâr²¹⁰ gazetesi de aynı şekilde selamlık haberlerinde Mustafa Kemal'in adını vermiş ve onlar da "*Harbiye Nezareti emrine memur Mustafa Kemal Paşa*" olarak sayfalarına yansıtmişti. Vakit, Yenigün ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinin Mustafa Kemal'den sadece "*Harbiye Nezareti emrine memur*" olarak söz etmesi dikkat çekmekteydi.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Vahdettin ile Naci (Eldeniz) aracılığı ile yaptığı bu görüşmede "*... Neler konuşulduğu kesinlikle saptanamamaktadır. Ancak görüşmenin çok kısa sürdüğü*

201 *Zaman*, 16 Teşrinisani (Kasım 1918) 1334. "*Selamlık*". Bu görüşme Mustafa Kemal ile Vahdettin'in 4. Görüşmesi idi.

202 *Zaman*, 16 Teşrinisani (Kasım 1918) 1334. "*Şuun Huzura Kabul*".

203 *Zaman*, 16 Teşrinisani (Kasım 1918) 1334. "*Şuun Selamlık*". Erkân-ı Harbîyye-i Umûmiye Reis-i Sanisi Diyarbakırlı Kazım (İnanç) Paşa İstanbul'a geldiğinin ertesi günü 5 Kasım 1918 tarihinde Erkân-ı Harbîyye-i Umûmiye Reis-i Sanisi (Genelkurmay İkinci Başkanı) olarak atanmıştı. Özlem Elif (Polat) Taş, *Kâzım (İnanç) Paşa; Hayatı, Askerî Ve Siyasî Faaliyetleri (1880 - 1938)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 2008, s. 17

204 *Minber*, 16 Teşrinisani (Kasım 1918) 1334. "*Dahili Havadis*" "*Selamlık Resm-i Alisi*"

205 Aynı haberde Vahdettin'in İstanbul'da bulunan İngiliz Miralayı Murphy ile de görüştüğü belirtilmiştir.

206 İkdam 16 Teşrinisani (Kasım)1334 (1918), 11 Safer 1337 "*Selamlık*"

207 *Atı* 16 Teşrinisani 1334 (16 Kasım 1918), "*Selamlık Resm-i Alisi*"

208 *Vakit*, 16 Teşrinisani 1334 (16 Kasım 1918), 11 Safer 1337. "*Dahili Şuun*", "*Selamlık Resm-i Alisi*"

209 *Yenigün*, 16 Teşrinisani 1334 (16 Kasım 1918), "*Şuun-u Dahiliye*" "*Selamlık Resm-i Alisi*"

210 *Tasvir-i Efkâr*, 16 Teşrinisani 1334 (16 Kasım 1918), "*Selamlık Resm-i Alisi*"

bilinmekte ve Mustafa Kemal'in daha çok Padişahın eğilimlerini öğrenmeye ve Kabinede görev alması konusunda olanakları ölçmeye çalıştığı sanılmaktadır. Padişahın yaklaşımı İzzet Paşa'nın yeniden Sadarete getirilmesi konusun da hiç de cesaret verici olmamıştı."²¹¹

Mustafa Kemal bu gelişinde; artık zaman kalmadığını düşündüğünden işe hızlı başlamış ve özellikle İstanbul'a geldiğinin 3.günü, yani 16 Kasım'da Pera Palas Otel'de kendi gelişinin haberini yapan Vakit, Zaman ve Minber gazetelerinin yazarlarıyla bir toplantı yapmıştı.²¹² Mustafa Kemal'in bu gazete muhabirleriyle yaptığı görüşme sonrası 3 gün içerisinde hakkında çeşitli haberler yapılmış ve görüşlerini çok net olarak kamuoyuna yansıtmişti.

2- Vakit'in Mustafa Kemal'i Tanıtımı

Vakit gazetesi²¹³ bu toplantıdan bir gün önce yani Mustafa Kemal İstanbul'a geldikten iki gün sonra (15 Kasım); Vahdettin ile olan selamlık haberini, 16 Kasım sayısında arka sayfasında verirken, aynı günlü sayısında birinci sayfasında Mustafa Kemal'in bir fotoğrafı ile birlikte verilmiş "Mustafa Kemal Paşa"²¹⁴ başlıklı geniş bir haberi de paylaşmıştı. Gazete bu haberinde daha o dönem Mustafa Kemal'in neredeyse hal tercümesini yazmış ve Enver Paşa'nın "sansürü" olmaksızın daha önce "Yeniğün"ün de yaptığı gibi hakıyla onu okuyucularına ve kamuoyuna tanıtmıştı.

"Geçenlerde Harbiye Nezareti emrine verilmiş olduğunu yazdığımız Mustafa Kemal Paşa evvelki gün şehrimize gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Harb-i Umumi içinde (Anafartalar Kahramanı) ünvanını bihak kazanmıştır. Filhakika Mustafa Kemal Paşa olmasaydı 330 senesinde Çanakkale'ye hücum eden Fransız ve İngiliz kuvvetleri İstanbul surlarına kadar gelecek ve daha o vakit harb-i umuminin neticesi pek acıklı bir surette Türkiye'nin aleyhine takarrür edecekti. Mustafa Kemal Paşa vatanımızın en tehlikeli zamanlarında büyük büyük hizmetler etmiş bir kahramandır. Ezcümle 31 Mart vakasında İstanbul'a gelen Harekât Ordusu içinde Mustafa Kemal Bey de bir erkan-ı harp yüzbaşısı sıfatıyla bulunuyordu. Sonra Trablusgarp muharebesinde Mısır'a gitmiş, o vakit Bingazi taraflarında bulunan Enver Bey ile birlikte temas peyda ederek, İtalyanlara karşı fedakarane mücahedelerde bulunmuştur. Mustafa Kemal Bey, Balkan muharebeleri esnasında da Gelibolu Kuvva-yi Mürettebe Erkan-ı Harbiyesi'nde mühim yararlıklar göstermiştir. Harb-i Umumi içinde Sofya sefaretî Ateşemiliterliğinde bulunuyordu. Oradan celb olunarak Çanakkale hücumları esnasında Tekfurdağ'ında bir fırka teşkiline memur edilmiştir. İşte Mustafa Kemal Bey, vatanına yaptığı en büyük hizmeti burada ifa etmiştir. Mustafa Kemal Bey, ta Balkan muharebesi zamanından beri Çanakkale arazisinin teşkilatı tabiiyesini pekiyi bildiği ve esasen kendisi gayet mahir ve cesur bir kumandan olduğu için müdafaa vazifesini her türlü takdirlerin fevkinde olarak ifa eylemiştir.

Bütün cihanı hayretlere gark eden Çanakkale müdafaatı içinde Mustafa Kemal Bey, namı ebedi bir şan ve şeref halesi içinde yaşayacaktır. Filhakika yukarıda dediğimiz gibi Mustafa Kemal Bey düşmanlar tarafından Kabatepe civarından azim bir kuvvetle vuku bulan pek müthiş bir hücumda düşer olduğumuz kati bir mağlubiyeti, birkaç saat içinde galibiyete tebdil etmiş ve bu suretle İstanbul'un ana hisarlarını düşmanlara teslim etmemek için bir amil-i yegane olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Harb-i Umumi içinde Çanakkale'de yaptığı hizmetlerden başka İkinci ordu ve müteakiben Yedinci ordu kumandanlıklarında bulunmuştur. Bu grubun lağvı üzerine kendisi, Harbiye Nezareti emrine verilerek, İstanbul'a gelmiştir. Binaenaleyh namusu, hamiyeti, fedakârane hizmetlerine karşı

211 Şerafettin Turan, *Atatürk*, s.173

212 Alev Coşkun, *a.g.e.*, s. 92

213 *Vakit*, 22 Ekim 1917'de Ahmed Emin Yalman ile Mehmed Asım Us tarafından çıkarılmıştı. Tuğba Ersoy, *Vakit Gazetesinde Edebi ve Kültürel Hareketlilik 23 Nisan 1920-29 Ekim 1923*, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara 2011, s. 10.

214 *Vakit*, 16 Teşrinisani 1334 (16 Kasım 1918), 11 Safer 1337. "Mustafa Kemal Paşa" Vakit gazetesinin Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a gelişini ertesi gün sayısında görmediğini belirtmek gerekiyor.

Paşalık rütbesiyle bihakk taltif olunmuştur. Mustafa Kemal Paşa zat ı hazret i padişahinin veliahtlığı esasında Avrupa'ya icra buyurdukları seyahatte maiyetlerinde bulunmuşlar ve burada takdir-i şahaneyle mazhar olmuşlardır.

Mustafa Kemal Paşa, eylevm otuz sekiz- otuz dokuz yaşlarındadır. Selanik'te doğmuş ve Mekteb-i Harbiye'den erkan-ı harb olarak çıkmıştır. İlk vazifesi olarak mektepten çıktıktan sonra eski Beşinci orduya memur edilmiştir. Hayat-ı askeriyesinde, pek kıymetli hizmetler gören Mustafa Kemal Paşa'nın, vatanın bu müşkül vazifelerinde himmet ve hamiyetinden istifade edileceği tabiidir.”²¹⁵

Görüldüğü gibi gazete, Mustafa Kemal'in bugün bile aynen bilinen askerlik hayatını ve başarılarını daha 1918'in son aylarında aynen verebilmiştir. Okuyucularına onu “*Anafartalar Kahramanı*” olarak tanıtmış olan Vakıf; özellikle “*Mustafa Kemal Paşa olmasaydı 330 senesinde Çanakkale'ye hücum eden Fransız ve İngiliz kuvvetleri İstanbul surlarına kadar gelecek ve daha o vakit Harb-i Umumi'nin neticesi pek acıklı bir surette Türkiye'nin aleyhine takarrür edecekti. Mustafa Kemal Paşa, vatanımızın en tehlikeli zamanlarında büyük büyük hizmetler etmiş bir kahramandır*” cümleleriyle de onun önemini o zaman tarihe kaydetmişti.

3- Minber'in Mustafa Kemal'i Tanıtımı

17 Kasım 1918 tarihi konumuz açısından bir başka önemli tarihi. Vakıf'ın bir gün önceki geniş haberi sonrası, ertesi gün 17 Kasım'da bu kez hem Minber hem de Zaman gazetesinde Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerini açıkladığı mülakat aynı anda yayımlanır. Bu tarihin bir başka önemi de bir gün sonra 18 Kasım'da Meclis'te Tevfik Paşa kabinesinin güven oylamasına denk gelmesiydi.²¹⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşlarından Dr. Rasim Ferit (Talay) ve Fethi (Okyar) tarafından kurulmuş olan Minber²¹⁷ gazetesi “*Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat*”²¹⁸ başlığıyla birinci sayfadan Mustafa Kemal'in fotoğrafı ile birlikte yaptığı geniş bir mülakatı haberleştirmişti.

Minber gazetesi yayımladığı bu görüşmeyi “*Yüksek Bir Tercüme-i Hal - Mustafa Kemal Paşa'nın Hidemât-ı Askeriyesi- Siyasi Kanaatları- Kuvvetli Bir Ordu Hakkındaki Fikri-İngilizlere Karşı Hissiyatı-Memleketteki Fikir Cereyanları.*”²¹⁹ alt başlıklarıyla baş sayfasına yansıtmıştı. Ayrıca Minber gazetesi bu mülakatı ortada Mustafa Kemal'in bir fotoğrafıyla birlikte ve “*Ordumuzun en büyük kumandanlarından*” alt başlığıyla kullanmıştı.

215 Vakıf, 16 Teşrinisani 1334 (16 Kasım 1918), 11 Safer 1337. “*Mustafa Kemal Paşa*”

216 Sadi Borak, *a.g.e.*, s. 176. Sadi Borak Mustafa Kemal'in Minber'e verdiği bu mülakatı güven oylamasında kararsız vekillerin ikna edilmesi açısından “*bir taktik şaheseri*” olarak nitelmiştir.

217 Siyasal, bilimsel, yazınsal, teknik ve ekonomik konularla yer vermesi öngörülen Minber gazetesinin sahibi İstanbul Mebusu olarak Ali Fethi(Okyar), sorumlu müdürü ise Dr. Rasim Ferit (Talay) idi. Şerafettin Turan “*Mon-dros Mütarekesi Ertesinde Mustafa Kemal'in Orduya Siyasete ve İngilizlerin Tutumuna İlişkin Düşünceleri*”, *Bel-leten*, C. 46, S. 182, TTKB, Ankara 1982, s.338. Gazetenin basımı için gerekli para bu üç kişi tarafından sağlanmış adını da Mustafa Kemal koymuştu. (Alev Coşkun, *a.g.e.*,s.50.dpn.14.) Minber gazetesi 22 Kanunvevel (Aralık) 1918 tarihinde kapanmıştır. Dilek Çavuş “*Mustafa Kemal'in Basınla Ve Minber Gazetesiyle İlişkisi*” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt : XXXIV / Temmuz 2008 / Sayı: 71 s.553.

218 *Minber*, 17 Teşrinisani (Kasım)1918 (1334), 12 Safer 1337. “*Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat*” Bu mülakatı ilk olarak Hikmet Bayur, *Belleten*'de yayımlamıştır. Hikmet Bayur, “*1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal'in İki Demeci*”, *Belleten*. Cilt: 32. Sayı: 128, Ekim 1968, s.488- 489; Bu mülakatın daha sonraki yayımlarıyla ilgili bkzn. Şerafettin Turan, *a.g.m.*, s.337-346; *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Cilt 2. S.290-291, Sina Akşin, *a.g.e.*, s.88; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmî Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*. Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.26-28; *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize/Söylevleri, Konuşmaları, Söyleşileri, Anıları. Genelgeleri, Yazışmaları* (1903-1938), Türkçeleştiren: M. Sunullah Arsoy, Cilt.1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, Temmuz 1987, s.253-255. Sabahattin Selek, *a.g.e.*, 219 *Minber* 17 Teşrinisani (Kasım)1334-1918, “*Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat*”

1 Kasım 1918'de kurulan²²⁰ ve Mustafa Kemal ile mülakatını yayınladığı 17 Kasım 1918'de henüz kuruluşunun 16. gününde²²¹ olan Minber'in bir "muharri" göndererek yaptığını belirttiği bu önemli mülakatında Mustafa Kemal başlangıçta "Bunda üç gün evvel son memuriyeti olan Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı'nı terk ile Dersaadet'e gelen Fahri Yaver Hazret-i Şehriyari Mustafa Kemal Paşa Hazretleri"²²² olarak tanıtılmıştı.

Gazetenin ilk sayfasındaki daha sonraki cümlelerde ise "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri son harbin nam ve şöhretini pek ziyade alâ eylediği müstesna bir kumandanımızdır. Müşârün-ileyh mekteb-i harbiyeden erkân-ı harbiye yüzbaşılığıyla neşet eylediği gün, efkâr-ı ahrârânesinden dolayı tevkif ve bade Şam'a nefedilmişti. Beşinci ordu mıntikasında efkâr-ı ahrâr-âneyi telkin ve teşkilât-ı hürriyetperverâne icrâ eylemiştir. Meşrutiyetin istihali yolunda sarf eylediği mesai ve himemâtın tafsilatına başka bir vesile ile tekrar avdet edeceğiz. 31 Mart vakasını müteakip İstanbul'a gelmiş olan Hareket Ordusu'nun erkân-ı harbiyesini idare etmiş ve Trablusgarb muharebesinde Bingazi'ye azimet ve Derne kuvvetlerinin kumandasını deruhde eylemişti. Balkan muharebesinde Gelibolu'daki kuvayı mürettebe erkân-ı harbiyesinde bulunmuş ve bilâhare ordumuzun tekrar ileri hareketine ibtidar (çabuklukla başlama) eylediği zaman Trakya'nın bilhassa Meriç'in sağ sahilindeki aksamını istirdad hususunda pek mühim bir amil olmuştu.

Harekât-ı harbiyenin inkıtai üzerine Sofya Ateşemiliterliği'ne ve harb-i umuminin bidayetinde gönüllü olarak bir fırka kumandanlığına tayin edilmiş ve fırkasıyla Çanakkale muharebatının ilk gününden son gününe kadar İtilâf kuvvetleriyle mütemadiyen döğüşerek Arıburnu ve Anafartalar muharebât-ı azimesinin yegane kahramanı sıfatıyla Payitaht'ı pay-ı istiladan muhafaza eylemiştir. Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa, Kafkas cephesine azimetle Muş, Bitlis havalisinin istirdadına muvâfık olarak, İkinci Ordu kumandasını almış ve müteakiben Hicaz Ordusu Kumandanlığını deruhde eylemek üzere Şam'a kadar gelmişken, kendisi tarafından serd edilen bazı mülâhazalara binaen mezkur vazifeyi kabul etmeyerek tekrar İkinci Ordu'ya avdet ve bilâhare Yedinci Ordu Kumandanlığına nakletmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Yedinci Ordu Kumandanlığında bulunduğu sırada Grub Kumandanı Fon Falkenhayn Paşa'nın hükûmet-i Osmaniyeye mazarrât iras edebilecek bir mahiyette olan siyasetine ve karargâh-ı umuminin bu meseledeki nokta-i nazarına iştiraki arzu eylemediğinden, menafi-i vataniyeye tamamen muvâfık olan kanaatine istinaden memuriyet-i mezkureden istifa eylemiştir. Hadisat, müşârünileyhe kanaati ne kadar muvâfık olduğunu isbat eylemiş ve son dakikalarda karargâh-ı umumi kendi nokta-i nazarını kabule mütemayil görünmüş olduğundan ve başkumandanlık umuru da bizzat taraf-ı hümayundan deruhde edilmiş olduğundan, iradât-ı seniyye-i hazret-i padişahiye mazhar olarak, tekrar Yedinci Ordu Kumandanlığını kabul etmiş ve bu vazife ile son Suriye hezimetlerinde orduyu cenahlarında bulunan kuvvetlerden hiç bir muavenet görmediği halde, kati bir izmihlalden kurtararak Haleb'e kadar geçmeğe muvaffakiyet gösterdikten sonra, bil'âhare Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığına tayin edilmiştir. Devlet-i Aliyye'ce mütareke akdedilmesi üzerine mütareke şeraitinin suver-i tatbikiyesi (tatbik şekli) hakkında, merkezle müzakere etmek üzere Dersaadet'e gelmiş ise de grubun ilgasına binaen vazifesine hitâm verilmiştir."²²³ şeklinde uzun bir hal tercümesi yayımlanmıştır.

Gazetenin arka sayfasında da devam eden mülakatta; siyasi durum ile ilgili görüşlerini soran soruyu Mustafa Kemal "muharebelere ve askeri kanaatlerden bahsetmek için çok geniş yetki görüyorsam da, siyasetten bahsetmeyi bu işle ilgilenenlere bırakmayı uygun bulurum." şeklinde yanıtlamış ve bu aşamada da "Ben siyasetle yalnız 329 senesinde

220 Sadi Borak, a.g.e., s. 146.

221 Şerafettin Turan, a.g.m.,1982, s.338.

222 Minber 17 Teşrinisani (Kasım)1334-1918, "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat"

223 Minber 17 Teşrinisani (Kasım)1334-1918, "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat" Mustafa Kemal'in İstanbul'a gelmeden önce Yıldırım Orduları grubu kaldırılmış ve görevi sona erdiği için Minber'in bu anlatımında bir yanlışlık vardır. Bknz. Takvim-i Vekayi, 10 Teşrinisani 1334 (10 Kasım 1918), 6 Safer 1337, Sayı 3390. Pazar."Tevcihat"

*Sofya ve aynı zamanda Belgrad ve Çetine ateşemiliterlikleri uhdemde bulunduğu bir sene zarfında iştilal ettim ve tarz-ı iştilalim de sırf siyasi olmayıb askeri-siyasi bir iştilal idi. Bu memuriyetim istisna edilirse bütün hayatım Trablusgarb'da Balkan muharebesinin safha-i ahiresinde ve harb-i hazırda muharebe meydanlarında umur-ı askeriye ile iştilalde geçmiştir.”*²²⁴ diyerek kamuoyuna kendisini daha ayrıntılı tanıtmıştır.

Mustafa Kemal, en iyi siyaseti açıklarken de *“ben en iyi siyasetin her türlü manasıyla en çok kuvvetli olmakda bulunduğunu kabul ederim. En çok kuvvetli olmak tabirinden maksadım, yalnız silah kuvveti olduğunu zan etmeyiniz. Bilakis asker olduğuma rağmen bu bence kuvvet muhassalasını (toplamdaki sonucunu) vucuda getiren avâmilin (etkenler) sonuncusudur. Benim murad ettiğim manen, ilmen, fennen, ahlâken kuvvetli olmaktır. Çünkü bu saydığım hasâilden (hasletlerden) mahrum olan bir milletin bütün efradının en son silahlarla techiz olunduğunu farz etsek bile, kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olamaz.”*²²⁵ diyerek her türlü manasıyla kuvvetli olmayı önerirken, bu kuvvet için bilim, fen ve ahlaken kuvvetli olmanın ne kadar önemli olduğunu anlatmıştı.

Mustafa Kemal, İngilizlerle ilgili hissiyatı sorulduğunda da İngilizlerle Arıburnu, Anafarta ve Filistin cephelerinde savaştığını ve bunu da daima vatanın savunmasından ibaret olduğunu belirtmiş ve *“İngilizlerin, Osmanlı milletinin hürriyetine ve devletimizin istiklâline riayette gösterdikleri hürmet ve insaniyet karşısında yalnız benim değil, bütün Osmanlı milletinin İngilizlerden daha hayır-hâh bir dost olamayacağı”*²²⁶ cümlelerini kullanmıştı. Burada da Mustafa Kemal bir bakıma İngilizlere bağımsızlığımıza ilişmeyen demektedir.²²⁷

4- Zaman'ın Mustafa Kemal'i Tanıtımı

Aynı gün Zaman gazetesinde de ikinci sayfada Mustafa Kemal ile mülakat haberi yayımlanmıştı. Zaman *“Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanatı”*²²⁸ başlıklı mülakatta; Mustafa Kemal'i *“Son kabine buhranları esnasında namzetler meyanında adı geçmiş ve ahiren İstanbul'a gelerek Harbiye Nezareti emrine verilmiş olan Mustafa Kemal Paşa “* olarak tanıtmış, muhabirlerinin ona bazı meseleler hakkında sorular sorduğunu da belirterek *“şayanı dikkat gördüğümüz”* dediği Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerini okuyucularına yansıtmıştı.

İlk olarak; girilen savaş ile ilgili fikirleri sorulan Mustafa Kemal, *“Milletin ve memleketin her şeyden evvel, terakki ve tealisi için mümkün olduğu kadar müfid bir huzur ve sükuna ve çok çalışmaya ihtiyacı olduğu hususundaki kanaatimi ferdâ-yı meşrutiyetten (Meşrutiyetin ertesi gününden) beri hiç tebdil etmediğim (değiştirmedim) cihetle umumiyetle mecbur-u müdafaa olmadıkça huzur ve sükunu ihlal edici her türlü teşebbüsatin taraftarı olamazdım.”* dedikten sonra savaşın başlangıcında Sofya'da Ateşemiliter olduğu için savaşın çıkışına tam vakıf olmadığını belirten Mustafa Kemal bununla birlikte; *“o vakit makamat-ı aidesine (bağlı olduğu makamlara) resmi maruzattan başka bazı üstlerime de mektuplarımla şahsi mütalaalarımı yazmıştım.”*²²⁹ cümlelerini kullanmıştı.

224 Minber 17 Teşrinisani (Kasım)1334-1918, “Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat”

225Minber 17 Teşrinisani (Kasım)1334-1918, “Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat” Mustafa Kemal'in Minber'de yayımlanan mülakatı için *“Mondros Mütareke'sinden kısa bir süre sonra düşüncelerini kamuoyuna açıklayışının ilk örneği olarak dikkat çekici olmasının dışında, içeriği yönünden de büyük önem taşımaktadır.”* diyen Şerafettin Turan, Mustafa Kemal'in ordu siyaset ilişkileri ile kuvvetli ordu-ulusal güç kavramları üzerinde durduğunu belirtmişti. Şerafettin Turan, *a.g.m.*, 1982, s.337. Sina Akşin de Minber gazetesinin, Mustafa Kemal'i siyasal kamuoyuna tanıtmaya çabası içinde olduğu görüşündedir. Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 89.

226 Minber 17 Teşrinisani (Kasım)1334-1918, “Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat”

227 Yusuf Hikmet Bayur, *“1918 Bırakışması...”* s. 490.

228 Zaman 17 Teşrinisani (Kasım)1918 “Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanatı”

229 Selek, eserinde Mustafa Kemal'in Ahmet İzzet Paşa'ya yazdığı telgraflar sonucunda; Mütareke öncesinde Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da olması (kabineye girmesi) durumunda Amiral Calthorpe'un Osmanlı hükümetinin bu kadar gaflet içinde bulamayacağını açık olduğunu belirtmiştir. Selek, *a.g.e.*, s. 206

Bugün için ne düşündüğü sorulduğunda da “Bugün için bütün düşündüğüm harbdan yaralı çıkan vatanımın cerihelerini tedaviye ve Osmanlı mevcudiyetini idameye, hizmet ve yardım etmektir.” demiştir.

Mustafa Kemal İngilizlerin dostluğu ile ilgili soruya da; gençliğinde okulda okuduğu kitaplarda en dikkat ettiği olayın, İngilizlerin Osmanlı topraklarını korumak için Rus hükümetine karşı Osmanlı'yı savunması olduğuna dikkat çekmiş ve askerlik mesleğine girdikten sonra siyasetle bilfiil uğraşmadığını da ekledikten sonra; “Benim için yegane siyaset, memleketimin muhtaç olduğu huzur ve sükunu temin edici dostluklara hürmet. Binaenaleyh, Osmanlı istiklaline hürmet ve Osmanlı milletine muhabbet ve insaniyet ibraz eden devlete karşı mukabil-i hürmet ve muhabbet besleyeceğim tabiidir.” diyerek, bağımsızlığımıza saygı ve halkımıza sevgi ve insaniyet gösteren devletlere karşı saygı gösterilebileceği mesajını vermişti.

Muhabirin “Memleketimizdeki askere ve fırka cereyanları hakkındaki ne düşünüyorsunuz” sorusuna ise; “İstanbul'a yeni geldim. Henüz asker bulunduğum cihetle fırka mesaili ile iştigal etmedim ve etmiyorum. “ şeklinde yanıt vermişti.

Mustafa Kemal; hükümetin istifa şekli²³⁰ ile ilgili soruya da Vahdettin üzerinden yanıt vermiş ve “Evet okudum. Hükümdar-ı zişanımızın velihtlığı zamanında bir seyahatinde maiyeti mülukanelerine memur olduğum gibi, makam-ı muallay-ı saltanata teşriflerinden sonra da mukarreran mazhar-ı iltifat-ı hümayunları oldum. Efkâr-ı şahanelerine yakından vakıfım. Usulü kavanin-i meşrutiyete en haiz (sahip) meşrutiyetperver olarak tarafdardırlar.” diyerek Vahdettin'in meşrutiyet fikrine bağlı olduğunu ifade ederek Vahdettin'in son olarak İzzet Paşa'nın istifasını istemesi nedeniyle çıkan sıkıntıya karşılık, ülkede Meşrutiyet'in kökleştiği için bu konuda endişeli olmadığını belirtmişti.

Hükümetin istifası konusunda da bazı “sui tefehhümler hasil olmuş olabilir.” Dedikten sonra da “ İzzet Paşa hazretlerinin refakatinde ve rüfekasından bazılarıyla birlikte uzun zamanlar çalıştım. Endişe-i vatanla çarpan kalplerinin şahidiyim. Müşarünileyhe de kıymetli bir ricali devlet olarak hürmet ederim.” demiş ve İzzet Paşa gibi değerli bir devlet adamının hükümetinden “vatanımın mahrum bırakılamayacağı ümidi içerisindeyim.” cümlelerini kullanarak bir gün sonraki Tevfik Paşa kabinesinin güven oylamasına bakış açısını net olarak belirtmiş ve görüşmeyi sonlandırmıştı.

Bu iki mülakatın tam da 18 Kasım'daki güven oylamasının olduğu gün öncesine getirilmesi önemliydi.

5- Vakit'in Mustafa Kemal ile Mülakatı ve Tanıtımı

Güvenoyu oylamasının öncesinde olduğu gibi Tevfik Paşa'nın hükümet programını okuyacağı ve arkasından da ilk güven oylamasının yapılacağı 18 Kasım'da bu kez, daha önce fotoğraflı ilk tanıtım haberini yapan Vakit gazetesi de, Mustafa Kemal ile yapılan mülakata yer vermişti. Vakit gazetesi, bu 18 Kasım tarihli sayısında, yine baş sayfasında ve sol sütunda bu kez iki sütunda “Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat”²³¹ haberini vermişti. Gazete “Mütarekenamenin Tatbikatı Hakkındaki Nokta-yı Nazarı- İhtilafların Çare-yi Halli- Meclis-i Mebusan Milleti Temsil Ediyor mu?- Bugünkü Vazifemiz “ alt başlıklarını kullanan Vakit gazetesi de bir “muharririnin” görüştüğü Mustafa Kemal'i okuyucularına “Payitahtın müdafasındaki iktidar ve meziyet-i askeriyesi ile temayüz etmiş olan”²³² şeklinde tanıtmıştı.

230 İzzet Paşa hükümetinde İttihatçıların varlığının Vahdettin tarafından istenmemesinin, İzzet Paşa'ya aracılıkla iletilmesi ve Ayan Meclisindeki sert tartışmalarla, Vahdettin tarafından İzzet Paşa'nın istifaya zorlanması kastediliyor. Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*. 2.cilt, s. 32.

231 Vakit, 18 Teşrinisani 1918 (18 Kasım 1918) “Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat”

232 Vakit, 18 Teşrinisani 1918 (18 Kasım 1918) “Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat”

Muharririn; "İtilaf devletlerinin Osmanlı istiklaline riayet edeceklerine şüphe edilemezse de mütareke mukavelenamesinin İtilaf kumandanları tarafından bizim tahmin edemediğimiz bir şekilde uygulanmasının nedeni hakkında ne düşündüğünü" sorması üzerine Mustafa Kemal de; "Hükümetimizle mütareke akdeden devletlerin ve bu devletler namına mütareke şartnamesini yapan Britanya Hükümeti'nin Osmanlılara karşı olan hüsnüniyetlerinden (iyi niyetlerinden) şüphe etmek istemem, eğer mezkur şartname ahkâmının tatbikatında sui tefehhümü mücip olacak cihet görülüyorsa, bunun sebebini derhal anlamak ve muhataplarımızla anlaşmak lazımdır." Dedikten sonra "Yalnız benim anlayamadığım bir cihet varsa bu teşebbüsat neden milleti tatmin edici netayic ricali beyinde bilmüzakere takarrür ettirildikten sonra, emr-i icrası lazım gelen hususat, askeri kumandanlara terk olunuyor. Hâlbuki bu hususta askerler değil, diplomatlar hal-i faaliyette bulunmak lazımdır." diyerek görüşünü açıklamıştı. Mustafa Kemal Paşa; millete düşen vazifeyi de "Malum-u aliniz millet doğrudan doğruya umur-u devlete karışmaz. Vekilleri olan Heyet-i Mebusan'ın itimadına mazhar bir hükümetin netice-i icraatına intizar eder. O halde bu hususta milletin en büyük vazifesi mebusları vasıtasıyla her suretle şayan-ı emniyet ve itimat bir hükümetin mesned-i kuvvasını teşkil etmektir." derken de hükümetin mutlaka halkın egemenliğinin onayını alması ve milli iradeye dayanan bir hükümet olması gerektiği gerektiğini belirtmişti. Muharririn "Bugünkü Meclis-i Mebusan'ın milleti tamamen temsil edemediği hakkındaki söylentileri" sorması üzerine de Mustafa Kemal bu nazik zamanda bu söylentilerin zarar vereceğini belirtmiş ve bundan herkesin kaçınması gerektiğini söyleyerek daha o zamanlar bile çözümün Meclis-i Mebusan'da millet egemenliğinde olduğunu vurgulamıştı.

6- Mustafa Kemal'in Tanıtımı Devam Ediyor

Mustafa Kemal'in Meclise önem verdiğini belirttiği bu beyanatının yayınlandığı gün, Mecliste yapılan güven oylamasında 84 evet, 27 hayır, 3 çekimser olarak 114 kişi ile gerekli çoğunluğa ulaşamayınca güven oylamasının bir gün sonra 19 Kasım'da yenileneceği belirtilmişti²³³.

İşte Meclis'te Tevfik Paşa'nın ilk güven oylamasının yapıldığı 18 Kasım'da²³⁴ Mustafa Kemal de sivil olarak meclise gitmiş ve öncesini ve o günü şöyle anlatmıştı. ".... Ben derhal Meclis-i Mebusân'la temas aradım. Öteden beri arkadaşım olan mebuslarla (milletvekilleriyle) konuştum. Görüşümü onlara izah ettim ve beni daha büyük mebus kitleleriyle temasa geçirmelerini kendilerinden rica ettim. Bu arkadaşların aracılığıyla, ilk defa olarak sivil kıyâfetle, Fındıklı'daki Meclisi Mebusân binasına gittim.²³⁵ O günlerde Tevfik Paşa kabinesine güvenoyu söz konusuydu. Ben güvensizlik oyu verilmesi fikrinde idim. İşte Meclis-i Mebusân binasına girdiğim gün, güvenoyu meselesinin Meclis'te oylanacağı gündü. Kanâatimi mümkün olduğu kadar süratle, tanıdığım veya orada bana tanıtılan mebuslara izaha çalışıyordum."²³⁶

233 Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre.3, Cilt.1, İçtima Senesi. 5, On Dördüncü İnikad, 18 Teşrinisani 1334 (1918) Pazartesi, s. 163.

234 Bazı yayımlarda Mustafa Kemal'in ikinci güven oylaması günü olan 19 Kasım'da Meclise gittiğine dair iddialar bulunmaktadır. Mustafa Kemal meclisteki bu konuşma ile ilgili Falih Rifki'ya bir başka yerde "Mebusların önemli bir kısmı salonlardan birine toplandı ve beni de oraya davet ederek, genel kurula açıklama yapmamı teklif ettiler. Vaziyeti, içinde buldukları şartları ve yapılması gereken hareketi, muktadir olduğum kadar kendilerine izâh ettim. Kabineye mutlaka güvensizlik oyu vermelerini tavsiye ettim" (Falih Rifki Atay, a.g.e., 2005, s. 89.) dediğini bildiğimiz için, Akşin'in de belirttiği gibi, Minber'in 18 Kasım tarihli sayısında "Davet" başlıklı bir haberde "Hürriyetperver Avam ve Teceddüt Fırkalarına mensup ve müstakil olan mebusların bugün saat 10'da Meclis-i Mebusan'da hazır bulunmaları rica olunur." ("Davet", Minber, 18 Kasım 1334) şeklindeki haberden dolayı, Mustafa Kemal'in bu görüşmeyi 18 Kasım'da yaptığı kabul edilmektedir. (Akşin, a.g.e., Cilt.1, s. 91.)

235 Falih Rifki Atay, a.g.e. 2005, s. 88.

236 Falih Rifki Atay, a.g.e. 2005, s.89. Aynı günü Cevat Abbas da şu şekilde anlatmıştır. "Aynı günde Mustafa Kemal ömründe bir defa olsun ayak basmadığı Meclisi Mebusan'ın kapısından içeri giriyordu. Etrafını saran birçok mebus arkadaşları, ondan "Ne haber Kemal?" diye sordukça Mustafa Kemal, bunların her birine ayrı

Tevfik Paşa kabinesine güvensizlik oyu verip zaman kazanmanın daha uygun olacağını düşünen Mustafa Kemal'in önerisine rağmen Meclis, 19 Kasım'da çoğunluğun da katılmasıyla 124 vekilden 91 evet, 26 hayır, 7 de çekimser oy ile²³⁷ Tevfik Paşa kabinesine güvenoyu vermişti²³⁸. Mustafa Kemal Paşa; bu süreç için " *Ne yalan söyleyeyim, biraş hazret ettim. Benim teklifimi kabul ettiklerini söyleyen mebus (milletvekili) adedi küçümsenecek gibi değildi. Bunlar arasında özellikle sözlerinin ve mevkilerinin çok etkili olduğu zannını verenler de vardı. Fakat şüphesiz Meclis'teki psikolojik havanın bir an içinde değişebilecek mâhiyette olduğundan daima uzak kalan benim gibi bir askerinin şaşkınlığı normaldir.*"²³⁹ cümlelerini kullanmıştı.

Minber gazetesi de 18 Kasım tarihli sayısında yine Mustafa Kemal'i haberleştirmiş, iç sayfasında ufak bir ziyaret haberinde de Mustafa Kemal'den söz etmişti. İç haberler kısmında "Ziyaret" başlığıyla verilen haberde "Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Yaver-i hazret-i padişahi Mustafa Kemal Paşa hazretleri, dün sabah Harbiye Nazırı Abdullah Paşa hazretlerini ziyaret etlemiştir"²⁴⁰ denilerek okuyucularına Mustafa Kemal'in artık üst düzey bir konumda olduğunu gösteriyordu. Mustafa Kemal bu görüşmede, ülkenin kötü durumundan kurtulması için Harbiye Nazırı Abdullah Paşa'ya bazı önerilerde bulunmuş ve bir gün sonra mecliste Tevfik Paşa kabinesine güvenoyu verilmemesi konusunu görüşmüştü²⁴¹.

Minber gazetesi de; Mustafa Kemal'i kamuoyuna tanıtmaya devam etmekteydi. 19 Kasım tarihli sayısında "Nühüfte Bir Sima" (Gizli Bir Sima) başlığı ile Mustafa Kemal Paşa'nın, İstanbul'da kendi aleyhine bazı kişilerin ifadeleri ve bunlara karşı düşünceleri ile Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa cephelerinde muhtemel gelişmeleri hakkındaki kanaatleriyle ilgili olarak bir dostuna²⁴² yazdığı mektuptan bölümler aktarılmaktaydı.²⁴³ Ahmed Hulki imzasıyla yayınlanan yazıda Mustafa Kemal; "İtiraf edelim. Vatanın emsalini yetiştirmekte semahat göstermediği bir kaç zeka-i müstesnadan biri ve hatta birincisi "Minber" ve "Zaman" ve "Vakit" gazetelerinde beyânâtı neşr edilen Mustafa Kemal Paşa'dır. Milletın ve memleketin en ziyade hayr-kâr evladından olduğu halde en az müzehher-i takdiri olan yine müşârün-ileyhdır."²⁴⁴ şeklinde tanıtılmıştı. Yine " *Fakat kime isnad-ı kabahat edelim? Kendisi o kadar şöhret-giriz (şöhretten kaçan)o derece mahviyetkârdır ki Anafartalar'ın*

ayrı izahat verebilmek imkânsızlığı karşısında ve kendisinin teklifi ile büyük bir encümen odasına götürüldü. Orada bütün dikkatli dinleyicilere şu sözleri söylüyordu: — Arkadaşlar; siz memleketin güzide insanlarsınız; fakat âlemdere ceryan eden hâdiselerle temasınız ne derecededir, bunu bilmem. Ben cepheden gelmiş bir kumandanım. İşittiğime göre, padişah kabineyi değiştirip; yerine Tevfik Paşa'nın riyasetinde (başkanlığında) yeni bir kabine getirmek istiyormuş. Bu doğru değildir. Böyle bir tebeddül (değişiklik) yalnız Harb-i Umuminin askerî mağlûbiyetiyle kalmaz. Fazla olarak galip devletlerin emirlerine körü körüne inkiyadımızı da (boyun eğdiğimizizi) gösterir ki bu devletin kökünden silinmesine razı olmak demek olur. Sizden rica ve istirhamım; buna muvafakat etmemenizdir (onay vermemenizdir). Kabine tebeddülü (değişimi) ya sizin rey vermenizle yahut reylerinizin çalınmasıyla mümkün olabilir. Şüphesiz ki sizin gibi hamiyetli (onurlu) ve vatanperver mebuslardan böyle bir hareket sâdir olamaz (beklenmez). Bu husustaki celâdetinizle milletın kuvvet ve kudretini tecelli ettirmiş olursunuz, Size bir şey yapamazlar; zatışahâne de derhal size iltihak eder (katılır)." Mustafa Kemal'in sözleri; salonu çınlatan alkışlarla ve "evet, böyle yapacağız!" sesleriyle karşılandı." Güner, a.g.e., s. 187.

237 Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre.3, Cilt.1, İçtima Senesi. 5, On beşinci İnikad, 19 Teşrinisani 1334 (1918) Salı. S. 168.

238 Yusuf Hikmet Bayur, mecliste Mustafa Kemal'e rağmen Tevfik Paşa'ya güvenoyu verilmesini, "Ancak mebuslar üzerlerindeki İttihatçılık damgasının verdiği çekingenlik yüzünden, buna yüreklene meyip yeni Sadrazama güvenoyu vereceklerdi" şeklinde açıklamıştı. Yusuf Hikmet Bayur, "1918 Brakışması.." s. 493.

239 Falih Rıfkı Atay, a.g.e. 2005, s.90.

240 Minber 18 Teşrinisani (Kasım)1918, "Ziyaret"

241 Sadi Borak, a.g.e., s. 178.

242 Sadi Borak, a.g.e., bu kişinin Tevfik Rüşdü (Aras) olduğunun belirtmiştir.

243 Erol Kaya, "Minber Gazetesi'nde Mustafa Kemal Paşa ile İlgili Haberler" *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 6-2 Yıl:2004, s.55. Sadi Borak aynı gün mecliste Tevfik Paşa hükümetinin güven oylaması olduğunu belirterek Mustafa Kemal'in gazetelerdeki haberlerinin çok iyi hazırlanmış "taarruz planı" olarak nitelemiştir. Borak, a.g.e., s. 179.

244 Minber 19 Teşrinisani (Kasım)1918-1334, "Nühüfte Bir Sima"

yegane müdafii ve İstanbul'un halaskârı, münhasıran kendi olmasına rağmen bu hakikati pek çok zaman ifşa etmedi. Ve bu suretle, bütün muvaffakiyetinin şan ve şerefleri çapulcuların inhisarına kayd edildi." cümleleriyle de Anafartalar'ın yegâne müdafii ve İstanbul'un kurtarıcısı olmasına rağmen kendisinin şöhretten kaçındığı anlatılmıştı.

Ahmet Halki; Mustafa Kemal Paşa'nın "Pek alâ bilirsiniz ki benim bütün hayatımda, bu ana kadar takip ettiğim gaye, hiç bir vakit şahsi olmamıştır. Her ne düşünmüş ve her ne teşebbüs almış isem daima memleketin, milletin, ordunun nam ve menafiiine olmuştur. Hiç bir zaman şahsımın teferrüd ve temyizini nazar-ı dikkate almamışım."245 cümlelerini yansıttıktan sonra da "Her halde istikbal-i vatan Mustafa Kemal Paşa'dan büyük hizmetler beklemekte haklıdır" diyerek geleceği öngörebilmişti..

Mustafa Kemal, Ahmet Tevfik Paşa kabinesine güvenoyu verilmesi sonrası, evine döner dönmez, saraya telefon ederek Vahideddin'den görüşme istemişti. Mustafa Kemal amacını "Onunla hemen bir görüşme yapmayı faydalı buluyordum. Maksadım kendisiyle görüşüp, tedbir olarak düşündüklerimi açıkça söylemek ve bu tedbirlerin uygulanmasındaki zorunluluğu izah etmektir. Padişahı düşündüğümüz teşebbüse iknâ edebileceğimi zannediyordum."246 şeklinde açıklamıştır. Mustafa Kemal, Vahdetin ile görüşmesini yine padişah yaveri Naci Bey aracılığıyla yapmıştı. Bu görüşmenin günü "önümüzdeki Cuma" şeklinde verilmişti. Güven oylaması ayın 19'da Salı günü verildiğine göre247 önümüzdeki Cuma ayın 22.'si248 olmalıydı ancak o günün gazetelerinde selamlık haberinde Mustafa Kemal Paşa'nın adı yoktu249. Mustafa Kemal "Görüşme talebi için, vazifesi itibarıyla aracılıkla bulunan Naci Bey'e (Naci Paşa) maksadımı imâ ettim. Naci Bey'in, bu görüşmenin o gün veya ertesi gün olması için çok çalıştığına eminim. Fakat kafasında gizli bir kararı şeytanî bir şekilde saklayan Vahideddin, saffet ve samimiyet gösteren aldatıcı tavrıyla, önümüzdeki cuma günü selamlıkta hazır bulunmamı ve orada benimle görüşeceğini bildirdi. Cuma gününe çok vardı. Bununla beraber yapılacak başka bir şey de yoktu."250 diyerek bu görüşmenin dolaylı olarak 29 Kasım tarihli selamlık olduğunu ifade etmişti. Bu görüşmenin 29 Kasım tarihli olduğunu Engin Berber251 ve Sabahattin Selek252 Selahattin Tansel253 de eserlerinde belirtmişlerdir.

Nitekim Mustafa Kemal'in Vahdetin ile adının geçtiği bu görüşmenin haberi de 29 Kasım'dan bir gün sonraki gazetelere de yansımıştı. 30 Teşrinisani yani 30 Kasım 1918 tarihli Zaman gazetesinde, 29 Kasım tarihinde padişahın selamlığa gidişi ve kendisinin karşılanması,

245 *Minber* 19 Teşrinisani (Kasım)1918-1334, "Nühüfte Bir Sima"

246 Falih Rifki Atay, a.g.e. 2005, s.90.

247 *Tasvir-i Efkâr*, 20 Teşrinisani (Kasım) 1334-1918, Çarşamba. "İtimad Reyini Verdiler"

248 Sadi Borak, Vahdetin'in Mustafa Kemal'e "siz akıllı adamsınız" cümlesini söylediği ikili arasındaki görüşmenin tarihini 22 Kasım olarak vermiştir. Borak, a.g.e., s.190. Murat Bardakçı da bu görüşmeyi 22 Kasım olarak göstermiş ve hemen ardından 21 Aralık'ta meclisin feshedildiğini belirtmişti. Bardakçı, a.g.e., s. 116. Mustafa Kemal anılarında; 19 Kasım tarihli güvenoylaması sonrası "önümüzdeki Cuma" dediği için araştırmacıların çoğunluğu bu görüşme tarihini 22 Kasım olarak vermiştir. Bu karışıklık ile ilgili en iyi değerlendirme için bkz.

Engin Berber, *Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal ve Vahdetin*, Ayraç yayınları, İstanbul, 1998

249 *Tasvir-i Efkâr*, Selamlık haberinde Harbiye Nazırı Abdullah Paşa ile Mirliva Paşa ile Mirliva Remzi Paşa'nın adlarını vermişti. *Tasvir-i Efkâr* 23 Teşrinisani (Kasım) 1334-1918, Cumartesi. "Selamlık Resm-i Alisi" Vakit gazetesi de Harbiye Nazırı Abdullah Paşa ile Mirliva Remzi Paşa, Sadrazam Tevfik Paşa ile eski Şeyhülislam Ömer Hulusi Efendi'nin adlarını vermişti. *Vakit*, 23 Teşrinisani (Kasım) 1334-1918 "Selamlık Resm-i Alisi", *Minber*, 23 Teşrinisani (Kasım)1918. "Selamlık Resmi Alisi", İkdâm, 23 Teşrinisani (Kasım)1918. "Selamlık Resmi", *Ati*, 23 Teşrinisani (Kasım)1918. "Selamlık"

250 Falih Rifki Atay, a.g.e. 2005, s.90. Mustafa Kemal'in bu anlatımından dolayı birçok kaynak bu görüşmenin tarihini hatalı olarak 22 Kasım 1918 tarihi olarak vermişlerdir. Bkz. Şerafettin Turan, *Atatürk.*, s. 176. Zeki Saruhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Ankara (Temmuz 1986), s.48.

251 Engin Berber, a.g.e., s. 45. Berber de bu görüşmenin 22 Kasım'da olamayacağını belirtmiştir. s. 260.dpn.37.

252 Sabahattin Selek, a.g.e s.209. Selek de aynı şekilde görüşme talebinin 29 Kasım'da olduğunu ve huzura 29 Kasım'da çıktığını Tevfik Bıykoğlu'na dayanarak belirtmiştir.

253 Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt I, MEB Yayınları, Ankara, 1977, s.233, dpn.17

klasik şekilde bir gün sonraki sayısında verilmiş ve “Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa, Mirliva Mustafa Kemal Paşa muhafil-i hümayunda huzuru mülukaneye kabul buyurulmuşlardı”²⁵⁴ cümleleri kullanılmıştı. Atı gazetesi de aynı şekilde Mustafa Kemal'den “Mirliva Mustafa Kemal Paşa”²⁵⁵ olarak söz etmiş ve Vahdettin ile görüşüldüğünü belirtmişti. Artık padişahın yanına girişleri rutin olarak kamuoyuna yansıyan bir Mustafa Kemal, dolayısıyla da tanınırlık yüzdesi artan bir Mustafa Kemal vardı.

Aynı haber Tasvir-i Efkâr²⁵⁶ ve Vakit²⁵⁷ gazetesinin 30 Kasım tarihli sayılarında da “selamlık resmi alisi” başlıklarıyla verilmiş ve “Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa ile Mustafa Kemal Paşa, huzur-u şahane kabul buyurulmuşlardı” denilerek haberleştirilmişti. Minber gazetesi de “Dahili Havadis” kısmında “Huzura Kabul” başlığıyla aynı cümlelerle Mustafa Kemal'in Vahdettin ile görüşmesini yansıtmıştı.²⁵⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın “zaman itibarıyla çok sürmekle beraber fikir alışverişi itibarıyla pek kısa”²⁵⁹ dediği bu görüşmede Vahdettin, Mustafa Kemal'e ordunun komutanlarından kendisine zarar gelip gelmeyeceğini sormuş²⁶⁰ ve Mustafa Kemal'in konuşmasına fırsat tanımamıştı.

7- Tasvir-i Efkâr'ın Filistin Cephesi üzerinden İlginç Haberi

Bu süreçte Mustafa Kemal'in, Tasvir-i Efkâr gazetesine farklı bir şekilde haber olduğunu görmekteyiz. Tasvir-i Efkâr, Mustafa Kemal İstanbul'a geldikten yaklaşık 9 gün sonra 22 Kasım 1918 tarihinde ilk sayfasında “Felaketlerimizi Tetkikten Kaçmayalım” üst başlığıyla birlikte “Filistin Hezimetini Nasıl Oldu?” başlıklı bir yazı paylaşmıştı. Gazete, haberini verirken “Filistin facia-yı hezimetini hakkında malumat neşrine başlayacağız.”²⁶¹ dedikten sonra haberin üstünde sağda Mustafa Kemal, ortada Cevat Paşa ve solda Cemal Paşa'nın fotoğraflarını koymuştu. Ancak burada ilginç bir durum vardı. Zira Ebuzziya Velid'in gazetesi Cevat Paşa'yı “Filistin cephesinde son zamanlarda Sekizinci Ordu Kumandanı bulunan, asalet-i nesebiyesi, necamet-i fitriyesiyle mümtaz ümeramızdan maadud olan Cevat Paşa Hazretleri” şeklinde ve Cemal Paşa'yı da “Filistin cephesinde son zamanlarda Dördüncü Ordu Kumandanı olan, pek değerli ve güzide ümera-yı askeriyemizden Cemal Paşa Hazretleri” şeklinde tanıtırken, Mustafa Kemal'i ise “Filistin cephesinde son zamanlarda Yedinci Ordu Kumandanı olan cesur ümeramızdan Mustafa Kemal Paşa” diyerek daha gösterişsiz tanıtmış olması dikkatlerden kaçmamaktaydı.

Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Kasım'da İstanbul'a gelişini ertesi gün birçok gazete haberleştirirken, sayfalarında yer vermediği de görülen Ebuzziya Velid'in gazetesi Tasvir-i Efkâr'ın, Mustafa Kemal'in basına çıkmasından ya da çıkartılmasından rahatsız bir tavırda olduğu, daha bu ilk haberinde Mustafa Kemal'den daha sade söz etmesinden anlaşılmaktaydı.

Tasvir-i Efkâr gazetesi, bu olay üzerinden, Kasım başında yurdu terk eden ittihatçılar nezdinde Enver Paşa'yı eleştirme amacındaydı.²⁶² Nitekim “Enver Paşa ve arkadaşlarının henüz memleketin mukadderatına hakim oldukları zamanların sonlarına doğru uğradığımız

254 Zaman 30 Teşrinisani (Kasım)1334-1918, Cumartesi “Selamlık” “Mustafa Kemal” Mustafa Kemal ile Vahdettin arasındaki bu görüşme 5.Görüşme idi.

255 Atı, 30 Teşrinisani (Kasım)1334-1918, “Selamlık Resm-i Alisi”

256 Tasvir-i Efkâr 30 Teşrinisani (Kasım)1334-1918 “Selamlık Resm-i Alisi”

257 Vakit, 30 Teşrinisani (Kasım)1334-1918 “Selamlık Resm-i Alisi”

258 Minber, 30 Teşrinisani (Kasım)1918, 25 Safer 1337. “Huzura Kabul”

259 Falih Rıfkı Atay, a.g.e., 2005, s.90.

260 Sadı Borak, a.g.e., s. 189.

261 Tasvir-i Efkâr, 22 Teşrinisani (Kasım) 1918-1334, 16 Safer 1337 “Felaketlerimizi Tetkikten Kaçmayalım, Filistin Hezimetini Nasıl Oldu?”

262 Gazete sürekli olarak Enver Paşa'nın firarı haberlerini veriyor, bazı haberlerinde de “Enver'in Paşaları” başlığı ile onun dönemini eleştiriyordu. Tasvir-i Efkâr, 4 Teşrinisani (Kasım)1918-1334.

askeri felaketlerin en mühimi Filistin hezimet-i faciası olmuş idi.” dedikten sonra, bu süreçte İstihbarat Şube Müdürü Kaymakam Seyfi Bey idaresindeki sansürün, olayı “*ufak bir ricat hareketi*” gibi tebliğlerle unutturmak yolunu takip ettiğini ve bunun gibi Şam’ın düşüşünü de mümkün mertebe önemsiz gösterilmesine çalışıldığını ifade etmişti.

Gazete, Yıldırım Orduları Grubundaki²⁶³ başında Cevat Paşa’nın olduğu 8.Ordu’nun çökmesiyle başlayan bu süreçte, olanların önemsiz olmadığını tam tersi, oluş şartlarının ortaya çıkması için mutlaka araştırılması gerektiğini de belirtmişti. Bu noktada, yine kumandanlara ve Enver Paşa’ya konuyu getiren gazete, “*Mezkur cephe, Çanakkale müdafa-yı meşhuru Cevat Paşa hazretleriyle, Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa ve keza Çanakkale muharebatında temayüz eden Mustafa Kemal Paşa gibi en muktedir kumandanlarımız tarafından idare edildiği halde, Enver Paşa ve rüfekasının senelerden beri cephe gerisinde yıktıkları hayat-ı müdhişenin (müthiş diriliş) netice-yi elimesi olarak, hezimet-i mebhuse (sözü geçen) vukua gelmiştir. Bu hezimet hakkında vukuatın içinde bulunarak bütün safahatını yakından bizzat müşahade ve tedkik eylemiş olan Cevat Rifat Bey (Atilhan)*²⁶⁴ biraderimiz, bize müteallik (ilgili) malumatı havi bir silsile-i makalat ihda (hediye) eylemiştir. Askeri mülakatlarımızın esbabını tadat ederek Enver Paşa’nın memleketi ne muazzam badirelere uğrattığı hakkında herkese fikir-i hakiki vermek için bu makaleleri yarından itibaren derce başlayacağız.”²⁶⁵ diyerek süreli bir yayım yapacağı izlenimini vermiş, Filistin’de bir sıkıntı olduğunu ama bunun sorumlusunun da Enver Paşa olarak gördüğünü belirtmişti. Gazete her şeye rağmen; konumuz açısından da Mustafa Kemal Paşa’yı okuyucularına, “Çanakkale savaşlarında ortaya çıkan en muktedir kumandanlarımızdan biri” olarak göstermişti.

23 Kasım 1918 tarihinde ilk bölümü başlayan ve 14 sayı devam ederek son bölümü 17 Aralık 1918 tarihleri arasında yayımlanan “*Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri*”²⁶⁶ başlıklı yazı dizisinde Cevat Rifat (Atilhan), Filistin cephesinin durumunu anlatmış ve özellikle görevli olduğu ve yaveri olduğu 4.Ordu Komutanı Cemal Paşa’yı (Mersinli-Küçük) koruyucu bir dil kullanmıştı.²⁶⁷ Cevat Rifat bu yazılarında, İngiliz saldırısının 8.Ordu’nun ani çöküşüyle

263 Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığının, 18 Eylül 1918’deki kuruluşu şu şekildedeydi: Yıldırım Ordular Grubu Komutanı; Mareşal Liman Von Sanders, 8.Ordu Komutanı; Cevat Paşa (Çobanlı), 7.Ordu Komutanı; Mustafa Kemal Paşa, 4.Ordu Komutanı; Cemal Paşa (Mersinli). 8.Kolordu: Komutanı, Albay Ali Fuat (Erden), Cemal Kemal, a.g.m.,2013, s.628.

264 Cevat Rifat (Atilhan) Yıldırım Orduları grubunda; Filistin’den beri yanından ayrılmadığı ve kendisine baba gözüyle baktığı (Mustafa Murat Çay “Milli Mücadele Döneminde Cevat Rifat Atilhan” *Tarihin Peşinde Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 10, Sayfa: 255-288. S.257.) 4.Ordu komutanı Mersinli Cemal Paşa’nın yaverliğini ve şifre subaylığını da yapmıştı. (Celil Bozkurt, *Mersinli Cemal Paşa’nın Yaveri Yüzbaşı Cevat Rifat Bey’in Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2014. s.9.). Mustafa Kemal Paşa; Nutuk’ta Cemal Paşa’yı Konya bölgesinden İstanbul’a gidip geri dönmesi nedeniyle bölgenin güvensiz kalması ve Harbiye Nazırlığı sırasındaki tavırları nedeniyle eleştirmişti. (*Atatürk’ün Bütün Eserleri*, Nutuk, 1.Cilt., s.38) Cemal Paşa ise daha sonra; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na da Isparta mebusu olarak geçmiş (Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet, İkinci Grup, İletişim Yayınları*, İstanbul:1994, s.602) ve 1926 İzmir suikasti davasında beraat etmesine rağmen bulunmuştu (Gülten Savaşal Savran, *1926 İzmir Suikastı Ve İstiklal Mahkemeleri*, Yüksek Lisans Tezi, DEU Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005, İzmir, s.639)

265 *Tasvir-i Efkâr*, 22 Teşrinisani (Kasım)1918-1334 16 Safer 1337 “*Felaketlerimizi Tetkikten Kaçmayalım*” *Filistin Hezimet-i Nasıl Oldu?*”

266 Cevat Rifat, “*Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri*”, *Tasvir-i Efkâr*, 23 Teşrinisani 1334 (23 Kasım 1918), Sayı.1., Cevat Rifat, “*Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri*”, *Tasvir-i Efkâr*, 17 Kanunuevvel 1334 (17 Aralık 1918), Sayı.17. Cevat Rifat, daha sonra Büyük Doğu’da yayınladığı ve 1918 yazılarından farklı anlatımla yazdığı yazısında; 1918 yazı dizisini yayınladığı *Tasvir-i Efkâr* ve Ebuziyya Velid’den “*Necib bir Türk ve faziletli bir Müslüman olan Ebuzziya Velid Beyin gazetesinde “Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri” başlığı altında bir seri makale yazmağa başladım.*” şeklinde söz etmiştir. Celil Bozkurt, a.g.e., s. 76.

267 Cevat Rifat (Atilhan); 11 Eylül 1918 tarihinde Harbiye Nazırı ve devlet erkanına beyannameler vermek için Vahdettin ile görüşmüş ve görüşmesinden çıktıktan hemen sonra Damat Ferit hükümetince tutuklanmış, Bekirağa Bölüğüne hapsedilmiş ve idama mahkum olmuştu. Cevat Rifat, ancak Konya’da komutanı olan ve birlikte İstanbul’a geldiği Mersinli Cemal Paşa’nın, bir sonraki hükümette Harbiye Nazırı olması üzerine serbest kalabilmiştir. (Rifat Bali, “Yaşam Öyküsü Yayınları ve Düşünce Dünyası ile Cevat Rifat Atilhan -1-” *Tarih ve*

başladığını anlatmış olsa da 8.Ordu komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa'yı da "ordunun kahraman kumandanı ve kahraman kıtaatının bütün mukavemet ve azm-i fedakârlıkları kırılmış idi"²⁶⁸ cümleleriyle yansıtmıştı. Gazetede haber Enver Paşa'nın yönetimine karşı bir haber gibi görülüyordu ancak verilen üç komutan da önemli cümlelerle tanıtılmış ve özel bir suçlama yerine genel bir suçlama görülmekteydi²⁶⁹

Toplum, Sayı.176, Temmuz 1998, s.16.)

268 Cevat Rifat, "Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri", *Tasvir-i Efkâr*, 23 Teşrinisani 1334 (23 Kasım 1918), Sayı.1. Cevat Rifat 1918'de bu söylediklerinin aksine, 1950 lerde DP'nin iktidar olduğu ilk aylarda; Necip Fazıl Kısakürek'in çıkardığı *Büyük Doğu* dergisinde "Görünmeyen İnkılap" başlıklı 26 sayı süren bir yazı dizisinde ise, Filistin cephesindeki yenilgiyi birdenbire belgesiz bir şekilde Mustafa Kemal'in üzerine atmıştır. (Cevat Rifat Atilhan, "Görünmeyen İnkılap 1" *Büyük Doğu*, 8 Eylül 1950 5.Cilt, Sayı.25.) Aynı sayıda Necip Fazıl Kısakürek, Abdülhakim Arvası, Abdurrahim Zapsu ve Said Nursi'nin de yazıları da bulunmaktaydı. Atilhan'ın yazı dizisinin 26.numaralı son yazısı da 16 Mart 1951 tarihidir. (Cevat Rifat Atilhan, "Görünmeyen İnkılap 26" *Büyük Doğu*, 16 Mart 1951, 5. Cilt Sayı.52.) Bu makalelerden oluşan yazı dizisi Celil Bozkurt tarafından basılmıştır. (Celil Bozkurt, *Mersinli Cemal Paşa'nın Yaveri Yüzbaşı Cevat Rifat Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2014. s.9.

Atilhan'ın bu yazısının başladığı 25. Sayıda Necip Fazıl da "Dedektif X Bir" mahlas adıyla yazdığı "Hakikat için Hakikat!" başlıklı yazısında aynı içerikte yine kurgulanmış şekilde, bu iddiaları desteklemek amacıyla iddialarda bulunmuştu. Hatta o kadar ki Atilhan da; yazı dizisinin 17 Kasım 1950 tarihli 11.sayısında (*Büyük Doğu*, 5. Cilt, Sayı.22, 18 Ağustos 1950) Necip Fazıl'ın bu iddialarına atıfta da bulunmuştur. İşin ilginç yanı Cevat Rifat'ın suçlayıcı olarak isimsiz verdiği bir komutanın adını da, *Büyük Doğu* dergisi, Atilhan'ın yazısının altına dipnot çıkararak "Bu kişi Mustafa Kemal'dir" şeklinde vermiş ve günümüze kadar gelen kanıtsız ve kurgulanmış iddiaların başlangıcı olmuştur. Mustafa Kemal ile ilgili, Filistin cephesinin onun 7.Ordusunun yenilmesi ile ilk delindiği iddiaları; 1918'deki yazısında hiç böyle bir iddiası yokken, Cevat Rifat Atilhan'ın bu kez 1950-51 tarihli *Büyük Doğu* dergisinde "Görünmeyen İnkılap" başlıklı dizi yazılarında ilk kez seslendirilmiş ve ardından Necip Fazıl Kısakürek ve sonrasında Kadir Mısıroğlu, günümüze ise Mustafa Armağan tarafından kurgulanarak, sadece Atilhan'ın yazısı kaynak gösterilerek yaygınlaştırılmıştır.

Oysa Atilhan'ın iddialarının aksine İngiliz ordusunun, ilk olarak Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki 7.Ordudan açılan gedik ile değil, tam tersi 8.Ordu cephesinin yarılması ile 7.Ordu'nun gerisine sarkmaya yönelik bir hareket gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu konuda bkznz. Nuri Karakaş, "Nablus Muharebesi'nde Mustafa Kemal Paşa: İthamlar Ve Gerçekler" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII / 2, 2018, s.496. Yine ayrıca, bir diğer iddia olan Mustafa Kemal Paşa'nın "Liman Von Sanders'a haber vermeden geri çekildi" iddiası da anılarını Malta'da sürgünde bulunduğu sırada (1919) yazan Liman Von Sanders tarafından "7. Ordu Komutanlığı, şimdiye kadar kendi cephesindeki düşman taarruzlarının esas itibarıyla püskürtüldüğünü; fakat şimdi Albay Von Oppen'in birlikleri ile irtibat sağlamak için, 3. Kolordu ile gerideki mevzilere çekileceğini bildirdi. Bu karan onayladım ve 7. Ordu Komutanlığına 110. Piyade Alayı'nın Nablus civarında ordu emrinde bulunmakta olan taburunu ve daha başka elde edilebilecek kuvvetleri Anebete'ya -oradaki vadiyi kapamak üzere- yürüyüşe geçirmesini emrettim." (Sanders, a.g.e., s. 314.) cümleleriyle çürütülmüştür.

269 1918 Eylül'ünde *Tasvir-i Efkâr*'da yazdığında belirttiği birçok bilgiyi, *Büyük Doğu*'daki yazılarında farklı bir şekilde veren Atilhan'ın, bu iddialarını yalanlayan ve kurgulanmış olduğunu ortaya koyan iki önemli çalışma için bkznz. Nuri Karakaş, a.g.m., ss. 481-519. Pınar Özden Cankara "Tabula Rasa: Necip Fazıl Kısakürek ve Cevat Rifat Atilhan'ın Gözünden Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin Cephesi" *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Volume 8 (2) 2015, 6-31, Özellikle Karakaş'ın makalesinde Cevat Rifat Atilhan'ın *Büyük Doğu* dergisinde 1950-51 yıllarında yazdığı iddialar, kendisinin 1918 yılındaki "Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri" başlıklı yazısına dayanılarak çürütülmüştür. (Karakaş, a.g.e., s.494.) Atilhan bu kanıtsız iddialarını yazdığı dizi yazısından kısa bir süre sonra, İslami Demokrasi Partisi girişiminde bulunacak ve 1952'de Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'a Malatya'da yapılan suikast sürecinde, ilgisi olduğu iddiasıyla tutuklanacak ve yine aynı nedenle tutuklanmış olan Necip Fazıl Kısakürek ile de aynı hücrede kalacaktır. (Mustafa Murat Çay, *Cevat Rifat Atilhan-Askerî, Siyasî ve Fikrî Yönleriyle*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2013, s.178.) Aynı hücrede kalan bu iki *Büyük Doğu* yazarı, büyük tartışmalar yaşamış ve Kısakürek'in dilekçesi ile koşulları ayrıldığından, yollar da ayrılış olacaktı. (Çay, a.g.t., s. 181.) Atilhan da bu süreçte gazetelere verdiği demeçlerde "Dini alet ederek kazandıği paraları kumarda harcayan Necip Fazıl Kısakürek korkunç ve zararlı bir adamdır" (Çay, a.g.t., s. 177.) şeklindeki görüşü ile son noktayı koyacaktı.

Malatya'daki suikasta suçlu bulunan Hüseyin Üzmez de Atilhan hakkında "Mesela bir Cevat Rifat Atilhan vardı, genel geçinirdi. Oysa asker filan değil. Masonlar hakkında Atilhan hakkında filan kitap yazmıştı. O bizim gözümüzde bir ilah gibiydi. Aslında tam bir sahtekâr, Allah'a da inanmıyor. Abdestsiz namaz kılıyor". (Çay, a.g.t., s. 183.) cümlelerini kullanmıştı. Atilhan'ın bir diğer dengesiz tutumu da Lozan konusunda olmuştur. Başlangıçta Lozan'ı yere göğe sığdıramayan ve İnönü'yü öven Atilhan, daha sonraları fikirlerini değiştirmiş ve Lozan'ı "ikinci Sevr" olarak görece kadar da tam ters düşüncüyü savunabilmişti. (Çay, a.g.t., s. 184.)

Başlangıçta başyazarı olan Yunus Nadi ile birlikte çıkardıkları ama sonra aralarındaki sorun nedeniyle basın önünde de tartışan ve ayrılan Ebuzyiya Velid'in sahip olduğu Tasvir-i Efkâr²⁷⁰, Cevat Rifat'ın Filistin ile ilgili makalesini yayınlamaya başladıktan sonra, Aralık başında yeniden bu konuyu gündeme getirme gereği duymuştu. Yine "Filistin Sahne-i Hezimetimiz" başlığını atan ve haberin üstüne de sağda Cemal Paşa, ortada Mustafa Kemal Paşa ve solda da Cevat Paşa'nın fotoğraflarını yine koyan gazete²⁷¹ bu komutanları "Yukarıdaki resimlerde, üç ordumuzu idare eden üç maruf kumandanımızı irae eylemekdedir(göstermektedir)"²⁷² şeklinde tanıtmıştı.

Ancak Tasvir-i Efkâr'ın bu konudaki yazı dili, 22 Kasım'daki yazısındaki gibi yine mesaj verir gibiydi. Gazete, Filistin cephesinin 3 ordudan oluştuğunu belirttiği bu isimsiz editoryal yazısında yine Cevat Paşa'yı " Sağ cenahı teşkil eden ve sahil kısmına tesadüf eyleyen 8.Ordu pek muhterem ve asil umera-yı askeriyemizden Ferik Cevat Paşa hazretlerinin kumandası tahtında olup" diyerek tanıtmış ve Cemal Paşa'dan da "Sol cenahı teşkil eden hat-ı müdafaa Şeria nehri üzerinden başlamakta ve Hicaz demiryolunun Umman istasyonundan ta aşaağılarda Maun'a kadar imtidat eylemekte olup, bu ordunun kumandası da Mersinli Ferik Cemal Paşa hazretlerinin yed-i ihtimam ve cemiyetine med'uvv bulunmakta idi." diyerek farklı bir şekilde söz ederken, Mustafa Kemal'den ise; "Cephenin merkez kısmı 7. Ordunun taht-ı müdafasında olup, onun kumandanı Mustafa Kemal Paşa idi." şeklinde yine daha sade tanıtılmıştı. Gazetenin bu dili daha en baştan insanı Mustafa Kemal aleyhine bir şeyler olacağı hissini veriyorken, ilerleyen kısımda bunun nedeni de net olarak ortaya çıkacaktı.

Tasvir-i Efkâr, İngiliz saldırısını anlattığı cümlelerinde "8.Ordunun kuvveti takriben 15 bin kişiye, Kemal Paşa'nın idaresindeki 7. Yıldırım Ordusunun kuvveti de 13 bin kişiye baliğ oluyordu. Taarruzu İngilizler, sağ cenahımıza yani sahil kısmında bulunan 8.Orduya tevcih ettiler ve bu taarruz için fevkalade faik kuvvetler cem ederek, 8.Orduyu müthiş bir ateş yağmuru altında bırakıp adeta mahv ve kemnam eylemek suretiyle icra ettiler."²⁷³ Hatta rivayete nazaran 8.Ordunun elyevm Jandarma Umumi Kumandanı olan Mirliya Refet Bey idaresinde bulunan ve topu 3 bin kişiden mürekkep olan bir fırkasına karşı İngilizler takriben 40 bin kişiden mürekkep iki fırka ile hücum eylemişler idi. Her türlü vesait-i harbiyeden mahrum olan ve efradı açık ve bakımsızlık yüzünden zaten pek perişan bir halde bulunan 3 bin kişiye karşı fevkalade vesait-i harbiye ile hücum eden bu kadar faik bir düşman karşısında ne yapılabildi? Bu taaruz-u hevlnak (korkunç saldırı) karşısında 8. Ordu heyet-i umumiyesi itibarıyla adeta yok haline geldi ve bunun neticesi olmak üzere Filistin hezimet-i faciası başladı." diye anlatırken 8. Ordu'nun saldırıda yok olduğunu belirtmesine rağmen, bunun nedeninin İngiliz ordusunun hem tam teçhizat hem de sayı olarak 8. Ordu'dan daha üstün olmasından kaynaklandığını anlatmaya çalışmıştı.

Gazete asıl niyetini ise bu cümleler sonrası ortaya çıkarmış ve "İşte bu hezimetin safahatını göstermek ve esbabını izah eyleyerek memleketin dört sene zarfında ne müdhis idaresizliklere maruz kaldığı hakkında bir fikir vermek için" Filistin hezimetini ve sebepleri üzerine bir makale dizisi yaptıklarını dile getirerek "Bu makalatta doğrudan doğruya ve hiçbir şahsı itham ve bahusus vukubulan hattiyatı(hatalar) haksız yere kabahatli olmayanlara yükletmek gibi bir maksad takibi hatırımızdan geçmemektedir." diyerek de hiçbir şahsı itham etmediklerini ve özellikle bu cephedeki hataları da haksız yere kabahatli olmayanlara yükletmek gibi bir amaçlarının olmadığını da belirtmek zorunda kalmışlardı.

Tasvir-i Efkâr nihayet bu ilginç savunmadaki "Öyle olduğu halde mezkur cephedeki Yıldırım Ordusu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın daha neşriyatımız hitama girmeden

270 Gazete 2 Haziran 1921 tarihinden itibaren Tevhid-i Efkâr olarak çıkmaya başlamıştır.

271 Tasvir-i Efkâr 4 Kanunevvel (Aralık) 1334-1918, 2 Rebiülevvel 1337"Filistin Sahne-i Hezimetimiz"

272 Gazete fotoğrafların altına bir de 18 Eylül 1334 tarihinde İngilizlerin saldırısı sonrası Filistin'deki durumu ve 8.7. ve 4. Orduların bulunduğu cephe karargahları gösteren bir de harita koymuştu.

273 Editor yazısı olan bu yazıda bile İngiliz saldırısından ilk olarak 8.Ordu'nun çöktüğü açıklanmıştı.

bu mesele hakkında bazı beyanatta bulunduğunu hayretle gördük."²⁷⁴ cümlesiyle de Mustafa Kemal'i hedef aldığını açıklamıştı. Gazete; Mustafa Kemal'in karşı çıkışından rahatsız olmuş ve biraz alttan alır bir tavırla *"Biz Kemal Paşa'yı takdir edenlerdeniz. Hatta Çanakkale muharebatında evvela Arıburnu'nda sanien Anafaktalar'da gösterdiği yararlıklara herkesden evvel biz tercüman olmuş ve kendisini memlekete, Seyfi Bey'in maahud (bilinen) sansürünün ika eylediği fevkalade müşkülata rağmen tanıtırmış idik."* cümleleriyle 29 Ekim 1915 tarihinde, gazetelerinde²⁷⁵ Mustafa Kemal'in Çanakkale başarısı

274 Bu yazı dizisi, 23 Kasım 1918'de başlamış ve 13 Aralık 1918'de bitmiştir. Tasvir-i Efkâr'ın buradaki iddiasına göre 23 Kasım ile 4 Aralık arasında Mustafa Kemal'in bu konuda bir yanıtının bulunması gerekiyor. Dönemin neredeyse ulaşabildiğimiz tüm gazetelerini incelememize rağmen gazetenin belirttiği, Mustafa Kemal'in bu yazı dizisine karşı beyanati, bulunamamıştır. Aynı şekilde; Nuri Karakaş da Atılhan'ın iddialarının yanlışlığını verdiği makalesinde bizim gibi bu makaleye ulaşamadığını belirtmiştir. (Karakaş, a.g.m., s. 502.) İşin garibi Tasvir-i Efkâr gazetesinin bu iddiasına, Cevat Rifat Atilhan da yıllar sonraki Büyük Doğu'daki yazısında iki yerde değinmiştir. İlkinde *"Ebüzziya Velid Beyin gazetesinde "Suriye Hezimetini Faciası ve Sebepleri" başlıklı bir seri makalede kendi görebildiğim ve anlayabildiğim kadar o faciaları canlandırmıştım. Her nedense bu yazıları fırsat bilerek bana "Zaman" gazetesinde cevap veren Mustafa Kemal Paşa, Şam'ın müdafaasına temas etmiş ve Dördüncü Ordu Kumandanını haksız göstermişti. O zaman "İleri" gazetesinin iki büyük sahifesini işgal eden bir yazı ile kendisine cevap vererek, verilen emirleri, orduların vaziyetini krokilerle tespit etmiş ve döveyi kazanarak bu faslı kapamıştım."* (Celil Bozkurt, a.g.e., s.62) diyen Cevat Rifat Atilhan; ikincisinde de *"Bir müddet sonra, kendilerini hiç alâkadar etmediği ve hedef tutmadığı halde Mustafa Kemal Paşa, "Zaman" gazetesinde bana hücum etti. Haksız olduklarını "Tasvir-i Efkâr" ve "İleri" gazetelerinin sahifelerindeki vesikalı yazılarla ispat ettim... sustular."* (Celil Bozkurt, a.g.e., s.76) şeklinde açıklamıştı.

Görüldüğü gibi Tasvir-i Efkâr gazetesi *"Bu makalatta doğrudan doğruya ve hiçbir şahsı itham ve bahusus vukubulan hattiyatı haksız yere kabahatli olmayanlara yükletmek gibi bir maksad takibi hatırımızdan geçmemektedir."* diyerek, konunun Mustafa Kemal Paşa ile ilgisi olmadığını yazdığı gibi, 1918 tarihindeki bu yazıların yazarı olan Cevat Rifat Atilhan da, *"kendilerini hiç alâkadar etmediği ve hedef tutmadığı halde"* Mustafa Kemal Paşa'yı ilgilendirmediklerini ve onu hedeflemediğini açıklamıştı. Nuri Karakaş, makalesinde Atilhan'ın *"Tasvir-i Efkâr ve İleri"* de yazdığını iddia ettiği kendi yanıtını da Tasvir-i Efkâr'da bulamamış, tek bulduğu yazısının da o dönem *"İleri"* gazetesinin bir önceki adı olan *"Atı"* gazetesinde olduğunu, ancak onun da Mustafa Kemal'e değil Suphi Nuri'ye verilmiş bir yanıt olduğunu belirtmişti. (Karakaş, a.g.m., s. 503.) Araştırmamız sonucunda bulduğumuz bilgiye göre; Suphi Nuri'nin oğlu Rasih Nuri İleri, atışkes döneminde Suphi Nuri'nin kendi imzasıyla Mustafa Kemal Paşa'nın yazdığı üç dört askeri eleştiri yazısını yayınladığını belirtmişti. (Rasih Nuri İleri, *"Suphi Nuri İleri", Tarih ve Toplum*, No. 22, Ekim 1985.s.12.) Suphi Nuri'nin, Mustafa Kemal'in 13 Kasım 1918 tarihinde Adana'dan İstanbul'a geldiği treninde onunla birlikte olduğunu (Deniz Şahinli, *Suphi Nuri İleri, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri Ve Gazeteciliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007, s.172) da eklersek, bu bilgiler ışığında Atı gazetesinde Cevat Rifat'a yanıt veren Suphi Nuri'nin yazısının, Mustafa Kemal tarafından yazıldığının, kabul edilmesi gerekiyor. Yine Suphi Nuri, bir gün Mersinli Cemal Paşa ile karşılaştığında Paşa'nın *"Biliyorum senin kabahatin yok, yazıları yazan belli"* diye olayı geçiştirdiği de bilinmektedir. (Rasih Nuri İleri, *"Suphi Nuri İleri"* s. 12)

Oğlunun; Mustafa Kemal'in irtibat subayı olarak nitelediği Suphi Nuri'nin Mustafa Kemal ile tanışması 31 Mart Olayı'na kadar gitmekteydi. Suphi Nuri, o dönem genç bir kolağası olan Mustafa Kemal ile röportaj yapmıştı. (Rasih Nuri İleri, a.g.m., s.13.) Paris Hukuk Fakültesi'nde doktora yaptıktan sonra 1914'de İstanbul'a dönen Suphi Nuri de gönüllü ihtiyat zabiti olarak Suriye Cephesi'nde 4.Ordu'da çalışmış ve Cemal Paşa'nın katipliğini yapmıştı. (Şahinli, a.g.t, s.106.) Suriye'de Halep'te yeniden Mustafa Kemal ile karşılaşan Suphi Nuri, (Rasih Nuri İleri, a.g.m., s.13.) İstanbul'da Şişli'deki evinde de görüşmüştü. (Şahinli, a.g.t, s.363) Atatürk'ün irtibat subaylığını da yapan Suphi Nuri, Mustafa Kemal Samsun'a gittiğinde, ondan izin alarak evlenmek için İsviçre'ye gitmiş, (Rasih Nuri İleri, a.g.m., s.15.). Atatürk'ün gizli bir emriyle de 1919 yılında İtalya'ya (Cenova) yerleşmiş ve Mustafa Kemal adına temaslarda bulunmuştu. (Rasih Nuri İleri, a.g.m., s.15.). O kadar ki; Türkiye ile İngilizler arasını bulma göreviyle Türkiye'de olan Romen Francois Stern adındaki casus da Suphi Nuri'yi *"Mustafa Kemal'in İsviçre'deki casusu Suphi Nuri"* olarak nitelemekteydi. (Şahinli, a.g.t, s.364) Cumhuriyetin ilanından sonra, Çankaya'daki bir yemekte, *"Suphi Nuri İtalyan casusudur"* denilince Mustafa Kemal'in: *"O ne yapıyorsa benim emrimle yaptı. O casussa ben de bas casusum"* (Rasih Nuri İleri, a.g.m., s.13.) dediği de bilinmektedir.

Bu arada ilgi çekici bir durum da Suphi Nuri ile Tevhid-i Efkâr gazetesi sahibi Ebüzziya Velid'in çocukluk ve okul arkadaşı olmasıydı. (Suphi Nuri İleri, *"Olanlar Bitenler", Yeni Adam*, sayı.527. 1 Şubat 1945, s.4.) Daha ilginç ise; Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir seyahatlerinden birine İstanbul gazetecileri davet edilmişken; Mustafa Kemal, Ebüzziya Velid Bey'i istememiş, Suphi Nuri ise bunun yanlış olduğunu ısrar edince de Gazi: *"Anladık be birader, Velid Beyi kabul etmek istemediğimizi nasıl anlatacağız?"* diye azarlamış ancak Suphi Nuri'nin ısrarıyla yine de Velid Bey'i görüşmeye çağırılmıştı. (Şahinli, a.g.t, s. 202) Ebüzziya Velid'in İzmir'deki bu görüşmelerde ortaya çıkan sorunlarla ilgili bknz. Falih Rıfkı Atay, Çankaya.

275 Tasvir-i Efkâr gazetesinin, 29 Teşrinvevel (Ekim) 1915 tarihinde adı Tasvir-i Efkâr iken Mustafa Kemal'i fotoğ-

sonrası ilk fotoğraflarından birini yayınlamış olmalarını anımsatmaktaydı. Ancak, yine de geri adım atmayacaklarını da “*Fakat şurasını da Mustafa Kemal Paşa'ya söyleyelim ki kendisi gazetecilerle bir az fazla mülakat ediyor. Suriye'den geldi geleli bununla üç dört defadır bir takım gazetelere beyanatta bulundu. Öyle zannediyoruz ki; şahsi propoganda yapılıcak siyasi maksadlar takip edilecek zamanda hiç değiliz. Biz memleketin felaket-i hazırası karşısında bisud (faydasız) münakaşalara kat'en taraftar değiliz. Şimdiye kadar olan neşriyatımızda da pek çok şedid, muahazat ve tenkidatta bulunmakla beraber, bu münakaşalarımızda yalnız memlekete hizmet gayesini takip eyledik.*” diyerek Mustafa Kemal'in gazetelere mülakat vermesinden de oldukça rahatsız olduklarını hissettirmişler ve hatta bu “ön almayı” da “şahsi propoganda- siyasi maksat” olarak tanımlamışlardı.

Yine de Tasviri Efkâr “*Mustafa Kemal Paşa gibi Çanakkale'de hayatını tehlikeye koyarak hizmet gösterebilmiş olanlardan da şu gaileli zamanlarda mütebasıranе (ileri gören) hareket huşusunda umuma pişuvalık (liderlik) bekleriz.*” diyerek o dönem Mustafa Kemal'e kamuoyunun bakış açısını dile getirmişse de “*Böyle yapılmayıp da bir takım fırkalara istinaden yükselmek gayesi takip olunursa zan ederiz ki eski hizmetlerin kıymeti de erbab-ı hulus nazarında derhal hiçe iner.*” şeklinde tehditkâr cümleler de kullanabilmişti.²⁷⁶

8- 1918'in Son Günlerinde İstanbul'da Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa'nın Vahdettin ile görüşmelerde kesin sonuç alınamaması üzerine aynı düşüncede olan arkadaşları Fethi (Okyar), Rauf (Orbay), Kazım Karabekir ve İsmail Canbulat'tan oluşan gruba çok geçmeden İsmet (İnönü) de katılmış ve Mustafa Kemal'in açık olarak da ifade ettiği gibi ihtilalci bir komite dahi kurmuşlardı.²⁷⁷ Ancak daha sonra bu ihtilalci grubun dağılması sonrası; Vahdettin ile görüşmelere devam kararı alınmış ve önce Kazım Karabekir'in 6 Aralık'ta Vahdettin ile görüşmesi gerçekleşmişti²⁷⁸. Kazım Karabekir dışarı çıktığında orda bulunan “[*Padişahın*] *yaver-i Fahri, Mustafa Kemal Paşa ile hasbihal ettik görüştüklerimizi ve düşündüklerimizi söyledim*”²⁷⁹ diyerek olumlu olmayan görüşlerini aktarmıştı. İşte bundan neredeyse 2 hafta sonra 20 Aralık'ta bu kez Mustafa Kemal Paşa'nın Vahdettin ile selamlık görüşmesi gerçekleşecektir.

Bu süreçte; Tasvir-i Efkâr'ın durup dururken hedefe koyduğu Mustafa Kemal'in adı gazetelere yansımaya devam ediyordu. Hem de dönemin padişahı ile. Mustafa Kemal'in 20 Aralık 1918 Cuma selamlığında da Vahdettin ile görüştüğü haberi, bir gün sonraki gazetelerde yine kendine yer bulmuştu. Zaman gazetesi 21 Kanunvevel (Aralık) 1918 tarihli sayısında “Şuun” kısmında “*Selamlık*” başlığıyla verdiği haberde; 20 Aralık tarihindeki selamlık sırasında “*Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa, Mustafa Kemal Paşa*”²⁸⁰nın Vahdettin tarafından huzura kabul edildiği bilgisini vermişti.

---

rafiyla birlikte ilk sayfasında, (sansüre rağmen) Çanakkale'deki önemli başarılarıyla tanıttığı bu haber; uzun süre Mustafa Kemal Atatürk'ün basında bilinen ilk fotoğrafı olarak bilinmekteydi.

276 Abdurrahman Velid Ebuzziya, M.M. Grubunda fiilen görev almış (Barış Fındık, “Milli Mücadele'de Aktif Bir Kişilik: Velid Ebuzziya” *Vakavüvis*, Yıl.3, Sayı.2, Güz/ 2018, s. 170.) işgal döneminde Milli Mücadele yanlısı bir tutum izlemiş ve “*hakimiyet-i milliye*” anlayışını savunmuş olmasına rağmen, “*Cumhuriyete*” tam bir karşıtlık göstermiş ve bu karşıtlığını da yazılarına ve davranışlarına yansıtmişti. Velid Ebuzziya, 1912'den itibaren babası Mehmed Ebuzziya Tefik Efendi tarafından çıkartılan Tasvir-i Efkâr'da gazeteciliğe başlamış, 1913'te babası ölünce diğer kardeşi Talha ile birlikte gazeteyi çıkartmaya koyulmuş ve gazetenin yazı işleri sorumluluğunu üzerine de alarak, başyazıları “*Ebuzziya*” imzasıyla yazmıştır. (Bengül Bolat, “Milli Mücadele Taraftarlığından Cumhuriyet Karşıtlığına Velid Ebuzziya” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt. XIV, Sayı. 28, 2014-Bahar), ss.149-174.

277 Şerafettin Turan, *Atatürk.*, s. 178.

278 *Zaman*, 7 Kanunvevel 1334- Aralık 1918, “*Selamlık*”. “*Divan-ı Harbi Ali Reisi Müşir Kazım Paşa, Osman Nizamî Paşa, Polis Müdürü Halil Bey, mahfil-i Hümayunda huzur-u mülukaneye kabul buyurulmuşlardır.*” Bu görüşmeyi Kazım Karabekir, anılarında da anlatmıştır. Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, 1960, s.9 279 Karabekir görüşmede; Vahdettin'e ülkenin bulunduğu bu durumdan kurtulmasına çalışabilecek bir mevkiide bulunmadığını söylediği anda, Vahdettin'in sözünü keserek, durumu geçiştirdiğini anlatmıştı. *Aynı yer*.

280 *Zaman*, 21 Kanunvevel (Aralık)1918, 25 Safer 1337. “*Selamlık*” Vahdettin ile bu görüşme 6.görüşmedir.

Yenigün²⁸¹, Vakit²⁸² ve Atı²⁸³ gazeteleri de 20 Aralık'ta Yıldız'da Hamidiye Camiindeki selamlık sonrası Vahdettin ile Mustafa Kemal görüşmesini bir gün sonraki sayılarında sayfalarına yansıtmiş ve "Ali Rıza Paşa ile kumandanlardan Mustafa Kemal Paşa"nın Vahdettin ile görüştüğünü haberleştirmişlerdi.

Görüldüğü üzere Mustafa Kemal ve Vahdettin; 20 Aralık'ta bir kez daha görüşmüşlerdi. Mustafa Kemal'in "Zât-ı Şahane beni kandırarak, sayemde onlardan emin olmak istiyor.... Karşımdaki adam kararını çoktan vermiş görünüyordu"²⁸⁴ cümleleriyle anlattığı bu görüşme sonrası Mustafa Kemal, umutsuzluğunu dile getirdiği anılarında "Dışarıda bir saati aşan zamandan beri kapılarda, koridorlarda, şurada burada ayakta bekleyen birçok kişinin, bu uzun görüşmeden bezgin ve yorgun, fakat biraz manidar bakışlarla bana bakmakta olduklarını hissettim. İtiraf edeyim ki, o anda bu bakışların manalarını anlayamadım. Ancak bir iki gün sonra artık her sırrı öğrenmiştim. Bu geçen günler zarfında ne olmuştu, onu hepimiz bilirsiniz; Meclis-i Mebusân feshedilmişti!"²⁸⁵ diyerek bu görüşmenin 20 Aralık'ta gerçekleştiğini ortaya koyuyordu zira Vahdettin'in bir gün sonra Meclis-i Mebusanı kapattığını biliyoruz²⁸⁶.

Bu süreçte; Teceddüd Fırkası'ndan Hüseyin Kadri Bey ve 4 arkadaşı tarafından 18 Aralık'ta mecliste Tevfik Paşa hükümeti aleyhine bir gensoru verilmişti²⁸⁷. Söz gazetesi de 20 Aralık'ta Teceddüd Fırkası'nın bir toplantı yaptığını ve söylenenlerin aksine Teceddüd Fırkasının gensoru için güvenoyu vereceğinin kesin olmadığını, kararlarını daha vermedikleri duyurmasını yapmıştı²⁸⁸. Ancak durum netleşmişti ve artık hükümetin düşeceği anlaşılmış, Vahdettin tarafından, güvenoyu alınamamaktansa fesih yolu tercih edilmişti²⁸⁹.

İşte bu fesih kararı sonrası Sabah gazetesi ilginç bir haberde Mustafa Kemal'in adını geçirmişti. Sabah gazetesi 26 Aralık sayısında "Feshin İçyüzleri- Mebusan Kimleri Res'i kâra (iş başına) Getirmek İstiyordu" başlıklı bir haber yapmış ve eğer fesih olmasaydı mebusların başa kimleri getireceğini haberleştiren bir yazı yayımlamıştı. Sabah; Tevfik Paşa'nın bu fesh meselesinde "hem bir pir-i siyaset hem de bir eski diplomat olduğunu ispat ettiğini" belirtmiş ve Meclisin o hafta büyük bir galeyan içinde olduğunu ve mebusların, kabine üyelerinin de lakayd davranması üzerine bazı önemli vaatler de aldığı için; meclisin fesh edilmeyeceğinden emin olduğunu da eklemişti. Sabah burada ilginç bir iddiada bulunmuş ve Meclisin; Tevfik Paşa'yı Sadaret'de tutarak, Dahiliye Nezareti'ne Beyrut eski Valisi İsmail Hakkı, Adliye Nezareti'ne Ayandan Seyit, Evkaf Nezareti'ne Abdürrahman Şeref, Maarif Nezareti'ne Sait, Hariciye'ye Bern Elçisi Fuat Selim Beyleri, İaşe'ye Mersinli Cemal Paşa'yı ve Bahriye'ye de Mustafa Kemal Paşa'yı getirmek istediklerini yazmıştı²⁹⁰. Gazete daha da ileri gitmiş ve Meclis Başkanı Halil (Menteşe) Beyin başkanlığında bütün partilerin onay vereceğinin planlandığı bu isim cetvelinin de, o gün elden ele dolaştırıldığını belirtmişti.

Sabah'a göre bu listeyi bir nazır görmüş ve ama kabul edilir bulmamıştı ve mebusların hükümete güvensizlik oyu verdikten sonra, Tevfik Paşa'nın bu ruh halinden yararlanarak

281 Yenigün 21 Kanunevvel (Aralık)1918 "Selamlık Resmi Alisi"

282 Vakit 21 Kanunevvel (Aralık) 1918 1334 "Selamlık Resmi Alisi" Bu selamlık haberi Minber gazetesinde görülmemiştir.

283 Atı, 21 Kanunevvel (Aralık) 1918 "Selamlık Resmi Alisi"

284 Falih Rifki Atay, a.g.e., 2005, s.91.

285 Falih Rifki Atay, a.g.e., 2005, s.92. Bu konuda ikili arasındaki Vahdettin'in Mustafa Kemal'e "siz akıllı bir kumandansınız, arkadaşlarınızı tenvir ve teskin edeceğinizden eminim." cümlelerini söylediği görüşme tarihi; birçok eserde 22 Kasım veya 29 Kasım olarak verilmiştir. Oysa yukarıda görüldüğü gibi Mustafa Kemal bu konuşmanın geçtiği görüşme sonrası Meclisin kapanışını öğrendiğini ve durumu anladığını belirtmiştir.

286 Şerafettin Turan, Atatürk., 271.

287 Alev Coşkun, a.g.e. s.105.

288 Söz, 21 Kanunevvel 1334(Aralık 1918). "Teceddüd Fırkası ve Kabine"

289 Ali Fuat Türkgeldi, a.g.e., s. 168.

290 Sabah, 26 Kanunevvel 1918, "Feshin İçyüzleri- Mebusan Kimleri Res'i kâra Getirmek İstiyordu"

amaçlarına ulaşacaklarını umduklarını ancak; ertesi gün fesih kararının alınmasıyla istediklerinin olmadığını eklemiştir²⁹¹.

Böyle bir konuda kamuoyunda olma konusunda da çok hassas olan Mustafa Kemal Paşa hemen ertesi günü Sabah gazetesine bir açıklama göndermiş ve bu iddiayı reddetmişti. Sabah gazetesinin 27 Aralık tarihli sayısında "Bir izahat" başlıklı ve "aynen" uyarısıyla verdiği açıklamada; "Fahri Yaver-i Hazret-i Şehriyari Sabık Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mirliva Mustafa Kemal" imzasını kullanan Mustafa Kemal Paşa "Gazetenizin bugünkü (dünkü) nüshasında "Feshin İcyüzleri- Mebusan Kimleri Res'i kâra Getirmek İstiyordu" ser levhası altında diğer Nezaretler meyanında acizlerinin dahi Bahriye'ye getirilmek istenildiği muharrerdir. Mebusan tertibat ve teziratından haberdar değil isem de müretteb liste mucibince Bahriye Nezareti'ne geçmeye hiçbir suretle ve hiçbir kimseye rıza ve muvaffakiyet göstermemiş olduğumdan mufavvakiyetim haricinde keyfiyetin takarrür edemeyeceği tabiidir. Bu babdaki istihbaratınızın şahsıma ait cihetini tashih buyurmanız rica ederim efendim."²⁹² diyerek bu konuda haberinin olmadığını ve hiç kimseye de bu konuda olur vermediği için de gazetenin bu düzeltmesini yayımlamasını istemiştir.

İttihatçıların kötü görüldüğü ve gazetelerin iktidar gücüyle baskı yaptığı bu ortamda muhalif basın Mustafa Kemal üzerine baskı oluşturmaya devam ediyordu. İki gün sonra; 1918 yılı sonlarındaki bu süreçte Mustafa Kemal'in adı yine bir gazetede ama bu kez bir partiye girdiği haberiyle çıkmıştı. İmtiyaz sahipliğini İsmail Suphi²⁹³ (Soysalloğlu)'nun yaptığı ve İttihatçı muhalifi olarak bilinen Söz gazetesi²⁹⁴ tam da Mustafa Kemal'in İstanbul'daki bu günlerinde 29 Aralık sayısında onun Teceddüd fırkasına girdiği haberini vermişti. Gazete "(Teceddüd) Fırkasına Dühul" başlıklı haberinde "Bazı menbaadan bize temin edildiğine göre Mustafa Kemal Paşa (Teceddüd) Fırkasına dahil olmuştur"²⁹⁵ diyerek bazı kaynaklarına dayandırarak Mustafa Kemal'in Teceddüd Fırkasına girdiğini haber vermişti. Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 21 Aralık 1918 tarihinde kapatılması sonrasındaki süreçte İttihatçılara duyulan antipati nedeniyle oluşan bu ortamda ortaya çıkan Teceddüd Fırkası, İttihat Terakki'ye bağlı ve Talat, Enver ve Cemal üçlüsünü de hiç reddetmemiş bir fırkaydı.²⁹⁶ Ancak Mustafa Kemal bu iddialardan uzak durmakta kararlıydı ve bir gün sonraki Söz gazetesine bir tezkir yayınlamış ve bu haberin doğru olmadığını belirtmişti.

Mustafa Kemal, kendisini "Padişahın Fahri Yaveri, Eski Yıldırım Grubu Kumandanı Mustafa Kemal" olarak tanıttığı bu tezkiri; "Beyefendi; gazetenizin 29 Kanunuevvel 334 (29 Aralık 1918) Pazar günkü nüshasında bazı menbaadan [kaynaktan] size temin

291 Bu olay sonrası bu görüşmede Vahdettin'in Mustafa Kemal'den meclisi kapatma konusunda onay aldığıyla ilgili bazı iddialar vardır. (Borak, a.g.e., s. 97. Borak özellikle bu konuda Halide Edip kaynaklı iddialardan söz etmiştir.) Mustafa Kemal de bu iddiaları anılarında "Sonraları işittim ki, güya o uzun görüşmede Padişah, Meclis-i Mebusân'ı dağıtmak gerektiği hususunda benimle düşüncelerini paylaşmıştır. Ve ben kendisini onaylayarak ordunun aynı fikirde olduğunu söylemiş ve kendimle arkadaşlarım namına ona söz vermişim. Artık böyle dedikodulara önem verecek halde değildim, üzgündüm" (Falih Rifki Atay, a.g.e., 2005, s.92.) şeklinde açıklamıştı. Aynı şekilde Vahdettin de anılarında 21 Aralık 1918'deki ilk meclis feshine Tefvik Paşa'yla beraber karar verdiğini söyleyecek ve "ihtiyarla tertib ettik, Meclis-i Mebusan'ı feshediyoruz" (Bardakçı, a.g.e., s. 112.) cümlelerini kullanmıştı.

292 Sabah, 27 Kanunuevvel 1918, "Bir İzahat"

293 Milli Ahrar Fırkası'nın da önemli isimlerinden olan İsmail Suphi Bey daha sonra Milli Mücadele'ye katılmış ve BMM hükümetlerinde vekillik de yapmıştı. Emel Akal, Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2002, s. 118. İstanbul Hukuk Mektebi mezunudur. Adliye Nezâreti Ceza İşleri Kalemli Memurluğu, Servet-i Fünun Dergisi Yazarlığı, İttihat ve Terakki Cemiyeti Yayın Organı Sıra-ı Ümmet Gazetesi Sorumluluğu, Servet-i Fünun ve İkdam Gazeteleri Başyazarlığı ve Yazı İşleri Müdürlüğü, Mercan ve Vefa İdadileri Öğretmenliği, Âti Gazetesi sahipliği, Söz Gazetesi İmtiyaz Sahipliği, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Başyazarlığı ve TBMM I. Dönem Burdur Milletvekilliği yapmıştır. TBMM Albümü (1920-2010) 1.Cilt. 1920-1950, Ankara, 2010. S.44.

294 Ayhan Aktar, Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.76.

295 Söz, 29 Kanunuevvel 1334(Aralık 1918). "(Teceddüd) Fırkasına Dühul"

296 Alev Coşkun, a.g.e. s.97

edildiğine göre göre benim (Teceddüd) Fırkası'na dahil olduğum hakkında bir haber neşr olunmuştur. Bu haber doğru değildir. Ben askeri sıfat ve makamımla bağılım ve bu ilişkiyi muhafaza etmekteyim. Binaenaleyh, hakikate mukarrin olmayan [gerçek olmayan] haberin tekzibini rica ederim efendim. Fahri yaver-i hazret-i şehriyari sabık yıldırım grubu kumandanı miriliva Mustafa Kemal"²⁹⁷ sözleriyle gazeteye yansımıştı.

Bu tanınma sürecinde Mustafa Kemal Paşa; artık kamuoyunda bilinen bir kişi olarak liderlik özelliğinin yanında siyaseten de girişimlerde bulunmaya başlamıştı. Nitekim ülkenin bu zor aşamasında elini taşın altına koymaya kadar gidişinde, vatanseverliğinin yanında bu tanınırlığının da etkisi olacaktır. Mustafa Kemal Paşa artık; bu zor süreçte 16 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı sonrasında; ülkenin işgalden kurtuluşu, çağdaş bir ulus olması ve ülkenin geleceğinde önemli rol oynamasına gidecek yolun taşlarını sıralamaya hazırды.

Sonuç;

Bu makalemizde Mustafa Kemal Paşa'nın tarih sahnesine çıkıp kamuoyu tarafından tanınması üzerinde durmaya çalıştık. Daha 1912 yılında Trablusgarp'da ülkesi için gönüllü olarak mücadelesinin birçok yerli ve yabancı gazetelerde fotoğraflarının çıkması ile kamuoyu tarafından ön plana çıkmaya başlamıştı. Bugüne kadar Mustafa Kemal'in bilinen basındaki ilk haberi ve fotoğrafının 1912 Haziran ayında Fransız L'illustration'da çıkanlar olarak bilinirken; bu makalede Mustafa Kemal'in Mayıs 1912'de Türk basınında da fotoğrafının ve ondan söz eden bir yazının olduğunu ortaya koyduk.

Buna rağmen fotoğraflarının çıktığı basında; önem sırası verilirken işaretlemelerde önce hürriyet kahramanı ve 12 yaşındaki bir sultanla nişanlanması nedeniyle de 'Halife Damadı' olmasından dolayı Enver Bey 1. Olarak gösterilirken, 2. Sırada da hep Mustafa Kemal Bey olmaktadır. Daha 1912 yılında bile, bu konuda Türkiye'de Mustafa Kemal'den çok Enver Bey'in ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktaydı.

Dış basında da kendine yer bulan Mustafa Kemal, verdiği bir mülakatta da belirttiği üzere siyasetle 1913 yılında ilk kez uğraştığını ama sonra vazgeçtiğini söylemişti. Gerçekten de Fethi Bey ile birlikte cemiyetten (ki buna Enver grubu denilmesi gerekiyor) dışlanıp Sofya'ya gittiklerini biliyoruz. Ancak savaşın bitip ateşkesin imzalandığı süreçte savaş yıllarında yapılan hatalar nedeniyle içindeki bağımsızlık duygusunun ve ülkenin kötü durumunun da etkisiyle, ülkenin kaderinde söz sahibi olma isteği tekrar onu siyasete yöneltmişti.

Kasım 1918 başında yıllardır etkili olan Enver Paşa ve grubunun ülkeden ayrılma zorunda kalmasıyla bu fırsatı daha rahat bulacağını düşünen Mustafa Kemal Paşa tüm yolları denemek amacıyla görüşlerini basın aracılığıyla da kamuoyuna paylaşmaya başlamıştı.

İşte bu duygularla geldiği İstanbul'da, Enver Paşa'nın "basın sansüründen" de kurtulmuş olan Mustafa Kemal Paşa tanınan bir kişi olarak üst düzey görüşmelerine başlamıştı. O'nun 13 Kasım'da İstanbul'a gelişi, ertesi gün bir gazetede fotoğraflı, üç gazetede de adı ile halka duyurulmuştu. Hem de fotoğrafının altında "Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa" tanıtımıyla. Artık padişah Vahdettin ile Cuma selamlıklarında görüşmeleri gazetelerde haber oluyor ve görevi bitmesine rağmen hâlâ Sadrazam olan Ahmet İzzet Paşa ile görüşüyor ve yeni atanan Ahmet Tefik Paşa hükümetinin güvenoyu almaması için Meclis'e gelip mebuslarla kulis bile yapıyordu. Tek amacı, ülkesinin önündeki tehlikeyi gördüğünden "kurtuluş" için elinden gelen her şeyi yapmaktı. Yine üç gazetede onunla yapılan mülakatlar çıkmış ve daha o günlerde fikirlerini kamuoyu ile paylaşmıştı.

297 Söz, 30 Kanunewel 1334(Aralık 1918). "Söz Gazetesi Müdürlüğüne"

Bu kısa sürede gazetelerde çıkan görüşlerine bakıldığında da; nasıl bir kişilikle karşı karşıya kaldığımızı daha iyi anlarsınız diye düşünüyorum; Bir görüşmesinde en iyi siyaseti “her türlü manasıyla en çok kuvvetli olmak” olarak ifade eden Mustafa Kemal, burada sadece askeri silah gücünden söz etmediğini “Benim murad ettiğim manen, ilmen, fennen, ahlâken kuvvetli olmaktır” cümleleriyle anlatmış ve gelecekteki uygulamalarının temelini vermişti.

İngilizlerle Arıburnu, Anafartalar ve Filistin cephelelerinde savaştığını ve bunu da daima vatanın savunmasından ibaret olduğunu belirten Mustafa Kemal Paşa; eğer İngilizler milletin özgürlüğüne ve devletin bağımsızlığına saygı gösterirse kendisi için tek siyaset olan ülkenin huzuru ve güvenliği için, dostluk kurulabileceğini belirterek İngilizlere de mesajını vermişti.

Ülkenin içinde bulunduğu durumda tek düşündüğünü şeyin “harbden yaralı çıkan vatanımın yaralarını tedaviye ve devletin varlığının devamına hizmet ve yardım etmek,” olarak açıklayan Mustafa Kemal, millete düşen vazifeyi anlatmış ve yeni kurulacak hükümetin mutlaka halkın egemenliğinin onayını alarak, milli iradeye dayanması gerektiğini belirtmiş ve bu zor zamanda bile tek çözümün Meclis-i Mebusan’da ve millet egemenliğinde olması gerektiğini vurgulamıştı.

Gördüğümüz gibi, Mustafa Kemal Paşa daha o zamanlar bile ulus egemenliğine verdiği önemi ve devletin bağımsızlığına, halkın özgürlüğüne saygı duyan herkesle barışçıl bir politika içinde olacağını, çok net olarak kamuoyuna yansıtmişti. Bu görüşlerinin yeni devleti kurma aşamasında ve kurduktan sonra da hiç değişmediğini görmek çok önemlidir.

Daha 1918 Kasım ayında açıkladığı bu görüşleri, onun ileride neler yapabileceğinin en önemli göstergesiydi. Nitekim kendisinin de ortağı olduğunu bilinen *Minber* gazetesinde, 19 Kasım 1918 tarihli “Gizli bir Sima” başlığıyla tanıtıldığı haberde Mustafa Kemal’in “Pek alâ bilirsiniz ki benim bütün hayatımda, bu ana kadar takip ettiğim gaye hiç bir vakit şahsi olmamıştır. Her ne düşünmüş ve her ne teşebbüs almış isem daima memleketin, milletin, ordunun nam ve menafine olmuştur.” Cümleleri yansıtılmış ve yazar tarafından “Her halde istikbal-i vatan, Mustafa Kemal Paşa’dan büyük hizmetler beklemekte haklıdır” diyerek de gelecekte olacaklar öngörülebilmisti.

Konumuz açısından en önemli sonuç; artık tek amacı; önündeki ilk fırsatta, arkadaşlarıyla görüşmelerinde de kararlaştırıldığı gibi Anadolu’ya geçmek olan ve 1919 Mayıs ayında Samsun’a çıkarken Mustafa Kemal Paşa’nın seçilmesi ve bağımsızlık savaşında üst rütbeliler tarafında da lider olarak kabul edilmesinin altında O’nun başarılarından dolayı kamuoyunda bilinmesinin de önemli etkisinin olmasıdır.

Kaynakça

Gazeteler ve Dergi

Atı,

İkdam

L’Illustration

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi

Minber

Sabah

Söz

Şehbal

Takvim-i Vekayi

Tasvir-i Efkâr

Vakit

Yeni Mecmua

Yeniğün

Zaman

Eserler

AFETİNAN, "M. Kemal, Tevfik Fikret'in Aşiyânında", *Bellekten*, Cilt: 32, Sayı: 1 28, Ekim 1968

AHMET İZZET PAŞA, *Feryadım*, 2.Cilt, Nehir Yayıncılık, İstanbul, 1993,

AKAL, Emel, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2002

AKŞİN, Sina, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cilt.1, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992

AKTAR, Ayhan, *Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006

AKTEPE, Münir "Atatürk'ün Sofya Ateşeliğine kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan Münasebetleri ve bu Hususla Alakalı Bir Belge" *Bellekten*, Cilt: XXXVIII – Sayı: 150 – Yıl: 1974 Nisan

ARIKAN Zeki "Türkiye'nin Çağdaşlaşmasında Tevfik Fikret ve Atatürk" *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt.VI, Sayı.22, 1998, ss.119-140.

ARIKAN Zeki, "Yeni Gün'ün Müsabakâsında Mustafa Kemal Paşa" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt. III/11 (1993) 243-258.

Atatürk'ün Bütün Eserleri Cilt: 2 (1915-1919) , Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003

ATABAY, Mithat "Balkan Savaşları Sırasında Çanakkale Bölgesinde Faaliyet Gösteren Hilal-i Ahmer Hastaneleri" *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı:10-11,

ATABAY, Mithat "Mustafa Kemal'in Balkan Muharebeleri Esnasında Çanakkale Bölgesindeki Faaliyetleri," *Çanakkale 1915*, Mustafa Kemal Atatürk ve Modern Türkiye, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2010

ATAY, Falih Rıfkı Çankaya, Pozitif Yayınları, İstanbul, Ty,

ATAY, Falih Rıfkı, *Mustafa Kemal'in Ağzından Vahidettin*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2005, s.32.

ATILHAN, Cevat Rifat, "Görünmeyen İnkılap 1" *Büyük Doğu*, 8 Eylül 1950 5.Cilt, Sayı.25.

ATILHAN, Cevat Rifat, "Görünmeyen İnkılap 26" *Büyük Doğu*, 16 Mart 1951, 5. Cilt Sayı.52.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal, (1881-1919*, 1.Cilt. Remzi Kitabevi 1999

AYDIN, Hakan, "Sakarya Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün" *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2010.

BALİ, Rifat, "Yaşam Öyküsü Yayınları ve Düşünce Dünyası ile Cevat Rifat Atilhan -1-" *Tarih ve Toplum*, Sayı.176, Temmuz 1998

BARDAKÇI, Murat, Şahbaba, Pan Yayıncılık, İstanbul, 6.Basım, 1999,

Basında Mustafa Kemal Atatürk (1912-1938) Haz. Şefik Memiş, İsmail Şen, Murat Arslan, 3.Baskı, 2016.

BAYUR, Yusuf Hikmet, "1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal'in İki Demeci", *Bellekten*. Cilt: 32. Sayı: 1 28, Ekim 1968

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Atatürk Hayatı ve Eseri, Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

BERBER, Engin, *Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal ve Vahdettin*, Ayraç yayınları, İstanbul, 1998

- BİRİNCİ, Necat, "Ruşen Eşref'in mülakatlarına göre Mustafa Kemal Paşa, (1918-1919)", *Türk Dili Aylık Dil Dergisi*, Yıl.34, C.XLVIII, Sayı.395-396, Kasım-Aralık 1984.
- BOLAT, Bengül, "Milli Mücadele Taraftarlığından Cumhuriyet Karşıtlığına Velid Ebuuzziya" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt. XIV, Sayı. 28, 2014-Bahar), ss.149-174.
- BORAK, Sadi, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*. Kaynak Yayınlan, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997
- BORAK, Sadi, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları*, Kaynak Yayınları, 1998, İstanbul, s.112.
- BOZKURT, Celil, *Mersinli Cemal Paşa'nın Yaveri Yüzbaşı Cevat Rifat Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2014
- BUZPINAR, Şit Tufan, "Mısri Ali Aziz" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt.30, 2005, İstanbul, s. 2.CANKARA, Pınar Özden, "Tabula Rasa: Necip Fazıl Kısakürek ve Cevat Rifat Atilhan'ın Gözünden Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin Cephesi" *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Volume 8 (2) 2015, 6-31
- CEVAT RIFAT, "Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri", *Tasvir-i Efkâr*, 23 Teşrinisani 1334 (23 Kasım 1918), Sayı.1.
- COŞKUN, Alev, *Samsundan Önce Bilinmeyen 6 Ay*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008
- ÇAVUŞ, Dilek, "Mustafa Kemal'in Basınla Ve Minber Gazetesiyle İlişkisi" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt : XXXIV / Temmuz 2008 / Sayı: 71
- ÇAY, Mustafa Murat, *Cevat Rifat Atilhan- Askerî, Siyasî ve Fikrî Yönleriyle*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2013
- ÇAY, Mustafa Murat, "Milli Mücadele Döneminde Cevat Rifat Atilhan" *Tarihin Peşinde Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 10, Ss: 255-288
- ÇOLAK, Kamil - YETİM, Fahri "Velihaht Vahdeddin Ve Mustafa Kemal Paşa'nın Almanya Seyahatiyle İlgili Bazı Tespitler" *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2017, Sayı:17, s.130. Ss: 129-145
- DEMİREL, Ahmet, *Birinci Mecliste Muhalefet, İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul:1994,
- ERSOY, Tuğba, *Vakit Gazetesinde Edebi ve Kültürel Hareketlilik 23 Nisan 1920-29 Ekim 1923*, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara 2011
- FINDIK, Barış, "Milli Mücadele'de Aktif Bir Kişilik: Velid Ebuuzziya" *Vakavüvis*, Yıl.3, Sayı.2, Güz/ 2018
- Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize/ Söylevleri, Konuşmaları, Söyleşileri, Anıları. Genelgeleri, Yazışmaları (1903-1938)*, Türkçeleştiren: M. Sunullah Arısoy, Cilt.1, Hürriyet Vakfı Yayınlan, İstanbul, Temmuz 1987
- GAWRYCHH, George, *Genç Atatürk; Osmanlı Zabitinden Türk Devlet Adamına*, Çev. Gül Çağalı Güven , Doğan Kitap, İstanbul, 2014,
- GÜRER, Turgut, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, 5. Baskı, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007
- İDEM, Tekin, "1. Dönem TBMM'de Kozan Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri" *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Ağustos 2016, Cilt 2, Sayı 2.
- İĞDEMİR, Uluğ, "1.Dünya Savaşında Atatürk ile Mareşal Falkenhayn Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Dair Yeni Belgeler" *Belleten*, Cilt: XXXIII – Sayı: 132 – Yıl: 1969 Ekim.
- İLERİ, Rasih Nuri, "Suphi Nuri İleri", *Tarih ve Toplum*, No. 22, Ekim 1985
- İLERİ, Suphi Nuri, "Olanlar Bitenler", *Yeni Adam*, sayı.527. 1 Şubat 1945
- İNAN, Arı, *Tarihe Tanıklık Edenler*, Çağdaş Yayınları, 1997, İstanbul,
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal, *Atatürk: Hayatı, İlkeleri, Devrimleri*, İstanbul, 1984.

- KARACAGİL, Ö. Kürşad, "Alman İmparatoru İstanbul'da (1917)" *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 6 Sayı 12, Yaz 2013
- KARAKAŞ, Nuri, "Nablus Muharebesi'nde Mustafa Kemal Paşa: İthamlar Ve Gerçekler" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII / 2, 2018
- KAYA, Erol, "Minber Gazetesi'nde Mustafa Kemal Paşa İle İlgili Haberler" *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt-Sayı: 6-2 Yıl:2004,
- KEMAL, Cemal, "Mustafa Kemal'in Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi" *Atatürk Yolu Dergisi*, Güz 2010.
- KEMAL, Cemal, "Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal" *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı.51, Bahar 2013
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, "Milli Mücadele'nin Sözcülerinden: Anadolu'da Yenigün" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C: 36/1-4, Ankara, 1981
- KOCALOĞLU, Bünyamin, İttihat Terakki Fırkası'nın Dağılımı, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Samsun 2003.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk Ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918 – 1938*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1973.
- KOLOĞLU, Orhan, "Un Projet de Colonisation de la Cyrénaïque a la Fin 19e siecle et la Creation du Mythe D'Eldorado" *Arap Historical Review for Ottoman Studies*, Ağustos 1994, No.9/10. Ss. 153-160
- KOLOĞLU, Orhan, *Trablusgarp Savaşı (1911-12) ve Türk Subaylar*, Basın Yayın Genel Md. Ankara 1979.
- KÖSEOĞLU, Nevzat, Şehit Enver Paşa, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013.
- MANGO, Andrew, *Atatürk*, 1998, Sabah Kitapları, İstanbul.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
"Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat" *Minber* 17 Teşrinisani 1334-1918,
"Nühüfte Bir Sima" *Minber* 19 Teşrinisani 1918-1334,
- ORBAY, Rauf, *Siyasi Hatıralar*, Örgün Yayıncılık, 2003
- OSMAN ŞEVKİ, "Yeni Usül Talim-i Kıraat. Kemal-ı Milliye ve Fezail-i İnsaniye" 5.Kısım, 2.Tab. Yeni Asır Matbaası, 1330.
- ÖNDER, Mehmet, "Atatürk'ün Almanya Gezisi (15.12.1917-4.1.1918)" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VIII / Temmuz 1992 / Sayı: 24.
- ÖNDER, Mehmet, *Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1995.
- ÖZAKMAN, Turgut, *Atatürk, Kurtuluşu Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi (1881-1938)*, Bilgi Yayınevi, 1999
- ÖZÇELİK, Hakan - GÜNEŞ, Mustafa "Atatürk'e Verilen Ad Ve Unvanlar İle Ona Yakıştırılan Sıfatlar" *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı. 58, Bahar 2016, ss. 245-278
- ÖZLÜ, Hüsnü, "Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı İtalya Harbi'nde(1911-1912) Trablusdarp'ın İşgali ve Derne Muharebelerinde Binbaşı Mustafa Kemal" *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.5, Sayı.16, 2014.
- RUŞEN EŞREF, "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat" *Yeni Mecmua*, Çanakkale Nüsha-yı Mümtazesı, C.III, 1918, s.s. 130-143.
- RUŞEN EŞREF, *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat*, 1930, İstanbul, Devlet Matbaası.
- SANDERS, Liman Von, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çev. M. Sevki Yazman, Burçak Yayınevi, 1968.
- SARUHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü, I*, Ankara (Temmuz 1986),

- SAVRAN, Gülten Savaşal, *1926 İzmir Suikastı Ve İstiklal Mahkemeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Deu Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005, İzmir.
- SELEK, Sabahattin *Anadolu İhtilali*, 1.Cilt, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2000.
- SİMAVİ, Lütfi, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yayınları, ty, İstanbul.
- STEPHENSON, Charles, *A Box of Sand; The Italo-Ottoman War 1911-1912*, The Tattered Flag Press, England, 2014.
- ŞAHİNLİ, Deniz, *Suphi Nuri İleri, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri Ve Gazeteciliği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007
- ŞİVGİN, Hale, "Mustafa Kemal'in İlk Savaşı" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt: IV / Kasım 1987 / Sayı: 10,
- ŞİVGİN, Hale, *Trablusgarp Savaşı Ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara, 1989.
- TANSEL, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt I, MEB Yayınları, Ankara, 1977
- TAŞ, Özlem Elif (Polat), *Kâzım (İnanç) Paşa; Hayatı, Askerî Ve Siyasî Faaliyetleri (1880 - 1938)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 2008
- TINAL, Melih, *Bir Siyasal Kişilik Portresi Olarak Dr. Tevfik Rüştü Aras*, DEU AİİTE, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2001
- TINAL, Melih, "Atatürk'ün İzmir Ziyaretleri Ve Vefatının İzmir'deki Yankıları" *ÇTTAD, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), TBMM Albümü (1920-2010) 1.Cilt. 1920-1950*, Ankara, 2010.
- Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM 1.Dönem, 1919-1923, 3.Cilt., TBMM Yayınları, Ankara, 1995.
- TURAN, Şerafettin, "Mustafa Kemal" Maddesi, DİB İslam Ansiklopedisi. S.311.
- TURAN, Şerafettin *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, TTK Yay., Ankara, 1982, ss. 6-8.
- TURAN, Şerafettin *Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam Ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2004.
- TURAN, Şerafettin, "Mondros Mütarekesi Ertesinde Mustafa Kemal'in Orduya Siyasete ve İngilizlerin Tutumuna İlişkin Düşünceleri", *Belleten*, C. 46, S. 182, TTKB, Ankara 1982 Nisan.
- Türk Basınında Mustafa Kemal Atatürk*, Hazırlayanlar; Recep Bilginer, Niyazi Ahmet Banoğlu, Hüsamettin Bozok, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul, 1981.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat, *Görüp İştittiklerim*, Ankara 1987, Turk Tarih Kurumu Basimevi.
- TÜRKMEN, Zekeriya, "Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XVI / Temmuz 2000 / Sayı: 47.
- UNAT, Faik Reşit, "Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılâbının Hazırlanmasındaki Rolüne Ait Bir Belge" *Belleten*, Cilt: XXVI – Sayı:102, Yıl.1962 Nisan.
- URAL, Selçuk, "Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin Programı Ve Mebusan Meclisindeki Yankıları" *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 27, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, Erzurum, 2005, s. 271
- UYMAZ, Bora, *Şehbal'de Musiki Yazıları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005.
- UZUN, Hakan, "Yazdığı Eserlerde Atatürkü Tanımak Ve Anlamak; M.Kemal Atatürkün *Karlsbad Hatıraları*", AÜ TİTE Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 59, Güz 2016,
- ÜNAYDIN Ruşen Eşref, "Mustafa Kemal Paşayı Nasıl Tanıdım", *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Kasım 1983, C: XLVII, S. 383, s. 411. ss. 411-421

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref, "Mustafa Kemal Paşa'yı Nasıl Tanıdım", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Kasım 1983, C: XLVII, S: 383.

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref, "Hatıralar: Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat (Birinci Gün I)" *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Nisan, 1956, C:V, S:55, s.409-416.

"Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat" *Vakit*, 18 Teşrinisani 1918 (18 Kasım 1918)

YİĞİT, Nuyan, *Atatürk'le 30 Yıl, İbrahim Süreyya Yiğit'in Öyküsü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

"Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanâtı" *Zaman*, 17 Teşrinisani 1918

ZÜRCHER, Erik Jan, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2005.

Ekler

EK.1

EK.2

ولی عهد سلطنت حضرتلرینک سیاحتی

ولی عهد سلطنت وحیدالدین اقدی حضرتلری دون آفتام ساعت بدی بیخده
بالقان ترمه تیه آلمانیا به متوجهاً شهریزدن مفارقت ایشلردو .

ولی عهد سلطنت دولتر نجابتر
وحیدالدین اقدی حضرتلری

ولی عهد سلطنت دولتر نجابتر
وحیدالدین اقدی حضرتلری . دون سرای
مبارکه عزت ایل ذات حضرت پادشاهریه
عزیز وواع ایشلر و آلمانیا ایراملوریه
اعلاذاریات ایشلر و عین عرب حیه اولمه لقات
مشاهدالمه بولونق اوزره آفتام ساعت
بدی بیخده بالقان ترمه شهریزدن مفارقت
ایشلردو . بوتانسه سرکاهی استانبول
بناسی فوق الماده بر سورگده تفریش
و تزیین ایشلر و صنعت استرام اولان معالظ

بالقان ترمه عزت ایلن
حازیه نظری

احمد نسیمی بک اقدی

ظاہریندن مقرر بولونمکسر طرفدن و سه سلام ایما اولمیشدو . استانبولگده عربیه نظاری موزیشیمی
ایرازی ترم ایشلردو .

ولی عهد سلطنت وحیدالدین اقدی حضرتلری کنشیح ایلدک اوزره شهراده عبدالجید و عبدالرحیم
اقدیلر ، صدر اعظم طمٹ پاتا ، شیخ الاسلام موسی کاظم اقدی ، عربیه نظاری آبود باشا
حضراتی ، زراعت نظری مصطفی شریف ، مالیه نظری جاوید ، عدلیه نظری خلیل بک اقدیلر ،
امیان رئیس زحمت بک اقدی ، منبرگان ریخی وئیس وکیل حسین بلعد بک ، آنته سفیری غالب
کالی بک ، اتحاد و ترقی عین کاتب همومینی مدحت شکری ، استانبول ریخس کالی ، پولیس مدیری
احمد ، مرکز قوماندانی بواد ، شهرامین وکیل سزالی ، مطبوعات مدیری حکمت تکر ، نشریات
مأمورینک طلعت ورددی بکر ، آ.آ.آ. آؤسفر ایسیرلی بولاق و مصلحت کداری استانبولگده ماسر بولونمیشلردو .
ولی عهد سلطنت وحیدالدین اقدی حضرتلری اطشاره عین رگوزلمه برای کنشیح حاضر بولونان
شهراکان ، وکک حضرتلرک و سفارتلری عیبه لری وواع ایلدیشلردو .

میلوا مصطفی کالی باشا اولی عهد حضرتلرک سمیت نجابتی ایلرلرله اولدی سالده بالقان ترمه آلمانیا به
عزیمت ایلدیشلردو . خلفاومیسری شا کرست بک ، حدوده قدر ولی عهد سلطنت وحیدالدین اقدی حضرتلری
کنشیح ایلدک اوزره عین قطار ایلر حرکت ایشلردو .

⌘ خارجه نظری احمد نسیمی بک اقدی وقتانده خارجه نظاری مستشاری و شاد حکمت بک
اولدی بک سالده مقرر بولونمیشلر . حال ایلدک ایلدک اوزره دون بالقان ترمه تیه آرومیایه عزت ایلدیشلردو .

EK.3

EK.4-5